

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Média jako odměna a trest v současné rodině

Diplomová práce

Autor: Bc. Anna Lobotková
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Anna Lobotková
Studium:	P14P0556
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Média jako odměna a trest v současné rodině
Název diplomové práce AJ:	Media as a reward and punishment in a contemporary family

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku odměn a trestů udělovanými pomocí médií v současné rodině. Popisuje základní charakteristiku současné rodiny, včetně výchovy v ní, dále se zabývá výchozími poznatky o odměnách a trestech a rolí médií v rodině i mediích obecně. Cílem práce je ucelení teoretických poznatků o odměnách a trestech v současné rodině v souvislosti s významem médií. Empirická část si klade za cíl zmapovat, jak jsou používána média při odměňování a trestání dětí staršího školního věku. Použitá metoda zkoumání: dotazník

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Masová média. Praha: Portál, 2009, 413 s. ISBN 978--807-3674-663. KOPŘIVA, Pavel. Respektovat a být respektován. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0. KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3. MATĚJČEK, Zdeněk. Po dobrém, nebo po zlém?. 6. vyd. Praha: Portál, 2007, 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9. MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. 4., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Hana Loupová. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Leona Stašová, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Jakub Holeček

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Poděkování

Ráda bych věnovala poděkování Mgr. Leoně Stašové, Ph.D. za podporu při psaní této diplomové práce a za její cenné rady.

Anotace

LOBOTKOVÁ, Anna. *Média jako odměna a trest v současné rodině*. Hradec Králové, 2016. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku odměn a trestů udělovanými pomocí médií v současné rodině. Popisuje základní charakteristiku současné rodiny, včetně výchovy v ní, dále se zabývá výchozími poznatky o odměnách a trestech a rolí médií v rodině i mediích obecně. Cílem práce je ucelení teoretických poznatků o odměnách a trestech v současné rodině v souvislosti s významem médií. Empirická část si klade za cíl zmapovat, jak jsou používána média při odměňování a trestání dětí staršího školního věku. Použitá metoda zkoumání: dotazník

Klíčová slova: média, odměna, trest, rodina, starší školní věk

Annotation

LOBOTKOVÁ, Anna. *Media as a reward and punishment in a contemporary family*. Hradec Králové, 2016. Diploma Dissertation Degree Thesis. University of Hradec Králové. Supervisor Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

This thesis focuses on the issue of rewards and punishments through media in the contemporary family. It describes the basic characteristics of the contemporary family, including raising children. It discusses the default findings about rewards and punishments, and the role of media in the family and media in general. The aim of the work is a comprehensive theoretical finding about rewards and punishments in a family, in the relation to the meaning of media. The empirical part aims to map how media is used in rewarding and punishing school children. The method used to examination: a questionnaire

Keywords: media, reward, punishment, family, older school age

Obsah

ÚVOD.....	9
1 PROSTŘEDÍ RODINY JAKO PŘIROZENÝ SOCIALIZAČNÍ ČINITEL.....	10
1.1 Charakteristické znaky dnešní rodiny	14
1.2 Výchova v rodině jako proces utváření osobnosti dítěte	19
1.2.1 Rady pro výchovu – kázeňská pravidla.....	22
1.2.2 Druhy výchovy.....	27
1.2.3 Limity výchovy.....	29
2 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ PROBLEMATIKY ODMĚN A TRESTŮ	31
2.1 Tresty	32
2.2 Odměny	37
2.3 Regulace chování ve starším školním věku.....	40
2.4 Odměny a tresty v rodině versus média – příklady odborných studií	42
3 MÉDIA V RODINĚ I SPOLEČNOSTI	43
3.1 Základní vymezení médií	46
3.2 Mediální výchova v rodině i mimo ni.....	53
3.2.1 Rodinná mediální výchova	54
3.3 Výzkumné studie – média a rodina	56
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	62
4.1 Formulace výzkumného cíle, předpokladu a hypotéz	62
4.2 Výzkumné metody a průběh šetření	66
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	69
4.4 Interpretace dat a analýza výzkumného šetření	71
4.5 Vyhodnocení hypotéz a diskuse	84
4.6 Závěrečné zhodnocení výzkumného šetření	89
ZÁVĚR	91
SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ	93
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	98
SEZNAM PŘÍLOH.....	99

Úvod

Práce se zabývá **odměnami** a **tresty** v současné **rodině**, kterých se rodiče dopouští pomocí **médií**. Odměnou se míní působení spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému radost a uspokojení některých potřeb (Čapek, 2007, s. 31). Trest je chápán jako jakákoli nepříjemnost, která vyjadřuje negativní hodnocení a přináší vychovávanému nelibost (Čapek, 2007, s. 31). Práce se bude zajímat o to, jak odměny a tresty fungují či nefungují ve spolupráci s prostředky hromadné komunikace – médií.

Toto téma jsem si zvolila především z důvodu obrovského vlivu médií na život současné rodiny - ovlivňují její životní styl, komunikaci, kulturu i celý rodinný systém. Především v současné době masivní medializace společnosti. A tudíž předpokládám, že budou ovlivňovat i nejhojnější způsob regulování chování – odměny a tresty. V práci se zaměřuji na generaci Z, jež nese podnázev „Internetová generace“ (1995 – 2010). Tedy generace, jež se již bez informačně komunikačních technologií neobejde. Tyto jedince charakterizuje obecná ztráta jistot, včetně nestability uvnitř rodiny (Pilný a Kučerová, s. 45-46, 2014).

První kapitola se zabývá definováním současné rodiny a jejími základními charakteristikami, včetně aktuálních problémů, jimž rodiny čelí s důrazem na výchovu v dnešní rodině. Druhá kapitola se zaměřuje na odměny a tresty obecně i v roli s médií a starším školním věkem. Třetí kapitola je věnována médiím, popisuje postavení médií vůbec, především však se zřetelem na užívání v rodinách. Čtvrtá kapitola analyzuje výzkumné šetření – dotazníky pro žáky osmých tříd v Hradci Králové.

Cílem práce je ucelení teoretických poznatků o odměnách a trestech v současné rodině v souvislosti s významem médií. Výzkumné šetření si klade za cíl zjistit, jak jsou používána média při odměňování a trestání dětí staršího školního věku.

1 Prostředí rodiny jako přirozený socializační činitel

Definování pojmu rodina jako nejvýznamnějšího socializačního činitele je v současné společnosti velice obtížné. Přestávají platit tradiční definice, které charakterizují rodinu jako instituci tvořenou dvěma rodiči a dětmi. Jako příklad si uvedeme tradiční Giddensovu (1999, s. 156) definici: „*Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.*“ Vyskytují se dohady, zda je rodina ještě vůbec základní sociální jednotkou. I definici Schneewinda (1998), jíž uvádí Kraus (2015, s. 15), do které můžeme zařadit i nesezdané páry, jež zní: „*varianta intimních vztahových systémů, které mohou obsáhnout jak intra, tak intergenerační seskupení osob*, můžeme namítat, že nelze ztotožňovat rodinu a domácnost.

Rozličnost pohledů na rodinu si můžeme nastínit i z hlediska vědních oborů. V **pedagogickém** slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 2013, s. 248 – 249) definují rodinu jako: „*nejstarší společenskou instituci, jež plní základní rodinné funkce.*“ Autoři neopomíjejí sociologický pohled na rodinu, tedy formu začlenění jedince do společenské struktury. Velký **sociologický** slovník (1996, s. 941) charakterizuje rodinu takto: „*Rodina je obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou společnosti.*“ V **psychologickém** slovníku Hartl a Hartlová (2009, s. 512) definují rodinu jako: „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“

Přes různorodost vyjmenovaných definic můžeme přijmout za všechny tvrzení: „*Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti.*“ (Delaroche, 2007, s. 137). Pro dítě je rodina, kde probíhá **primární socializace**, „odrazovým můstkem“ a je nezastupitelná při orientaci na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory, zkrátka ho vybavuje nejen základními, ale i sociálními dovednostmi pro správné zakotvení ve společnosti lidí stojících mimo rodinu i v ní (Matoušek, 1997, s. 8; srv. Lašek a Loudová, 2013, s. 9; srv. Helus, 2007, s. 137- 138).

Další význam **charakteristiky** rodiny, jak uvádí Řičan (2013, s. 60), je prostor pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti a vzájemnosti. Rodina má být ochranným hnízdem v dnešním uspěchaném světě. Základem je schopnost držet spolu, kohezovat. Dále je důležitá její otevřenost, schopnost vypořádat se s vnějšími vlivy.

Rodina, dle Výrosta a Slaměníka (1998, s. 303), poskytuje jedinci zázemí pro vytvoření pevných sociálních vazeb a později mu poskytuje „tréninkové prostředí“ pro významné procesy dalšího psychosociálního vývoje. V rodině si jedinec vytváří důvěru v sebe, motivačně volní charakteristiky, postoj k sobě samému i okolí obecně. Dále se v rodině formují modely chování, přijímají se regulační činitelé, dochází také k předávání a interiorizaci norem. Neméně důležitý je proces identifikace a proces osvojování forem komunikace. Členové rodiny musejí komunikovat nejen řečí, ale i mimo řečovými prostředky (Matoušek, 1997, s. 68).

Proměny rodinných funkcí a zdravé rodinné fungování

V dnešní době nároky na rodinu stoupají. Jak uvádí (Kraus, 2008, s. 81) důsledkem je, že své funkce neplní dostatečně. Rodinu typologizujeme dle plnění svých funkcí na rodinu **funkční** (plní všechny své funkce), **dysfunkční** (některé funkce nejsou plněny, přesto celkově rodina není zásadně ohrožena) a **afunkční** (rodina nezvládá své základní funkce). Optimálním primárním socializačním prostředním je funkční rodina. Konkrétní **funkce**, které by měla každá rodina plnit, uvádíme dle Krause (2015, s. 40- 44; srv. 2008, s. 81 - 83) s doplněním od Výrosta a Slaměníka (1998, s. 325- 327).

Biologicko-reprodukční funkce zajišťuje pro společnost stabilní reprodukční základnu. Význam nese funkce pro samotného jedince v uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb, taktéž v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince. V posledních letech však vidáme úbytek dětí z různých důvodů. Ve většině vyspělých zemí je dítě bráno jako překážka profesního růstu. Dále, stále více partnerů plánuje pouze jedináčka, nebo dokonce o dítěti neuvažují vůbec. Biologicko-reprodukční funkci dále ovlivňují alternativy spolužití a reprodukčního procesu (spolužití biologických rodičů a dětí; žena, jež se rozhodne vychovávat sama dítě bez informování partnera; homosexuální anebo lesbické dvojice vychovávající děti jednoho nebo obou partnerů atp.)

Sociálně ekonomická funkce rodiny plní předávání dítěti smyslu pro pracovní úsilí. Dále je rodina důležitý prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. V neposlední řadě, rodina stále hraje zásadní roli v profesionální orientaci dítěte.

Funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) tkví v zabezpečení základních životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních). V dnešní době pozorujeme

nátlak na rodinu v převzetí zodpovědnosti za své členy (zanikly některé ošetřovny, léčebny, vymizely preventivní lékařské prohlídky ze škol atp.).

Socializačně výchovná funkce – rodina poskytuje dítěti základní orientaci ve světě, v rodině se dítě učí základním hodnotám, normám a regulaci nesprávného chování. Rodina hraje ústřední úlohu v socializačním procesu dítěte. Nesmíme také opomenout působení mladší generace na starší (např. zacházení s informačně komunikačními technologiemi).

Emocionální funkce je nezastupitelná úloha rodiny – žádná jiná instituce ji nedokáže nahradit. Řadíme sem: potřebu zázemí, bezvýhradného přijímání, pocit sounáležitosti, podpory a pomoci, potřeba klidu a uvolnění, potřeba sdílení zážitků, společné rituály, důvěrnost atd.

Funkce jsou narušeny v následujících typech rodin (Helus, 2007, s. 153- 163):

- **Nezralá rodina** – někdy nastane situace, že se dítě narodí partnerům, kteří nejsou na novou změnu dostatečně připraveni z hlediska životního způsobu, zkušeností, citů či aspektů ekonomického zabezpečení. Většinou se také jedná, v této charakteristice, o dítě nechtěné. To se pak projevuje u dítěte v nejrůznějších oblastech dysfunkcí.
- **Přetížená rodina** – rodina může zdánlivě plnit své funkce naplno. Avšak přetíženost rodičů, jež se promítá ve vztahu k dětem, je značně riziková. Může se jednat o přetíženost konflikty, narození dalšího dítěte, citovým strádáním či bytovými a ekonomickými problémy.
- **Ambiciózní rodina** – kde rodiče nemají naplno uspokojenou svoji seberealizaci, uplatnění a tento fakt přenáší na své děti. Většinou si to však neuvědomují, či dokonce popírají.
- **Perfekcionistická rodina** – pro tuto rodinu je důležité, aby dítě podávalo vysoké výkony a perfektní výsledky. Dítě se pak dostává do permanentní zátěže. Následuje vyčerpanost a úzkost, že neobstojí.
- **Autoritářská rodina** – v takové rodině dochází často k frustraci závažných seberealizačních potřeb. Dítě žije ve světě neustálého příkazování a zakazování, aniž je nahlíženo k potřebě dítěte se samostatně rozhodovat a nést za sebe zodpovědnost.

- **Rozmazlující (protektionistická) rodina** – typickou charakteristikou je tendence dítěti vždy vyhovět, dát mu za pravdu. Dítě pak čelí problémům se schopností nést zodpovědnost, přiznat svůj omyl a nedostatek, překonat samo sebe aj.
- **Nadměrně liberální a improvizující rodina** – naopak v takovémto prostředí založeném na volnosti s absencí výchovných cílů má dítě nedostatek řádu a programu. Často pak u dětí vyvstávají problémy jako asociální sdružování, egoizmus či sobectví.
- **Odkládající rodina** – což znamená sklon svěřovat často dítě do péče jiné osobě, kdykoliv je to možné. „Putujícímu“ dítěti se narušuje osa citového zrání. Je zde vysoké riziko vzniku deprivčního syndromu.
- **Disociovaná rodina** – jde o vážně narušení vnitřních (izolovanost jednotlivých členů nebo konflikty mezi členy rodiny) i vnějších (izolovanost nebo konfliktovost s okolím) vztahů v rodině.

Pokud rodina plní všechny své funkce, můžeme ji také označit za **zdravou**. Jak uvádí Sobotková (2012, s. 71), zdravé rodinné fungování můžeme vymezit jako způsob, jakým rodina plní své funkce. *Zdravé rodinné fungování je často vymezováno jako schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní události a přizpůsobovat se změnám (Sobotková, 2012, s. 77).*

Oblasti zdravého rodinného fungování můžeme vymezit následovně (Sobotková, 2012, s. 44):

- *osobní fungování – spokojenost členů se svou pozicí a rolí v rodině*
- *manželské, resp. partnerské fungování – spokojenost v sexuální oblasti, vzájemný soulad*
- *rodičovské fungování – odpovědnost za výchovu dětí a pocit obohacení z rodičovské role*
- *socioekonomické fungování – ekonomická úroveň rodiny i sociální začlenění, sociální podpůrná síť.*

Autoři se shodují na třech nosných **principech** zdravého **rodinného fungování** – soudržnost, adaptabilita a komunikace. Soudržnost neboli koheze souvisí s rodinnou blízkostí, sounáležitostí. Důležitá je však také určitá míra samostatnosti

jednotlivých členů rodiny. Adaptabilitou míníme schopnost rodiny přizpůsobovat se proměnlivým požadavkům a nárokům života. Adaptabilní neboli flexibilní rodiny dokážou dle situace měnit svoje fungování mnohem snadněji. Přímá a otevřená komunikace je zásadní proces při utváření rodinné atmosféry a při řešení problémů. (Sobotková, 2012, s. 72)

„Zdravé rodinné fungování můžeme také vymezit jako schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní události a přizpůsobovat se změnám“ (Sobotková, 2012, s. 77). S tímto pojetím těsně souvisí schopnost rodiny adaptovat se při stresových událostech, hledat a nacházet rovnováhu. **Rodinný stres a zvládání zátěže v rodině je pojímáno jako nespecifický požadavek na adaptační chování rodiny** (Sobotková, 2012, s. 77). Dále Sobotková (2012, s. 77 – 80) uvádí, že úroveň stresu (zátěže v rodině) závisí na charakteristice situace nebo události; jak rodina situaci vnímá a hodnotí (vnímané ohrožení rodinných vztahů nebo cílů), na možnostech zvládat stres (zdroje, které má rodina k dispozici) i na psychickém a fyzickém stavu členů rodiny i na předchozí zkušenosti s náročnou životní situací. Výzkum v oblasti rodinného zvládání stresu (familycoping) není tak rozsáhlý ve srovnání s bádáním v oblasti stresu u jedince a jeho zvládáním. Zvládání zátěže v rodině je nový pojem, který vyžaduje další teoretické upřesňování a výzkum.

Poměrně nový pojem představuje **rodinná resilience**, který se k nám dostal ze zahraniční literatury. *„Resilience je schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo z přechodné události, která vyvolala změny v rodinném fungování; je to taková vlastnost rodiny, která ji umožňuje udržet si zavedené vzorce fungování, i když je konfrontována s rizikovými faktory.“* (Sobotková, 2012, s. 80 – 81)

1.1 Charakteristické znaky dnešní rodiny

Rodina tvořená rodiči (rodičem) a dětmi bývá nazývána rodinou **nukleární** neboli jadernou. Termínem **rozšířená** (velká) rodina označujeme nukleární rodinu včetně širokého příbuzenstva. Dále rozlišujeme rodinu, v níž jedinec vyrůstá, tedy rodinu **orientační**, a rodinu, kterou sám založí, rodinu **prokreační**. Dle Heluse (2007, s. 137) je dnešní rodina nejvíce rodinou nukleární. Jelikož rodinné jádro, které spolu komunikuje, sdílí své intimní soužití, sestává jen z několika málo jedinců.

Roviny rodiny dělíme na (Kraus, 2008, s. 86-88) **demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí**, kdy jde především o úplnost či neúplnost rodiny,

a také o počet dětí v rodině. Významnější výchovné problémy nemívají rodiny s více dětmi, ale rodiny, kde je potomek pouze jeden. Fenomén „jedináčků“ roste s charakterem doby, kdy se rodiny stále zmenšují, dokonce se zvyšuje počet dvojic dobrovolně bezdětných. Co se týče vnitřní stability rodiny, jde především o vztahy mezi rodiči a dětmi, jakožto základ emocionální atmosféry rodinného prostředí. Dále **materiálně ekonomické faktory rodinného prostředí**; do této skupiny řadíme: zaměstnanost a její vliv na rodinné klima, kvalita a charakter bydlení, finanční zajištění, individuální potřeba rodiny jako součást životního stylu, vliv techniky a technických prostředků na život rodiny – mimo jiné i dostatek pomůcek pro děti při přípravě do školy, kroužků apod. Poslední rovínou je **kulturně – výchovná oblastí rodinného prostředí**, tzn. hodnotová orientace a vzdělání rodičů, životní sty především v otázce volného času a jeho kvalitního způsobu trávení; míra pedagogizace rodinného prostředí – především využívání pedagogických prostředků.

Stručný vývoj rodiny

Počátek 19. století s sebou nesl vznik vědního oboru, jenž pojmenoval August Comte sociologie, která vznikla, aby změny té doby vysvětlila, nebo alespoň racionalizovala. (Možný, 2006, s. 14; srov. Možný, 2002, s. 13)

Možný (2006, s. 15; srv. 2002, s. 13 – 14.) uvádí, že rodina prošla od počátku civilizace jistým vývojem. Zpočátku převládalo přesvědčení, že základní funkce a struktura rodiny jsou relativně neměnné. Tedy předpoklad stejného fungování i třeba po dalším století dynamického vývoje moderních společností. Zdálo se, že rodina působí jako velmi stabilizující prvek, který zaručuje společnosti koherenci. Toto přesvědčení vládlo sociologii po celé století devatenácté a ještě v první polovině století dvacátého. Jak poukazuje Možný (2006, s. 21; srov. Možný, 2002, s. 19) od konce první světové války jsme svědky značné proměny rodinných struktur a funkcí. Rodina, která byla považována za nejstabilnější prvek společnosti, toto tvrzení sama postupně vyvrací. Jednalo se především o následující změny (Možný, 2006, s. 21-23; srov. Možný, 2002, s. 18- 22):

- ztráta rodinného monopolu na pohlavní styk
- nezachování si monopolu na rození dětí
- individuální volba partnera

- omezení vlivu církve nad manželstvím - > růst počtu rozvodů a opakovaných manželství
- vznik institucí beroucí rodině stoprocentní monopol na výchovu a péči o děti
- omezení počtu dětí či dokonce existence párů dobrovolně bezdětných
- změna mužských a ženských rolí

Přesto, jak poukazuje de Single (1999, s. 9), si rodina ponechala dva rysy od konce 19. století až po století 21. Jsou to **privatizace**, neboť se při určování kvality rodiny stále více zdůrazňuje spíše kvalita interpersonálních vztahů uvnitř ní. Za druhé je to **socializace**, protože do ní stále více zasahuje stát. Během našeho století se rodina stává čím dál tím více prostorem, ve kterém si jednotlivci chrání svou individualitu, a zároveň se stává pomocným nástrojem státu, který kontroluje a reguluje vztahy mezi členy. Činnosti dříve poskytované rodinou dnes nahrazuje společnost jako celek.

Celý proces rodinné změny můžeme označit přechodem od rodiny **tradiční** přes moderní až po **postmoderní** rodinu, která je charakteristická pro současný svět. Jak udává Giddens (1999, s. 11 – 12), modernita se týká způsobů nebo organizace sociálního života v Evropě zhruba od 17 – 18. století. V dnešní době se přesouváme do nové éry, která nás přesouvá za hranice modernity. Dnešní dobu nazýváme dobou postmoderní. Setkáváme se také s označením „informační společnost“ či „konzumní společnost“. Pojem postmodernita popularizoval Jean-Francoise Lyotard. Postmodernitu pojímá především jako odklon od víry v člověkem řízený pokrok.

Současné procesy v rodině

Základní procesy probíhající v rodině v průběhu posledních desetiletí jsou následující (Kraus, 2015, s. 7– 19; srv. 2008, s. 83 – 86):

- **Demokratizace rodinných vztahů**, tj. modernizace rodinných vztahů (snížení podřízenosti dětí rodičům, oslabení výlučné autority muže) a ochablost tradiční patriarchální formy rodiny.
- **Dezintegrace rodinného života**, tj. rodina stále více směřuje k modelu několika atomizovaných jednotek nežli jedné sociální skupiny. Ubývá společně trávených chvil v rodinách, aneb žijeme více „vedle sebe“ nežli „spolu“. Do dezintegrace rodinného života řadíme problém vzájemné komunikace mezi členy rodiny.

- **Individualizace rodinných vztahů**, tj. směřování k utváření vztahů vycházejících z individuálních potřeb každého jedince bez ohledu na tradičně dané normy na základě vzájemné diskuse. Člověk postaven pře výzvu poradit si sám se sebou na základě opouštění tradic, zvyků, majetkových a profesních předurčeností (Helus, 2007, s. 139).
- **Dynamizace rodiny**, tj. dnešní rodina je otevřenější, adaptabilnější, přístupnější nejen v otázce změny struktury celé společnosti, ale i změny v individuálním vývoji člověka. Neustálá proměna společnosti nutí ke stále větší dynamice i jednotlivce. Dopad na rodinu je pak takový, že dynamismus podryvá tradiční uspořádání rodiny.
- **Diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně**, což také souvisí s vyšším důrazem na materiální hodnoty ve snaze vyrovnat se životní úrovni jedinců žijících ve vyšších příjmových pásmech.
- **Pluralizace rodinných struktur a forem**, tj. neustálé utváření komplikovanějších a širších spekter rodinných vztahů a struktur. Pluralizaci můžeme chápat také v souvislosti s působením různorodých vzorců chování, jejichž odlišení je pro dítě složitější.

Významné popisy dnešní rodiny

Mezi další charakteristiky dnešní postmoderní rodiny řadíme (Kraus, 2015, s. 19-25; srv. 2008, s. 38 -45, 83- 86):

- **Izolovanost**, tj. jednak izolovanost uvnitř rodiny snižující se počtem a intenzitou vzájemných vazeb, jednak neukotvení v širších společenských vazbách, což ohrožuje stabilitu rodiny.
- **Individualismus**, tj. zájem jednotlivce jde nad zájem kolektivu – pocit štěstí, hledání smysluplnost života, upřednostňování vlastních potřeb před zájmy celku. Tento proces vede často k **atomizaci** života rodiny. Individualismus, jakožto sociální trend ve společnosti, nese význam pro masovou komunikaci.
- **Svoboda**, tj. svoboda jednání.
- **Konzumní společnost**, tj. tendence neúměrného hromadění předmětů a požitků za účelem vlastního osobního štěstí. Konzumerismus není čistě negativní jev – souvisí s rozvojem techniky a ekonomiky, který pomohl odstranit hlad

a bídu. Skládá se ze dvou aspektů: ekonomický (reklama a jiné) a psychologický (hédonismus). **Konzumní dětství**, tedy dětství vystavené působení reklamy a nabídek trhu, může ohrožovat svébytnost dětí i dospělých dostávajících se do vleků nabídek, kterým nedokážou odolat. Proces konzumnosti můžeme také charakterizovat jako vlek ustavičného pořizování plodící zase jen další pořizování, bez vyššího smyslu. Dnešní dítě je denně „masírováno“ stále rafinovanější působícími hračkami, oděvy či doplňky. Konzumní způsob života také umocňuje sociální diferenciaci, kdy je viditelnější rozdělí na ty, kteří „si to mohou dovolit“, a ty, kteří nikoliv (Helus, 2004, s. 67).

- **Masová kultura**, tj. tradiční kultura ve společnosti ztrácí význam; na místo dobře informované, kritické veřejnosti s nezávislým míněním se stále narůstající část populace jeví jako nestrukturovaná masa (Hartl a Hartlová, 2009, s. 282). Masová kultura: není tradiční, není elitní, je produkována masově, je populární, je komercializovaná a je homogenizovaná (McQuail, 2007, s. 62).
- **Komercializacemi**, v souvislosti s mediálními produkty, myslíme takové, které se ucházejí o uplatnění na obrovských trzích. Mezi kritiku komercializace médií řadíme: nízkou kulturní úroveň, vykořisťování „slabších“ konzumentů, odcizování vztahů, vztahy vypočítavosti a prospěchářství, propaganda konzumenství a v neposlední řadě vzájemné přizpůsobování kultury a vztahů s publikem (McQuail, 2004, s. 131 – 132).
- **Postupující sekularizace civilizace**, což znamená ústup velkých náboženství, prosazování světského způsobu života.
- **Absence zodpovědnosti** vůči sobě za vlastní jednáním vůči partnerovi, rodině atd.
- **Pokles stability** rodiny, a to v souvislosti s nárůstem rozvodovosti. Česká republika patří mezi země s nejvyšším výskytem rozvodů, kdy se u nás rozpadá prakticky každé druhé manželství.
- Základní rodina **ztrácí svou ritualizovanou podobu** – Vznikají alternativní rodinné formy soužití (volné soužití, vícenásobné vztahy, opakovaná manželství apod.) Charakteristická je vysoká společenská tolerance vůči novým formám soužití.

- **Změna struktury rodiny**, zejména pak klesající počet dětí, odsouvání rodičovství – na tento fenomén můžeme pohlížet ze dvou úhlů pohledu. Za prvé pozitivně, kdy můžeme očekávat, že rodičovství budou přijímat vyzrálejší jedince, a na druhé straně negativně, kdy odsouvání rodičovství má dalekosáhlé důsledky morální, ekonomické a sociální. Nejčastěji je zdůrazňována skutečnost, že stále menší počet práceschopného obyvatelstva musí zabezpečit stále více lidí v produktivním věku.
- **Dlouhodobý pokles porodnosti v dnešní době** je často chápán jako předmět pochyb a rozhodování z důvodu zásahu do kariéry, do zaběhlého způsobu života, do osobní ekonomiky atd. Dále vystávají otázky udržení si partnera či starost, co vyrostě z našeho dítěte aj. (Helus, 2007, s. 144- 145). Česká rodina prošla v posledních desetiletích zajímavým vývojem. Poválečné období bylo charakteristické sňatkovým boomem, který byl doprovázen baby boomem. Rodina byla vnímána jako hlavní oblast seberealizace.
- **Dvoukariérová manželství**, tj. kariéra již není výsadou mužů a tak vzrůstající kvalifikovanost a zaměstnanost žen způsobuje zkracování času rodičů strávenými s dětmi a s ostatními členy rodiny. Tento jev můžeme pojmenovat jako feminizace – vysoká zaměstnanost a vzdělanost českých žen

Množství funkcí rodiny převzaly jiné **sociální instituce**, což vede ke stále menší jistotě v rodině. I když dnes vidíme jistý posun zodpovědnosti na rodinu (ruší se různé ústavy atp.).

1.2 Výchova v rodině jako proces utváření osobnosti dítěte

Hartl a Hartlová (2009, s. 680) **definují** výchovu jako záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů jeho chování, v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod. **Rodinná výchova** má pak za cíl seznámit dítě s normami chování, přináší mu myšlení a citění, normy, které vystupují jako tradice, zvyklosti, móda, mravy, zákony či tabu (Lašek a Loudová, 2013, s. 10).

Říčan (2013, s. 11) připomíná staré známé pravidlo „nejvíc vychováváme, když nevychováváme“. Autor má na mysli nezáměrné působení na osobnost dítěte, které mnohdy sehraje mnohem větší roli, nežli působení záměrně, čímž je také výchova

definována. Mnohdy si rodiče neuvědomují, že na děti působíme od rána, když vstaneme, zaujímáme jisté stanovny, rituály, názory, jsme pro děti každodenním vzorem.

Respekt je výchozím bodem pro vztahy i výchovu. Respektovat znamená především mít nepodmíněný ohled na lidskou důstojnost a přijmout fakt, že se lidé od sebe, v různých aspektech, navzájem liší. Uznáním pak míníme, že si někoho vážíme pro to, jaký je a jak se chová (Kopřiva, 2012, s. 14-15).

Dalším pilířem dobré výchovy je **láska**. Rodičovská láska, jako jeden z druhů bytostného vztahu k druhé lidské bytosti, je příběhem, který začíná dřív, než se dítě narodí. Obecně, dostávalo-li se lásky dítěti, může ji později šířit. Nejlépe děti prospívají v klimatu lásky s rozumně uplatňovanou a důsledně dodržovanou kázní. Láska je nosným pilířem výchovy, přesto není všemocná. Je naivní představa, že když budeme dítě zahrnovat láskou, bude dělat vždy to, co je třeba. Někdy dokonce přemíra lásky dělá z rodičů manipulovatelné sluzky. Každé dítě potřebuje občas usměrnit. K usměrňování používáme dva nástroje – odměny a tresty (Říčan, 2013, s. 16; srv. Dobson, 1997, s. 7). „*Kázeňské opatření listu rodičů neublíží, je její funkcí. Přiměřený trest neznamená něco, co rodiče dělají milovanému dítěti; je to něco, co dělají pro dítě*“ (Dobson, 1997, s. 18).

V Pelikánovi (2002, s. 12) se můžeme dočíst, že se objevují spekulace, že pro výchovu **není v postmoderní době místo**, jelikož narušuje svobodu jedince. Mezi autory, kteří se staví odmítavě k pedagogice, lze uvést E. von Braumhüla nebo H. Kupffera, na které navazuje Hubertus von Schonenbeck, jenž pojem výchova identifikuje s pojmem výchovy jako takové a jehož kritika pedagogiky je rozšířenější než stanoviska dalších antipedagogických autorů. Existence několika mezinárodně uznávaných dokumentů o lidských právech dítěte, kde velkou roli hraje i svoboda názorů dítěte, svoboda rozhodování apod. napomáhají k otázce, zda není výchova zásahem do práv dítěte. Nicméně, většina odborníků, i v dnešní době, se shodují, že pedagogická činnost by měla nejen respektovat dítě nebo vychovávaného mladého člověka, ale měla by mu dát možnost stát se z objektu výchovně vzdělávacího procesu i jeho subjektem.

Výchova je komunikace

Jak míní (Říčan, 2013, s. 49-54) základním středobodem výchovy je **komunikace**. Jde nejen o to, co dětem říkáme, ale také o to, jak to říkáme, včetně neverbálních projevů. Každý kontakt s druhým člověkem příležitost vyjádřit něco navíc, metakomunikovat.

Smyslem komunikace je vyjádření vzájemné solidarity, úcty, sebeúcty a respektu. Základním předpokladem sebeúcty je myšlenka, že jsem milován. Cestu k sebeúctě dítě vede přes obecné respekty na základě apelování na zodpovědnost dítěte; umožňování mu svobodnou volbu a rozhodnutí; vyzívání, aby řeklo svůj názor, a radování se z jeho zájmu o druhé lidi.

Postupně se člověk uchyluje k počítači a televizi namísto toho, aby komunikoval s lidmi. Je proto důležité upevňovat lidství, aby bylo silnější než technický pokrok. Někdy je problém zakotven ve ztrátě bezpečí v lásce a nejen děti pak snadněji hledají jistotu u technických přístrojů (Prekop, 2001, s. 7).

Je třeba také dbát na **partnerský přístup**. Dítěti musíme dávat najevo, že ho **respektujeme**. Partnerský přístup má vyjadřovat myšlenku rovnocennosti nějakého vztahu a myšlenku spolupráce. Partnerský přístup dospělých k dětem je nejen možný, ale i nutný, aby z dětí vyrostli kompetentní a zodpovědní lidé, schopni řešit problémy současného světa (Kopřiva, 2012, s. 9). Zásadně dítě oslovujeme jménem a komunikujeme tváří v tvář. Snažíme se s dítětem držet oční kontakt, což je silný nástroj komunikace. Rodiče musí dítě opravdu oslovit, jestliže mu chtějí něco sdělit. Doporučuje se nejprve navázání očního kontaktu, pak tělesně, a nakonec jednoznačné verbální vyjádření. Jasnost výroků a pevnost citu – z toho vzniká vzájemný respekt (Rogge, 2005, s. 26-27). Dále partnerský přístup charakterizuje reakce, když nás dítě osloví – nepřecházíme to mlčením. Na otázky odpovídáme jasně a zřetelně. Formulujeme krátké a jednoduché věty s pozitivní formulací. (Říčan, 2013, s. 51-54)

Účinné naslouchání je druh vzájemné komunikace založené na vzájemném respektu. Je zapotřebí dát najevo, že chápeme pocity, které se skrývají za tím, co říkají, i za tím, co neřekly (Dinkmeyer a McKay, 2008, s. 61- 63). **Umění naslouchat** bývá mnohdy ve výchově užitečnější než mluvení (Říčan, 2013, s. 54). Je důležité vycítit vhodnou chvíli, kdy samo dítě si chce s námi povídat – nelze spoléhat, že dítě s námi bude chtít hovořit dle našeho časového rozvrhu. Dále bychom měli užívat co nejméně kritiky a co nejméně otázek (nezaměňujme však zájem se zvědavostí). Průběh naslouchání bychom měli prokládat stručnými empatickými komentáři. S ohledem na situaci a věk dítěte užíváme gesta a doteky, jenž musí být zcela přirozené.

Vcit'ujeme se, nelitujeme. Děti mají právo na to, aby byly respektovány a ctěny. Pak dokážou zvládat nejrůznější frustrace a krize. Nepomáhají jim soucitní lidé, kteří

podceňují schopnost dětí zvládat krize. Děti potřebují pocit spoluúčasti, který naopak posiluje. (Rogge, 2005, s. 52)

Mezi **neefektivní způsoby komunikace** řadíme: výčitky, obviňování, poučování, moralizování, destruktivní kritiku, nálepkování, vyhrožování, srovnávání, ponižování aj. (Kopřiva, 2012, s. 24)

Nové formy komunikace vznikající s nárůstem médií a to, jaké mají dopady na společenské chování, zkoumal ve svém výzkumu Buermann (2002). Cílem bylo vysledovat změny v komunikačním chování. Anketa probíhala online, doplněná interview od některých respondentů. Závěrem se ukázalo, že rozhodně dochází ke změnám v komunikačním chování, především ve snižování kvality mezilidských kontaktů, především v absenci osobního kontaktu při vyměňování sms například. (Buermann, 2009, s 64-111).

1.2.1 Rady pro výchovu – kázeňská pravidla

Pravidla hranice jsou důležitou součástí výchovy, aby mohly ve výchově fungovat odměny, vnitřní motivace a tresty. Pravidla chování poskytují dětem návod, jak se mají chovat. Vyjadřují naše očekávání a požadavky. (Říčan, 2013, s. 47; srv. Severe, 2014, s. 57).

Pravidla výchovy stanovujeme na základě výchovných cílů. Rodiče si **výchovné cíle** stanovují na základě rodinného hodnotového systému a dle předpokladů dítěte. Správně stanovené cíle by měly vycházet ze zásady zralosti, kontinuity a individualizace. Hodnoty se v různých rodinách liší, proto se v životě setkáváme s odlišnostmi na straně výchovy. Rozdíly většinou však nejsou markantní od hodnotového systému společnosti. Výraznější problém nastává, pokud je rodina v rozporu s celospolečenskými hodnotami, jako například v rodinách s nízkou sociálně-kulturní úrovní. Dalším problémem nastává, když hodnoty rodičů jsou odlišné. Předpoklady dítěte závisí na dosažené rozumové, citové a sociální zralosti. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 263)

Jak uvádí Kast – Zahn (2008, s. 17) každé dítě potřebuje **pevná pravidla**. Pravidla by měli určovat rodiče dle svých názorů a zkušeností. Jak uvádí Prekop (2001, s. 48), pokud chceme, aby dítě respektovalo pravidla, musíme je respektovat také. Předpoklad pro vytvoření smysluplných pravidel je věnování zvýšené pozornosti kladným vlastnostem svého dítěte (i když je dítě zrovna kritizováno, snažte se jej vnímat

a akceptovat takové, jaké je) a srozumitelné a jasné formulování rodinných pravidel, aby dítě vědělo „na čem je“. Pravidla musejí brát v úvahu, jak potřeby rodiče, tak dítěte (Kast – Zahn 2008, s. 17).

Severe (2014, s. 59 – 60) také varuje před stanovováním přílišných očekávání, kdy dítě může ztratit sebedůvěru a odvalu. Oproti tomu pokud jsou nároky příliš nízké, děti toho zneužijí. Nároky odpovídají přijatelné míře, pokud jedinec musí vynaložit určitou snahu, která však nesmí vést k frustraci.

Ke **třem úrovním** plánu **rodinných pravidel** patří (Kast – Zahn 2008, s. 17):

- vyjadřovat se jasně a zřetelně. Občas výchovný problém způsobí nejasné vyjadřování dospělých, kteří se vůči dětem nechovají dostatečně zřetelně a vzniká tak nejasnost pokynů (Rogge, 2005, s. 26).
- proměňovat slova v činy
- sestavení plánu sebekontroly při potížích s dodržováním důsledného jednání

Templar (2008, s. 10-11) nabízí rady pro výchovu, aby se děti v dospělosti dokázaly postarat samy o sebe, radovat se ze života a přinášet radost ze života i těm okolo sebe. Pravidla pojednávají o věcech, které souvisejí s přístupem, hodnotami a sebehodnocením dětí. Jedná se o všeobecné principy, které platí v tradiční, úplné rodině i v její modernější podobě. Templarovy návody doplňujeme myšlenkami dalších autorit.

První pravidlo autor nazývá „**Vystupujte jednotně**“. Přeneseno do praxe – shodujte se s tvrzením vašeho partnera/ky. V momentě, kdy podryjete autoritu svého partnera, nebudou vás mít o to radši, ve skutečnosti je matete a snižujete jejich respekt vůči oběma rodičům. Druhým krokem po sladění výchovných metod rodičů je jejich vzájemná podpora, aby dítě bylo schopno vnímat rodičovskou jednotu (Templar, 2008, s. 88-89, srv. Rogge, 2005, s. 26, srv. Prekop, 2001, s. 16).

Delaroche (2007, s. 40) zmiňuje pojem **rodičovská solidarita**. Je důležité, aby z rodičovského vztahu pro dítě vyzařovala vzájemná solidarita. Otec nesmí kritizovat matku v přítomnosti dítěte a naopak. Je to znak dobré shody, kterou dítě potřebuje.

Druhé pravidlo zní „**Cukr je lepší než bič**“. Pravidlo upozorňuje na důležitost chvály. Je nezbytné dětem předkládat pozitivní motivace, a ne naopak. Podle současných vědců a dětských psychologů je cukr mnohem účinnější prostředek, jak děti přimět ke

spolupráci (Templar, 2008, s. 90-91). Abychom si toto pravidlo priblížili do praxe, môžeme si predstaviť školáka, ktorý má psáť nasledujúci deň test z anglického jazyka. Maminka mu deň predem oznámí, že ak sa mu test nepovede, nepojede na výlet s babičkou. Nebo mu taká maminka môže ríci, že ak sa mu test povede, pojede na výlet s babičkou. Obe tvrzenia znejú v podstate totožne. Rozdiel je podstatný. Dieťa bude zaručene lepšie reagovať na výzvu odmeny nežli trestu a zastrasovania.

Tretie pravidlo sa menuje „**Buďte dôslední**“. Severe (2014, s. 87) priznáva, že dôslednosť nebýva snadá, ale vždy stojí za námahu. Pravidla sú jasne stanovená a daná pre každú rodinu, i keď nie sú sepsané tzv. „černá na bílém“. Jak Templar podotýka (2008, s. 92- 93), deti potrebujú vedieť, čo je prípustné a čo nie. Pravidla by sa nemali flexibilne meniť v návaznosti na aktuálnu náladu rodiča apod. Napríklad nie je vhodné jeden deň pochváliť dieťa za utrenie nádobí a druhý deň za tú istú vec dieťaťi vynadáť, že si to sami urobíte lepšie. Delaroche (2007, s. 53) uvádza tiež dôslednosť vo smysle lpění na svojom rozhodnutí. Dieťa niekedy má na potrestání přehnané reakce, abychom sa cítili vinní. Je potreba umieť vzít to „na sebe“ a zachovať klid tím spíše, že máte pocit, že ste boli spravodliví.

Jak uvádí Rogge (2005, s. 56- 57) dôslednosť však není totéž co trestání.

Trest:

- Míří k přizpůsobivosti a snaze zalíbit se.
- Činí změnu vzorců jednání závislou na přítomnosti druhé osoby.
- Vytváří u dětí i u rodičů pocit viny.
- Vede k racionalizaci pedagogické agrese ze strany rodičů.
- Má u dětí často za následek fantazie o pomstě a odplatě.

Oproti tomu **důslednost** úzce souvisí s činy dítěte:

- Důsledky musí být dítěti jasné před překročením hranic.
- Jazykově se důslednost vyjadřuje podobně jako hrozba trestem. Důsledek však předpokládá, že dítě chce spolupracovat. Při důslednosti nejde o vinu a trest.
- Důslednost vychází ze vzájemného respektu.
- Důsledky jsou pronášeny klidným hlasem, díky tomu, že byly domluveny předem.

Pravidlo čtvrté s názvem „**Odvažte se**“ vyzdvihuje fakt, že občas je v pořádku vyměnit „vážnou tvář“ za úsměv a povyražení. Pro děti a rodiče to znamená výskyt vtipů v rodině, společných prosmátých chviliek apod.

„**Zaměřte se na problém, ne na osobu**“ zní pravidlo páté této kapitoly. Tamplar (2008, s. 96) udává krásný příklad – základní pravidlo: není zlobivé dítě, ale dítě, které právě zlobí. Je potřeba vyhnout se nálepkování dětí – jsi hloupý, pomalý, tlustý. Děti pak mají tendence se do takových to stigmat vžívat. Lepší je nahradit přímé nasazování na osobu na daný problém. Můžeme říci, ty jsi pěkný sobec, že si to udělal, nebo označit pouze situaci za problémovou – to bylo od tebe sobecké. Tímto odsuzujeme chování, ne děti samotné.

Šesté pravidlo se jmenuje „**Nezažehťe sami sebe do slepé uličky**“. Když děti zjistí, že jsou výhrůžky rodičů plané, budou je ignorovat (Tamplar, 2008, s. 99, srv. Dobson, 1997, s. 31). Rodiče by měli své pohrůžky vždy naplňovat. Neříkejte, co nemůžete splnit, včetně odměn. Bezduché diskuse a plané hrozby znamenají pro dítě jen nepatrnou motivaci anebo ho nemotivují vůbec (Dobson, 1997, s. 34).

Pravidlo sedmé s názvem „**Když ztratíte trpělivost, prohráváte**“ nás varuje před přehnanými, afektovanými reakcemi, které bychom s chladnou hlavou vyřešili jinak. Je dobré si nejdříve vše promyslet a pak konat. Děti jsou učenlivá stvoření. Když na ně začnete řvát (ať už jste v právu či ne) a nejste schopni si dítě v klidu vyslechnout, vystavujete dítě vysokému riziku, že v budoucnu bude jednat podobně a dané chování považovat za normální. (Tamplar, 2008, s. 100 – 101)

„**Omluvte se, když uděláte chybu**“ je jedno z nejdůležitějších pravidel nesoucí číslo osm, jelikož dělá rodičům největší problémy. Navazuje na pravidla předešlá. Pokud je rodič slušný, většinou je slušné i dítě. Pokud rodič dokáže přiznat svoji chybu, nestává se u svých dětí méně autoritativní ba naopak. Děti pochopí, že přiznání chyby není nic ponižujícího. Uvědomit si chybu a rychle ji napravit je jedna věc, ale stydět se za ni je něco úplně jiného a není k tomu důvod (Tamplar, 2008, s. 102).

Pravidlo devět Tamplar (2008, s. 105) pojmenoval „**Pust'ťe je zase dovnitř**“. Nejdůležitější pro děti je vědomí, že je stále máte rádi i po velké hádce. Potřebují vědět, že omluva a snaha chovat se jinak, má smysl. Nebude mít smysl, pokud se na dítě rodiče budou pořád zlobit a neocení snahu dítěte napravit se.

Poslední, desáté pravidlo, nese název „**Právo vyjádřit se**“. Děti jsou vybaveny silnými emocemi, které potřebují ventilovat. Není přípustné, aby své pocity držely v sobě. Dítě, které své pocity nesmí vyjádřit, se jich nebude umět zbavit. Dítě si naučí tyto pocity pouze potlačovat, což může vést k citovým, a dokonce k tělesným problémům.

Faber a Mazlish (2012, s. 199) uvádějí ve své praktické cvičebnici výchovy další nezbytné body **sebevýchovy** mířící k úspěšné výchově:

- Naučit se žít bez obviňování a urážení.
- Najít způsob, jak vyjádřit náš hněv a popuzení, aniž bychom tím napáchali nějaké škody.
- Najít způsob, jak našim dětem umožnit, aby dávaly na své věci větší pozor a byly zodpovědnější.
- Přetrhnout začarovaný kruh zbytečných slov, která se předávají z generace na generaci a jsou odkazem pro naše děti.

Svůj pohled na výchovu přináší také (Dobson, 1997, s. 15 – 41), kdy je zajímavé připomenout si myšlenky staré přes dvacet let, jež může uplatňovat i dnes. Svě rady pro výchovu prezentuje následovně:

- **Pěstování úcty k rodičům**, což je rozhodujícím faktorem při vedení dítěte.
- **Nejlepší příležitost k navázání kontaktu se obvykle vytvoří po vykonání trestu**. V momentě, kdy rodiče ukážou svou autoritu, vytvářejí si respekt a dítě jim často projeví svou náklonnost, jakmile oschnou první slzy.
- **Autoritu lze získat bez křiku a sekýrování**. Obecně platí, že snaha vést dítě křikem je marná., vyčerpávající a nezabírá.
- **Nenechte své dítě nasáknout materialismem**. V dnešní době vidíme hrozbu především se stále aktuálnější komercializací dětství.
- **Vytvořte si rovnováhu mezi láskou a kázní**. Vztah se rodič – dítě se má nacházet v rozumné rovnováze lásky a kázně. „*Máme-li vychovat zdravé a odpovědné děti, musíme hledat pro lásku a usměrňování „střední cestu“*“ (Dobson, 1997, s. 41).

1.2.2 Druhy výchovy

Záměrnou výchovu můžeme definovat jako záměrné působení vychovatele na vychovávaného za použití zvolených výchovných prostředků (tresty, odměny, vysvětlení apod.) za účelem dosažení výchovného cíle. Se záměrnou výchovou se většinou setkáváme ve školách. Záměrná výchova je i součástí rodinné výchovy, ale cíle a prostředky nejsou vždy jasně vymezeny. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 262)

V rodině se více setkáváme s pojmem **bezděčná výchova**. Jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006, s. 263), tento pojem chápeme jako působení jednoho člověka na druhého, kdy dochází ke změně jeho osobnosti, přičemž cíle a prostředky výchovy jsou vymezeny široce. Do bezděčné výchovy řadíme příkazy, zákazy, ale také vzor rodičů či sociální dění v rodině i mimo ni. **Výchova vzorem** či výchova napodobováním je četná, jelikož děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat. Děti napodobují více chování úspěšných lidí než neúspěšných (okolím neoceněných) modelů. Samostatnou část tvoří nápodoba toho, co děti viděli v televizi, na internetu. Dnes je již četnými výzkumy prokázáno, že sledování agresivních pořadů v televizi zvyšuje agresivitu u dětí a bohužel i v dospělosti (více v kapitole 3.1. Základní vymezení médií). A naopak pořady s prosociální tematikou zvyšují u lidí laskavost a vlídnost.

Výchova vysvětlením aneb vhodné sdělení, proč se něco má nebo nemá dělat, případně kromě trestu či odměny jako takové v přidání odůvodnění, proč se onen výchovný prostředek nastal. Čím je dítě starší, tím je vysvětlovací taktika důležitější. Obecně se uvádějí dva způsoby vysvětlením a) poučení o tom, jaké má chování následky pro druhé b) apelování na vyspělost a sebeúctu. Je potřeba, aby vysvětlení nenabralo podobu „pseudovysvětlení“, aby mělo odpovídající formu pro vyzrálou dítěte. Dále je výchova vysvětlením ovlivněna způsobem vysvětlení a další řadou proměnných. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 267- 268)

Důležitou složkou výchovy je také **spontánní (funkční) výchova**. K tomu, aby si dítě osvojilo určité vědomosti, dovednosti návyky a morální hodnoty, je nepochybně důležitá záměrná výchova. Neméně významná je však výchova vědomě neřízená. Nepřímá výchova je často podceňována, přesto má nemalý význam pro vytváření osobnosti dítěte. Jde především o způsob rodinného soužití, hlavně mezi rodiči navzájem. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 268- 269)

Výchovné styly v rodině

V odborné literatuře jsou nejčastěji uváděny tři typy rodičovských výchovných stylů (např. Krejčířová a Langmeier, 2006, s. 269):

Styl autoritativní – klade se důraz na bezpodmínečnou poslušnost. Jak uvádí Dalaroche (2007, s. 26), autorita je nezbytná, nýbrž čím dál tím méně přirozená. Pokud rodič nebude sám přesvědčen o správnosti svého činu, nebude zúčastněný trest přijímat a chápat. Ke kritice autoritativního stylu lze přiřadit tvrzením Dobsona (1997, s. 10) „*Děti jsou neuvěřitelně citlivé na výsměch, kritiku, zlost a odmítání a zasluhují si, aby vyrůstaly v prostředí, které jim dává pocit bezpečí, lásky a přijetí.*“ Helus (2004, s. 46) chápe jako převládající uplatňování příkazů, zákazů a trestů, opírající se o ovládnutí dítěte hrozbou zavržení či odmítnutí lásky. Tento typ výchovy dominoval v dějinách velmi často. Někteří autoři (např. T. W. Adorno) vidí v autoritářské výchově kořeny agresivity a sadismu.

Styl liberální – dítě se ponechá „volnému růstu“, důraz na co největší svobodu. Dobson (1997, s. 10) namítá, že postrádá-li dítě vedení ze strany dospělých osob, myslí si, že svět se točí pouze kolem něho, takže mu chybí jakákoli úcta. Pěstování úcty je však potřebné, jelikož vztah k rodičům tvoří základ pro pozdější postoje k ostatním lidem. Naopak rodiče si musí získat úctu již v útlém věku, jinak se v dospívání autority rodiče nedočkají. (Dobson, 1997, s. 15)

Styl demokratický – důležité je respektování dítěte, jeho svobodné volby, do demokratické výchovy patří usměrňování dítěte formou dohody, společného rozhovoru na obou stranách. Tedy přiměřenou volnost s nezbytnými mezemi. Demokratický výchovný styl je pokládán za nejvýhodnější.

Dle výzkumu Laška a Loudové (2015), kde se realizátoři zaměřili na výchovné styly v současných rodinách a jejich předpokládaný vliv na vývoj řešení morálních dilemat jako důkaz morálního vývoje dospívajícího, se potvrdilo, že výchovný styl rodiče ovlivňuje i širší kontext socializace, včetně vývoj morálních hodnot dítěte. *Konkrétně se například ukázalo, že čím se matka chová pozitivněji, tím méně děti vyžadují dodržení slibu a prosazení svých práv. Naopak čím se matka chová negativněji, tím více si přejí děti dodržet slibu a prosadit svá práva* (Lašek a Loudová, 2013, s. 95).

1.2.3 Limity výchovy

Přesouváme se k limitům výchovy. A k tomu limitům **genetickým** a **sociokulturním**. V literatuře se setkáváme s různými přístupy k této problematice. Jedni předpokládají čistě genetické předurčení osobnosti bez možnosti či účinnosti působení výchovy až po ty, kteří předpokládají neomezené možnosti výchovy při utváření lidské osobnosti. Z oblasti **genetiky** a výchovy si přiblížíme výzkum realizované na adoptivních dětech. I tyto výzkumy neodpovídají jednoznačně. Například výzkumy Scarra a kol., resp. Loehlina a kol., které nezjistily významné spojitosti mezi adoptivními dětmi a novými rodiči, na druhé straně některá šetření potvrzují vliv rodinného prostředí ve významnější míře. Oproti tomu výzkumy realizované ve Francii se zabývaly vlivem biologických rodičů na vývoj dítěte. Zjistilo se, že děti „zdedily“ rysy spíše po adoptivních rodičích (Pelikán, 2002, s. 24- 30). „*Shrneme-li poznatky o genetickém limitu člověka, dochází k závěru, že nelze odhlédnout od vlivu genotypu na jeho vývoj. Genotyp ale určuje pouze základní směr dalšího vývoje, jeho možnosti, potence a snad i limity. Prostředí a výchova však mohou výrazně ovlivnit, jak se vyvine konkrétní jedinec, jaké bude jeho chování, vycházející ze základních postojů k sobě, svému okolí, ke světu* (Pelikán, 2002, s. 30).“ K zajímavému závěru došel W. R. Atchley s dalšími spolupracovníky, kteří se zabývali problémem, co působí na proměnlivost vývojových jevů, které se promítají i do utváření konkrétního, zcela specifického jedince. Závěrem bylo konstatování, že kromě nahodilosti při oplození, která ovlivňuje dědění genomu do obou rodičů, hraje svoji roli i vliv z prostředí, které působí na plod ještě před narozením, ale i vliv samé matky na vývoj plodu i novorozeného dítěte (Pelikán, 2002, s. 30).

Z hlediska **sociokulturních podmínek** života dítěte a výchovy, jak uvádí Pelikán (2002, s. 31 – 35) víme, že člověka ovlivňuje nejen genetická vybavenost, ale i prostředí, ve kterém jedinec žije, především rodina. Sociokulturní prostředí působí na utváření osobnosti jedince v mnoha směrech – podílí se na utváření životní orientace, hodnotových systémů i na způsobech jednání a reakcí na jednání jiných. Uvedme si jako příklad podporující roli prostředí ve výchově výsledky bádání Basila Bernsteina, jenž hledal příčiny horšího prospěchu žáků z dělnických rodin ve srovnání s jejich vrstevníky ze střední třídy v rozdílném jazykovém vybavení. Bernstein dospěl k pojmu jazykový kód. Rozlišoval kód propracovaný a omezený příznačný pro děti nekvalifikovaných dělníků. Tito děti byly předem předurčeny ke školní neúspěšnosti na základě špatného jazykového kódu (špatná výslovnost apod.). Další výzkumy v této

oblasti podnikal Konrad Lorenz, jenž svoje tvrzení zakládá na normách, které si dané společenství vytváří. Lorenz se ztotožňuje s tvrzením, že člověk od mládí není zlý; není pouze dostatečně dobrý vzhledem k požadavkům moderního světa. Dle Lorenze moderní, resp. postmoderní civilizace klade na člověka stále větší nároky. Musíme si však uvědomit, že nejen genetická vybavenost, ale ani vliv prostředí a komunit, není fatálně rozhodujícím pro další vývoj osobnosti.

Chyby rodičů při výchově

Kast – Zahn (2008, s. 81) uvádí **nejčastější chyby rodičů při výchově**. Rodiče by se měli vyvarovat následujícího:

- vyčítání
- otázkám „proč“
- doprošování
- prázdným výhružkám
- ignorování dítěte
- vyčítání a nadávání
- vyhrožování a nepřiměřeným trestům
- fyzickému násilí

Děti velmi rychle „odkouvávají“ špatný způsob řešení konfliktních situací, začnou bojovat o vaši pozornost a nakonec vás mohou přestat brát vážně.

Dále, jak uvádí (Delaroche, 2007, s. 98), nemusíme dítěti říkat všechno, můžeme také na jeho otázky odpovědět tím nejjednodušším způsobem. Je důležité dítěti nelhat. Někdy dokola se opakující otázky signalizují nějakou skrytou otázku, kterou se dítě neodvážá položit. Obecně také Daleroche zmiňuje v sekci *Chyby ve výchově*, jak je důležité, aby děti ve svých rodičích mohly nacházet pozitivní identifikační vzory.

Dobson (1997, s. 83) uvádí, že rodiče často posilují nežádoucí chování a potlačují chování, kterého si váží.

2 Základní vymezení problematiky odměn a trestů

Porozumění chování dětí vysvětlují odborníci různými způsoby. Někteří věří, že je výsledkem dědičnosti, jiní, že závisí především na vlivech prostředí. Dnes nejstřízlivější názor patří teorii, která tvrdí, že dítě přichází na svět s určitými genetickými dispozicemi a my je můžeme silně „opracovávat“ výchovou. Tudíž oba dva faktory se při výchově dětí vzájemně střetávají a jeden faktor bez druhého nelze vyloučit. (Dinkmeyer a McKay, 2008, s. 14)

Jak uvádějí Dinkmeyer a McKay (2008, s. 11- 13), dnešní děti inklinují k názoru, že oni by měly mít práva a rodiče zodpovědnost. Většinou nejsou schopny podřídit se rozhodovací roli dospělých. Tradiční pojetí odměn a trestů, již není tak účinné. Rodiče často deklarují, že dítě je ochotné něco udělat jen tehdy, zda se mu odměna zdá úměrná námaze.

Jak uvádí Helus (2004, s. 9- 10), dítě je také svébytnou osobností, i když specifickým dětským způsobem. Dítě je potřeba chápat a vynakládat takový přístup k němu, jenž je orientován na jeho rozvojové potenciality a na jeho aktivity, kterými tyto své potenciality realizuje. Dospělý má pak výchovou vytvářet adekvátní předpoklady k tomu, aby si dítě osvojilo určitý zvyk, návyk chování. **Odměnu** používáme proto, abychom dítě pozitivní reakcí posilovali naučené chování. **Trest** má pak sloužit jako oprava chyb, aby nedošlo k fixaci nežádoucího chování. Vychovávat by tedy měly jen odměny, trest slouží pouze k opravám (Helus, 2004, s. 21).

K řešení přestupků existují dvě tradiční cesty. Na jedné straně se snažíme eliminovat nevhodné chování – trestáme. Na straně druhé odměňujeme, chválíme a podporujeme. Odměny a tresty však nepatří mezi jediné výchovné postupy. Někteří rodiče dítěti od útlého věku vše vysvětlují, povídají si s nimi, přesvědčují atp.

Dítě zlobí, protože mu chybí jistota. Nevěří, že by mohlo „zaujmout“ jiným způsobem chování. Děti se snaží uplatnit záporným jednáním především z následujících důvodů: upoutání pozornosti, moc, msta a převáděcí schopnosti (Dinkmeyer a McKay, 2008, s. 16-20).

Mezi obecně uznávané fakta o odměnách a trestech patří (Čapek a Čapková, 2010, s. 31):

- „Odměna zvyšuje frekvenci chování, které k ní vede.“

- *Když chování neposilujeme, jeho četnost se sníží, vyhasíná.*
- *Pozorování vzoru vede k novému způsobu chování.*
- *Námi navozovaná změna chování musí být v souladu s potřebami jedince.*
- *Trest snižuje pravděpodobnost, že se dané chování bude opakovat.*“

2.1 Tresty

V minulosti, v padesátých a šedesátých letech minulého století, v Americe vedla myšlenka, že člověk je v podstatě dobrý. Když nebudeme překážet jeho přirozenému vývoji, tedy budeme-li respektovat výchovu bez trestů, vyvine se z dítěte bytost prosociální a prospěšná svému okolí. Dle Říčana (2013, s. 38) je tato myšlenka mylná a represivní složka do výchovy patří. (Říčan, 2013, s. 38- 39)

Trest je nouzový výchovný prostředek. Trest můžeme **definovat** jako jakoukoli nepříjemnost, která vyjadřuje negativní hodnocení a přináší vychovávanému nelibost, když udělá něco, o čem sám ví, že je špatné, anebo také když neudělal, co měl, co byla jeho povinnost (Říčan, 2013, s. 31; srv. Čapek, 2007, s. 31). Děti nejčastěji trestáme za obecnou „neposlušnost“, tedy o jednání v rozporu s pokyny či příkazy rodičů. Konkrétně se jedná o „zlobení“ spočívající v děláním nepořádku, poškozování a ničení věcí, agrese, zanedbávání povinností, pozdní příchody domů, lhaní a různé podvádění, špatné známky, konflikty s učiteli. Zvláštními prohřešky je užívání návykových a omamných látek. (Říčan, 2013, s. 30 – 32).

Jak uvádí Mertin (2013, s. 24), trest je v běžném slova smyslu **umělý výchovný nástroj**. Nesouvisí nijak s povahou přestupku, nejde ani o přímý následek nebo důsledek činu. Trestáme, jelikož důvodem použití trestů může být očekávaný krátkodobý a dlouhodobý výchovný efekt.

Dle Prekopa (2001, s. 55) trest být musí, avšak v logické souvislosti s přestupkem. Jak udává Saladin – Grizivatz (2002, s. 9-10), děti potřebují dostávat takové příkazy a zákazy, které dávají smysl. Často se výchova stýká s problémem, že rodiče opakují stejný model výchovy, kterým oni trpěli, či chtějí vychovávat úplně opačně, nýbrž absentují skutečné potřeby dítěte. Na druhou stranu se dnešní rodiče někdy až přílišně obávají z opakování chyb svých rodičů či chyb ve výchově obecně. Každý si musí být vědom, že může pochybit, ale nesmí to nikoho odradit (Prekop, 2001, s. 67).

Jak uvádí Mertin (2013, s. 15), **přestupky** může každý rodič definovat různě. Obecně mezi ně řadíme: vztekání, fyzické násilí, vulgární slovník, neuklizení svých věcí, užívání cigaret či alkoholu atp.

Tradiční přístupy rodiny k řešení problémů v chování

S vývojem společnosti se mění i postupy při trestání. Dnes se již málokde setkáme s výprasky proutkem, páskem, vařečkou, polívání vodou apod. Nejčastějším trestem v nedávané minulosti i dnes je **domácí vězení**. Problémem je, že mnohdy rodiče „nedotáhnou“ své sliby dokonce. Například „Ven půjdeš, až se zlepšíš“. Dalším negativním aspektem tohoto trestu se jeví skutečnost, že děti a mládež mnohdy trest domácího vězení netráví nijak efektivně. Zvláště pokud se jedná o spojení se školou, kdy rodičům nedochází, že k učení je třeba chuť a zájem. Mnohdy se, ve spojení se všemi tresty, jedná o **situační problémy**, kdy mají rodiče například nahromaděný vztek z práce, obchodu, z partnerského vztahu a dítě udělá nějaký banální přestupek, za který ho zcela neadekvátně potrestají (Mertin, 2013, s. 19).

V dnešní době je dítě respektováno jako plnohodnotný člen rodiny, i díky množství poznatků o vývoji a výchově dítěte. **Tradiční metody trestání** se i ve výzkumech objevují jako neefektivní a rozvoj dítěte nepodporující metodami výchovy. (Mertin, 2013, s. 18- 19)

Typy trestů (Říčan, 2013, s. 31):

- **Výtky, pokárání, hubování**
- **Výčitky**
- **Zákazy a omezení** – domácí vězení, zákaz televize, zabavení mobilu, zákaz počítačových her, zákaz přijímat návštěvy atp. Obecně zakazovat je potřeba; není výchovy bez zákazů. Jestliže máme dítěti pomoci dospívat, musíme mu umět také něco odepřít a nesmíme podléhat všem jeho přáním. (Saladin-Grivatz, 2002, s. 11) Výchova bez zákazů popírá rozdíly mezi generacemi. Zákaz totiž nemá stejný význam pro dospělého jako pro dítě. Dospělý vnímá nepřítomnost zákazu jako svobodu, pro dítě to naopak představuje nebezpečí. Nýbrž chápeme, čímž je autorita rodičů pevnější, tím menší je jejich potřeba nějaké zákazy formulovat (Dalaroche, 2007, s. 19- 93).
- **Finanční postih** – odnětí, omezení nebo zabavení kapesného.

- **Práce za trest.** Severe (2014, s. 163- 165) uvádí „práce za trest“ vhodné pro věkovou skupinu 13 – 15 let kam řadí: hlídání mladších sourozenců, sekání trávníku, čištění oken, pomoc při velkém úklidu, drobné opravy, příprava některých jídel aj.
- **Odepření přízně** – „nechci tě vidět“ atd.
- **Fyzické tresty** – Jak uvádí (Vaníčková, 2004, s. 31) *tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek*. Jejich forma je rozmanitá, například: pohlavek, facka, rána pravítek atp. Nejčastější forma tělesného trestu je pak facka. Tělesné tresty obecně porušují tělesnou integritu dítěte; s přibývajícím věkem ztrácejí smysl; hrozí u nich vysoké riziko nápodoby, zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování aj. Nejčastěji děti tělesně trestáme za neprospěch ve škole.(Vaníčková, 2004, s. 33- 34)

Delaroche (2007, s. 93) zmiňuje **výchovný nátlak**. Někteří se milně domnívají, že vychovávat znamená jen odměňovat a trestat.

Funkce trestů

Obecně každý trest nese tři základní funkce (Vaníčková, 2004, s. 34- 35):

- **Napravit škodu** – v případě, že dítě způsobilo svým chováním nějakou škodu, měla by být tato škoda trestem napravena, nahrazena.
- **Zabránit opakování** – tzn. používání trestu jako korekce chyb na principu učení špatnou zkušeností.
- **Zbavit u viníka pocitu viny** – i aspekt zproštění viny je součástí trestu. Prožívání viny by mělo být krátké. Důležité je, aby dospělý dítěti přestupek nepřipomínal, jelikož by měl být trestem anulován.

Problém tělesného trestu

Tělesný trest v dnešní době chápeme jako projev barbarství vůči dětem. Mnoho autorů nás informuje o škodlivosti fyzického trestání, málokdo však informuje, jak tělesného trestu správně užívat. V České republice, stejně tak například na Slovensku, ve Francii či Itálii, je **zákaz tělesných trestů ve škole**. Tělesné tresty ve **škole i v rodině** jsou například **zakázány** v Německu, ve Španělsku, v Polsku, v Portugalsku, ve Skandinávii a ve většině zemí Balkánského poloostrova. (Říčan, 2013, s. 39)

Jak uvádí Říčan (2013, s. 41), tělesný trest nese některé významné výhody. Zvláště umožňuje vyřídit danou věc okamžitě a je rychlý a díky podmíněnému spojení zvyšuje účinnosti i při slabší intenzitě použití. Tyto výhody především oceníme u malých dětí a nemusíme se příliš bát pedagogických přestupků, když s dítětem trochu zatřepeme atp.

V momentě, kdy se rozhodneme pro tělesný trest, měli bychom vědět, jak **správně tělesně trestat**. Obecně se vylučuje bití do hlavy. Má-li to zabolet, nabízí se plácnutí přes hýždě nebo přes ruku, která se „provinila“. Ostatní nástroje jako vařečka atp. se nedoporučují, jelikož právo udeřit by měla mít pouze ruka milující. Problém bývá často v intenzitě trestání, kdy dospělý pod návalem zlosti snadno míru přežene.

Zásady trestání

Tresty bychom měli používat jen v případě, když ostatní prostředky selhávají. Když na takovou situaci dojde, měli bychom se držet následujících pravidel, má-li trest plnit svůj účel a má-li způsobit co nejméně škody (Delaroche, 2007, s. 41).

Říčan (2013, s. 33-37) ve srovnání se Severe (2014, s. 104- 108) uvádějí základní pravidla trestání:

- **Trest musí být srozumitelný** – tzn., že dítě musí konkrétně vědět za co je trestáno.
- **Trestání má mít předem daná pravidla** – tzn., že dítě ví, jaké jsou jeho povinnosti a co naopak nesmí dělat a jaké konkrétní sankce za provinění následují.
- **Spravedlivost v očích dítěte** – aneb trestáme přiměřeně schopnostem a dovednostem dítěte. Trest v žádném případě nemá dítě zahanbit.
- **Přiměřená přísnost** – nepřiměřené tresty vedou děti k útlumu až apatii či ke vzdoru, vzpouře.
- **Správné načasování** – trestat musíme co nejdříve po provinění. Jakýkoli odklad snižuje účinnost trestu. Do sekce správného načasování můžeme zařadit i pravidlo „Netrestejte, když jste rozhněvaní“.
- **Přesné vymezení trestu** – dítě musí vědět, v čem přesně jeho trest spočívá. Tzn., že není žádoucí dítěti například zakázat zúčastnit se návštěvy kina a i po té následně vyčítat a připomínat. Trestejte důsledně a rozumně.

- **Trest má být pokud možno logický, „přirozený“** – tedy trest musí evidentně odpovídat přestupku.
- **Respektovat individualitu dítěte** – druh a intenzitu trestu „šijeme“ na míru každému jedinci zvlášť.
- **Respektovat vývojové výkyvy a stav dítěte** – děti se vyvíjejí a s tím i jejich chování. Proto se někdy stává, většinou u chlapců, že z hodného chlapce je v mžiku pěkný raubíř.
- **Uvědomovat si vlastní motivy a city** – uvědomění si, že ne vždy musíme „být nad věcí“, jak bychom si rádi mysleli.
- **Dobře trestat může jen ten, kdo miluje** – z trestání by dítě mělo cítit, že i trestajícímu je toto jednání nepříjemné.
- **Myslet na odpuštění** – se nerovná prominutí trestu. Trest promíjíme pouze tehdy, zjistíme-li, že jsme ho uložili nespravedlivě. Odpuštění znamená, že už se nehněváme, i když trest zůstává platný.

Rizika trestů ve výchově

Kopřiva (2012, s. 124) pokládá za největší riziko trestů **přenášení mocenského modelu** do dalších vztahů. Tresty nás totiž učí, že mít moc je důležitější, než chovat se správně. Rizikem je sociální učení nápodobou, provázené kladnými nebo zápornými emocemi, které je v životě dítěte tím nejmocnějším učením. Výzkumy říkají, že mnohem více si osvojujeme to, co sami prožijeme (okolo 80%), zatímco to, co vyslechneme, v nás uvízne jen v 10 %.

Trestům často předcházejí výhrůžky. Pokud však dítě tuto nepříjemnost snese, může se v podstatě dál chovat, jak se chová. Řada dětí se dál chová nevhodně a naučí se přijímat tresty jako jakési výkupné za své přestupky, namísto učení se chovat správně (Kopřiva, 2012, s. 126).

2.2 Odměny

Odměnou chápeme působení spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému radost a uspokojení některých potřeb. (Čapek, 2007, s. 31). Pro srovnání Hartl a Hartlová (2009, s. 367) chápou odměnu jako 1. Kladný podnět nebo konfigurace podnětů 2. Situace schopná vyvolat libost nebo uspokojit potřebu. Dále například Kopřiva et al., (2012, s. 15) říká, že *„odměna může být slíbena předem za vykonání nějaké jasně vymezené činnosti anebo může následovat neočekávaně v situaci, kdy druhý něco udělá „sám od sebe“. V obou případech s cílem, aby se žádoucí chování opakovalo.“*

Důležité je si uvědomit, že odměnou je to, co dítě přijímá – provází ji příjemný pocit uspokojení, který by si rádo co nejdéle vychutnalo a zase znovu zopakovalo. Odměny se bohužel ve výchově používají méně než trest. Odměň nikdy není dost, na druhé straně to musíme myslet s dítětem upřímně, a pokud víme, že už tuto dovednost zvládá automaticky, netřeba zbytečných automatických odměň, jelikož naopak přílišné užívání pochval snižuje jejich výchovný vliv. (Matějček, 2000, s. 83)

Typy odměň (Říčan, 2013, s. 26- 28):

- **Sladkosti** a jiné pochoutky, kterými jsou děti odměňovány od útlého věku. Jejich význam však s postupujícím věkem klesá.
- **Různé předměty**, ať už jsou koupené či vlastnoručně vyrobené běžně používáme od nedospělého věku.
- **Peněžní odměny** stále narůstají s charakterem dnešní doby.

Severe (2014, s. 45- 46) uvádí výčet **odměň vhodných** pro děti **starších dvanácti let**, tedy v souvislosti s naší cílovou skupinou. Data získal autor na základě spolupráce s více než třemi tisíci rodičů. Vybrané nejčastější a nejúčinnější udělované odměny pro děti starší dvanáct let byly následující:

- pochvala před ostatními,
- jít ve s kamarády, nakupování,
- čas strávený u počítače a na internetu,
- nové oblečení,
- kosmetika,
- zákusek,

- kapesné, práce za peníze,
- vybavení dílny,
- návštěva kamaráda na oběd nebo večeři,
- oběd nebo večeře mimo domov s kamarády,
- výběr činnosti pro celou rodinu,
- soukromí, možnost dělat něco samostatně,
- poslech hudby,
- návštěva diskotéky, večírku,
- možnost být večer déle venku,
- atd.

Funkce odměn

Jedno z dělení funkcí nabízí kolektiv autorů Průcha, Walterová a Mareš (2003, s. 145), kteří uvádějí tři funkce odměn: **informační** (konstatování správnosti chování, postupu, výsledku), **motivační** (navozuje prožitek úspěchu, radosti, chuti do další práce, zvyšuje pravděpodobnost touhy po opakování činnosti) a **vyjádření pozitivního osobního vztahu** učitele či rodiče k sobě, projev osobní důvěry, vyjádření perspektivnosti vztahu.

Zásady odměňování

- **Odměnu je třeba udělit okamžitě**, jakmile dojde k žádoucímu chování, má-li odměna dosáhnout maximální účinnosti. (Dobson, 1997, s. 61)
- **Odměny nemusí být vždy materiální povahy**. Cokoli, co jedinec považuje za žádoucí, může sloužit jako stimul jeho chování. (Dobson, 1997, s. 68)

Pochvala jako druh odměny

Pochvala je nejrozšířenější odměnou, kterou rodiče používají, a jak uvádí Řičan (2013, s. 29), chválit se musí umět. Ve své knize vyčítá základní zásady udělování odměn:

- vysoká frekvence chválení
- pochvala musí „sedět“, tedy musíme vychvalovat ty činnosti, které si to opravdu zaslouží
- pochvala musí být konkrétní
- specifická forma pochvaly pro každé individuum (jedno dítě ocení nejvíce pochvalu veřejnou, jiné by se zase cítilo trapně)
- chválit tak, aby se dítě naučilo chválit samo

Rizika odměn ve výchově

Jak uvádí (Kopřiva, 2012, s. 155) i u odměn vystávají určitá rizika z jejich používání. Uvádí se i vhodnější alternativy k odměňování a chválení, které vytvářejí partnerský, rovnocenný vztah, jelikož nejzákladnější charakteristikou odměny je nerovnocenný vztah dvou lidí. Alternativu k odměnám vnímáme uspořádání podmínek pro činnosti a chování dětí tak, aby mohly prožívat pozitivní přirozené důsledky těchto činností a chování. Alternativou k pochvalám jsou pak zpětná vazba a ocenění. **Kladnou zpětnou vazbu** užíváme k upevnění žádoucího chování a k redukci chování nežádoucího. Užití kladné zpětné vazby a s tím spojené soustředění se na dobré chování je důležité, jelikož povzbuzuje ke správným rozhodnutím. Často si totiž u svých dětí všímáme jen negativních rysů v chování a dobré chování bereme jako samozřejmost. (Kopřiva, 2012, s. 155; srv. Severe, 2014, s. 38 -39)

Od počátku mají odměny **manipulativní záměr**. Většinou přimějí jedince dělat něco, co by sám od sebe neudělal a v případě absence odměny ani dál nedělal. Odměny totiž nezvyšují skutečný zájem, ale snižují ho – kdykoliv nabízíme odměnu, snižujeme význam a hodnotu činnosti, která má být za odměnu vykonána. Dalším rizikem odměn je „honba“ za stále větší odměnou, jelikož ta původní nebude dostačující stále. (Kopřiva, 2012, s. 156- 163)

Pochvala je vlastně druhem odměny. Pochvala se stává cílem, samotná činnost je druhořadá. Z řady činností tak mizí přirozený prožitek a radost, což je velké ochuzení života. V některých případech dokonce děti opouštějí činnost, za kterou byly hodně chváleny. Pochvalu pak cítí jako závazek, břemeno.

2.3 Regulace chování ve starším školním věku

Starší školní období, tedy věk cca od 12 – 15 let je pojmem relativním a jako takový v literatuře jednoznačně neuchopitelný. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 142- 143) část tohoto období zahrnují v širokém pojmu „období dospívání“, konkrétně „pubescence“. Pubescenci, tedy zjevné směřování k sexuálnímu zrání a dozrání, vyčleňují zhruba od 11 do 15 let, kam spadá naše cílová skupina. Rozlišují dvě fáze pubescence, a to fázi prepuberty (první sekundární pohlavní znaky) a vlastní fáze puberty (trvá do dosažení reprodukční schopnosti). Vaníčková (2004, s. 15) zmiňuje pojem střední školní věk, kterým ohraničuje přestup a pobývání na druhém stupni základní školy či gymnáziu. Synonymum pro střední školní věk udává pubescenci (pomalé vznikání způsobilosti plodit) a adolescenci (psychické a sociální „dospění“). Oproti tomu Langmeier a Krejčířová (2006, s. 143- 144) období nástupu adolescence chápou v 15 letech do 22 let, kdy je dokončena tělesná zralost (první pohlavní styk) a mění se postavení jedince ve společnosti, tedy důležitější vzkvétají otázky sociální, nežli fyzické. Ještě zmíníme pohled Vágnerové (2006, s. 321), jež období spadající dle věku jednotlivce do druhého stupně základní školy charakterizuje shodně s Langmeierem a Krejčířovou jako období dospívání, věkově vymezenou od 10 do 20 let. Kdy jedinou „úpravou“ od zmíněných autorů je nazývání celého období obdobím adolescence, které dělí na ranou adolescenci (pubescenci; 11. – 15.) a pozdní adolescenci (komplexnější psychosociální proměna).

Jedinci v tomto věku probíhají specifickou životní etapou, v níž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociální postavení a vytvořit si zralou formu vlastní identity (Vágnerová, 2008, s. 321).

Obecně toto období, ať už ho budeme nazývat různě, má kromě svých **biologických** specifíků řadu významných a nápadných **psychických změn**. Do změn psychických řadíme celkovou emoční labilitu (časté a nápadné změny nálad), nástup abstraktního způsobu myšlení a dosažení vrcholu rozvoje jedince. Někdy je toto období označováno jako období „bouří a krizí“. Nejnovější studie však univerzálně neprokázaly významné emoční krize v tomto období a spíše se kloní k názoru, že na citové rozkolísanosti dětí se nepodílí jen pohlavní zrání, nýbrž i nynější charakter společnosti a obecná nejistota dospívajícího. **Sociální změny** jsou již také patrné. Jedinec se střetává s novými

očekáváními hodné „dospělejšímu“ chování a učí se přijímat nové role (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 142, 147-148).

Mladší adolescence a sociální okolí

Jak uvádí Vágnerová (2008, s. 346 - 347), v tomto období se významně mění vztahy s lidmi, s dospělými i vrstevníky. Obecně je známo, že pubescent **odmítá podřízené postavení** – tedy odmítání autorit jako jsou rodiče a učitelé. Cyklus nekonečné **polemiky s názory dospělých** funguje jako bludný kruh, což je spjaté i s **netolerancí** k dospělým. Důležité je si uvědomit, že pubescent neútočí na autoritu, aby ji „zneškodnil“, nýbrž aby se jí stal on sám. Diskuse s odpovídajícím partnerem je pro pubescenta tréninkem vlastních schopností.

Rodina je pro jedince stále výchozí, i když se pubescenti začínají odpoutávat a osamostatňovat. Rodič funguje jako partner, vůči němuž se dospívající vymezuje. V oblasti rodičovské autority dochází k redukci formálně dané nadřazenosti. V tomto období čelí rodina zvládnutí významného úkolu – změnit své vnitřní struktury a vytvořit novou rovnováhu. Vztahy s rodiči jsou intimnější a emočně významnější. Dospívající projevují potřebu zbavení se omezující vazby a rozhodovat o sobě sami odmítáním určování, co mají dělat. Rodiče začínají mít na své potomky větší požadavky, jelikož jsou přesvědčeni, že jsou již schopni mít více povinností a nést za ně zodpovědnost. Na druhé straně nejsou mnohdy ochotni přiznat pubescentovi více práv. Dochází k protikladným snahám, kdy si **rodiče** potřebují **uchovat autoritu** a **dospívající** usilují o **osamostatnění**. Dále rodiče ztrácejí v očích pubescentů výsadní postavení. Už zjistili, že nejsou všemocní a neomylní, a tak si dospívající jedince váží jen skutečných kvalit, shodných projevů a verbálních proklamací. Dospívající tráví s rodiči stále méně času, což znamená i úbytek vzájemné komunikace a sdílení zážitků. (Vágnerová, 2008, s. 347-350).

Pro dospívající v daném věku jsou dále důležité sociální skupiny a instituce jako **škola** (budoucí sociální zařazení), **volnočasové instituce** (možnost kompenzace negativního vlivu rodiny), **vrstevnická skupina** (emoční a sociální opora, identifikace). (Vágnerová, 2008, s. 347).

2.4 Odměny a tresty v rodině versus média – příklady odborných studií

V roce 1994 se v Praze, některých okresních městech a vesnicích uskutečnil výzkumný projekt s cílem zjistit, jak si stojí tělesný trest v rodině. 1540 respondentů tvořili žáci 4. ročníků základních škol. Výzkum **mapoval i odměny a tresty v rodině obecně**, nejen výlučně trestání fyzické. Zaměřím se tedy na ty výsledky výzkumu, jež korelují s tématem diplomové práce. Jako první oblast zájmu uvádí Vaničková (2004, s. 57-60) zda v rodinách převažují odměny nebo tresty. Pozitivní výchova s převahou odměn byla zmíněna u 43,8 % respondentů. Výchova s přibližně stejným zastoupením odměn a trestů u 49, 5 % a negativní výchova s převahou trestů u 6,7 % dotazovaných. Nejčastěji používané formy odměny rodičem vyvstaly: pochvala (83,9 %), dále dárky (43, 8 %), peníze (24,3 %), společný program rodiny (20, 7 %), splnění přání dítěte (19, 8 %), sledování televize (19, 1 %). Rodičem nejčastěji používané formy trestu byly: hubování (62, 1 %), výprask (27 %), příkaz plnit povinnosti (22, 7 %), zákaz televize (21,2 %). Zákaz chození ven (20, 2 %), nemluvení rodičů (15 %), odejmutí kapesného (10, 5 %) aj. (Vaničková, 2004, s. 57- 60)

V roce 2003 byl realizován v podstatě totožný projekt s cílem zjistit, jak se situace vyvíjí. Respondenty tvořili opět žáci 4. ročníků základních škol tentokrát v počtu 1270. Jak se ukázalo (Vaničková, 2004, s. 60-65) co se týče způsobu výchovy a výchovných prostředků, převládá výchova s převahou odměn (56, 4 %), výchova s přibližně stejným zastoupením odměn a trestů klesla na 37, 8 % a výchova s převahou trestů na 5, 8 %. Některé změny zaznamenaly také formy trestání a odměňování dětí. První tři místa zůstala stejná, nýbrž další odměna v pořadí „společný program rodiny“ se odsouvá na poslední místo a nahrazuje ho návštěva v hypermarketu nebo návštěva McDonalda. Televizi jako odměnu vystřídal počítač. U trestů mizí zákaz chození ven a je nahrazen zákazem používat mobil, počítač nebo video. (Vaničková, 2004, s. 60- 65)

3 Média v rodině i společnosti

Existence médií vnáší do života společnosti nový rozměr sociální komunikace, tzv. **medializaci**, což znamená, že stále více společenských komunikačních aktivit se odehrává prostřednictvím médií. Média se stávají rozhodujícím socializačním faktorem, který často zastihuje rodinu a školu. Média se významně podílí na tvarování osobnosti dětí a mládeže. Záměrně či nezáměrně ovlivňují smýšlení, názory a různé aspekty životní reality, což často souvisí s nerozvinutým aktivním a kritickým přístupem k mediím a jejich produktům. Vyvíjí se nejen média samotná, ale i požadavky konzumentů a mediálních tvůrců (Kačínová, 2008, s. 1-2).

Již dle výzkumu realizovaného Sakem v rozmezích let 1982 – 1997 otázka trávení volného času mládeže byla nejvíce spojována s médii. Přirozené prostředí bylo vytlačováno prostředím mediálním (Sak, 2000, s. 165). Dle výzkumu vyplývá, že na prvních dvou místech ze všech volnočasových aktivit je sledování televize a poslech hudby. Můžeme tedy usuzovat, že dle vývoje médií se na přední místa „oblíbenosti“ dostávají vždy ty nejnovější. Zajímavostí daného výzkumu bylo, že v té době jako nejfrekventovanější způsob užívání PC respondenti uváděli psaní textu až poté hry, což ale může být do jisté míry zapříčiněno věkovým složením cílové skupiny, což u této konkrétní otázky činilo 15 – 30 let. Nakonec autor dodává, že je nutné počítat nejen s pozitivními novými možnostmi multimédií, ale i s riziky, negativy a problémy, které přinášejí (Sak, 2000, s. 200).

Média bez pochyby ovlivňují naše životy. **Vliv médií** je znatelný v chování v postojích, v názorech každého z nás. Média mohou rozšiřovat obzory poznání, vzdělávat, pomáhat v politickém i spotřebitelském rozhodování, ovlivňovat životní styl, ale také vyvolávat napětí či uvádět v omyl. Do jaké míry a jak se snaží zjistit odborníci z mnoha oborů. Média například vstupují do našeho **denního režimu**. Noviny vycházejí v určitý den, časopisy v určitý týden, zprávy dávají v jistý čas. Ovlivňují také **uspořádání prostoru**. Tiskoviny mají své dané místo v domácnosti, také televizor (aby na něj bylo vidět z co nejvíce bodů), počítač je naopak postaven tak, aby uživatel měl co nejvíce soukromí. Při užívání médií **ritualizujeme** své chování. Většinou se jim věnujeme v určitou dobu a za určitých okolností. Nejpodstatnější však stále zůstává otázku vlivu obsahu mediální produkce, kam řadíme především riziko oslabení či zániku národních kultur, primitivizace národního jazyka, ztráta vědomí tradice, ohlupování či manipulace. Stále

závažnějším tématem se stává riziko nápodoby vzorů jednání. (Jirák a Köpplová, 2007, s. 151-154)

Převratnost médií tkví především v tom, že jsou nástrojem **globalizovaného prožívání**, tzn. vzájemné propojenost dnešního světa. Význam času a prostoru se relativizuje – je možné navazovat kontakty, kooperovat bez omezení vzdálenostmi (Helus, 2007, s. 35, srv. Helus, 2004, s. 64). McQuail (2007, s. 137) udává, že posun ke globální mediální kultuře přináší schopnost přenášet zvuky a obrazy za nízkou cenu přes hranice států a po celém světě, dále schopnost překračovat omezení daná prostorem a časem a v neposlední řadě vznik globálního mediálního podnikání. Přesto jak udává Jirák a Köpplová (2007, s. 55) obsah, způsob zpracování, i dokonce vztah mezi médiem a publikem, se liší v jednotlivých společnostech světa.

Jedním z plynoucích obav je fakt, že lidé se chovají k médiím jako k reálným lidem. Reeves a Nass (1998) ve svých výzkumech dospěli k závěru, že lidé s médii zacházejí šetrně, mohou mít svoji „osobnost“, mohou vyžadovat pozornosti jako reálná osobnost. Lidé tak pasují média na plnoprávné spoluúčastníky našich životů (Stašová in Kraus, 2015, s. 168)

Jak uvádí (Říčan, 2013, s. 106) prožíváme neustálou **mediální revoluci**. „Vygooglit“ si dnes můžeme už úplně vše. Denně nespočetně lidí pracuje na tom, aby pro nás všechny byly média stále co nejpřitažlivější a dostupnější. Můžeme soudit, že jejich cíle se plní, neboť běžné české dítě tráví před monitorem počítače, obecně médii, více času než ve škole. Média obecně nám dává nové pozitivní možnosti. Na straně druhé skrývají podceňovaná nebezpečí.

Povahu mediální produkce ovlivňují jednak **ekonomické podmínky**, tedy nutnost vybudovat či udržet postavení, které dává naději na ekonomický úspěch. Dále to jsou **politické podmínky**, které mění postavení médií. Státy s liberálně demokratickým zřízením vycházejí v zásadě z toho, že média mají garantovanou volnou produkci s minimem zásahů, u nedemokratického režimu je tomu naopak a stát se snaží regulovat obsahy dle potřeb svých ideologií. Dalším faktorem je **kulturní kontext**. To, co v jedné společnosti je přijatelné, v jiné být nemusí. Média se dnes snaží o co největší univerzalitu (proto je tolik úspěšná americká produkce po celém světě), nýbrž se mohou dostávat do konfrontace s hodnotami jednotlivých zemí. Neméně důležitým faktorem

jsou i **výrazové a komunikační možnosti** jednotlivých médií, kdy nejvíce jich obsahují síťová média, která tak zvyšují svou atraktivitu. (Mičienka a Jiráček, kol., 2007, s. 21-22)

Pojem **medializované dětství** souvisí s působením médií všude kolem nás. U dětí a mládeže se při mediální konzumaci diferencují dvě skupiny. Jednak ti, kteří závisle konzumují cokoliv multimediálního bez cíleného vyhledávání, a ztrácejí tak schopnost kritického výběru. Druhou skupinou jsou tací, kteří cílevědomě vyhledávají z multimediální nabídky podle svého kritéria hodnoty odpovídající jejich životním cílům. Ve druhém případě je více uplatňován pozitivní vliv médií. (Helus, 2004, s. 64-65)

Proměny rodiny a média

Rodiny vyspělých zemí v dnešní době jsou postupně označovány za „**media-richhomes**“. Výskyt a charakter užívání médií v rodinách napříč světem je relativní, nýbrž je jisté, že média mění životní styl rodiny, komunikace, kultura i celý rodinný systém. Především v současné době masivní medializace společnosti a poklesu ceny jednotlivých mediálních zařízení (Stašová in Kraus, 2015 s. 165). V kapitole 1. 1. jsme jeden ze znaků současné rodiny pojmenovali jako „izolovanost“. **Izolace** je doprovázena vývojem médií. Již rozvoj televize do rodinných obývacích sálů svedl v jednom ohledu rodiny dohromady a zároveň je více uvolňoval z místních vazeb. Trávení volného času dnešních dětí se přesunulo z volně dostupných míst venku mimo rodinu právě do domácností, a to z mnoha příčin. Z pohledu rodičů, kteří chtějí ukrýt děti před narůstajícími sociálně deviantními jevy, či dětí, které dávají přednost neaktivnímu trávení volného času včetně užívání médií, což je pro děti atraktivnější způsob trávení volného času. (Stašová in Kraus, 2015 s. 165-168; srv. Buermann, 2009, s. 41-42).

Jak uvádí Buermann (2009, s. 42- 43), společné trávení rodin u televize je to tam. **Diferenciace** rodinných struktur a vztahů se projevuje i v souvislosti s médii. Mediálně je ovlivněn i aspekt **individualizace** života rodin, což souvisí s otázkou **lokalizace** médií. Příčinou je neustálý technický pokrok na poli médií a s tím související vzrůstající mobilita a multiplicita těchto zařízení. Vzniká pak tzv. „bedroomculture“, která charakterizuje posun televizních zařízení a počítačů do soukromých pokojů jednotlivých členů domácnosti a možnost jejich využívání kdekoli a kdykoli. Tento fakt podporujeme **atomizaci** rodinného života a snižuje sociální kontrolu rodičů k dětem. (Stašová in Kraus, 2015, s. 165- 168). Někteří autoři však tvrdí, že média integrují

rodinný život a popírají teorii individualizace. *Například výzkum Paddilla-Walker, Coyne a Frasre (2012) poukazuje na to, jak rodina s adolescentními dětmi používá média různým způsobem a jak jejich prostřednictvím posiluje rodinnou kohezi. Např. používání mobilních telefonů mezi členy rodiny je spojeno s vyšší soudružností, informovaností rodičů a klidem rodičů* (Stašová in Kraus, 2015, s. 171).

3.1 Základní vymezení médií

Reifová et. al. (2004, s. 139) definuje **médium** jako prostředek či prostředí, respektive to, co zprostředkovává. V obecném významu je médium něco, co existuje uprostřed a vzájemně spojuje dvě nebo více stran. V mediálních studiích je to důležitý článek mezi komunikátorem a adresátem. Jsou to prostředky masové komunikace, které přenášejí informace v různých formách a za různým účelem. Buermann (2009, s. 12) uvádí, že nejstarším médiem je řeč. Dále Jiráček a Köpplová (2007, s. 15) uvádějí, že společnost užívá častěji pojem „médiá“ v užším smyslu, tedy jako nadřazený pojem pro tisk, rozhlas, televizi, popř. média založená na digitálním zpracování a přenosu dat.

Mediální komunikace představuje v dnešních společnostech velmi významný zdroj zkušeností, prožitků a poznatků pro stále větší okruh příjemců. Média dále nabízejí množství neustále se opakujících interpretací našeho života, informují nás o hodnotách, názorech, které jsou – nebo se díky mediální komunikaci zdají být – sdílené s ostatními. Pojem mediální komunikace můžeme definovat jako všechny sociálněkomunikační procesy, jichž se média účastní (Jiráček a Köpplová, 2007, s. 11-12).

Jiráček a Köpplová (2007, s. 85- 86) charakterizují pojem **publikum mediální komunikace**, které je důležité jednak proto, že chování publika je užitečným nástrojem zpětné vazby a hodnocení vlastního výkonu, dále také proto, že publikum samo je obchodním článkem. „Slovo „publikum“ zpravidla slouží pro kolektivní označení uživatelů nějakého média, či v širším smyslu příjemců nějakého obecně dostupného sdělení“ (Jiráček a Köpplová, 2007, s. 86). Dále autoři uvádějí skutečnost, že aby se jednotlivec mohl stát součástí publika, musí mít dostatečné vzdělání, resp. gramotnost ve vztahu k médiím, aby mohl sdělení adekvátně dekodovat a interpretovat (Jiráček a Köpplová, 2007, s. 97).

Typologie médií

Nejprve si přiblížíme **média horká a chladná**. Tento pojem uvedl „na svět“ Marshall McLuhan v r. 1964. Jejich rozdělení není striktní, je relativní, tkví v extenzi lidského smyslu každého jedince a ve srovnání jednoho média s jiným. Horká média se vyznačují vysokou naplněností daty (vysokodefiniční) a nevyžadují tak vysokou účast ze strany příjemce. Horká média člověka rychle a sugestivně vtáhnou do svého světa mediální působnosti. Ve srovnání např. s telefonem je rozhlas horké médium. V porovnání televize a rozhlasu, horkost vyhrává televize, neboť vyžaduje od příjemce méně podílu na akci a je silněji naplněna daty (Reifová et al., 2004, s. 132-133).

Dále Reifová et al. (2004, s. 134-135) uvádí pojem **nová média**. Tak byly označovány všechny novinky v mediální oblasti po nástupu televize. V dnešní době s dechberoucím nástupem nových technologií pojem nová media splývá s pojmem počítačové či digitální médium a můžeme je považovat za synonyma. Přesněji bychom mohli užívat pojem **nová elektronická média**, která v jistém smyslu překonala hranice prostoru a času. Konkrétně sem řadíme mobilní telefony, počítačové hry, webové stránky apod. Jde o soubor inovací soustředěných kolem systému, jehož podstatou je vizuální zobrazovací jednotka spojená s počítačovou sítí. Nová média vyčnívají možností automatizovaného zpracování svých obsahů. Čímž se výrazně liší od médií starých. Dále je charakterizuje jejich interaktivita, multimedialita, decentralizace, vysoká kapacita, nízká úroveň regulace, flexibilita síťovost, globálnost, demokratičnost atd. (Reifová et al., 2004, s. 134- 135; srv. McQuail, 2007, s. 41; srv. Buermann, 2009, s. 16- 17)

Tištěnými médii jsou média, jejichž obsah je vázán na papír. Do této skupiny řadíme především knihy, noviny, časopisy, letáky aj. Tištěná média diferenciuje dle dosahu na lokální, regionální, nadregionální, celostátní a nadnárodní. Podle periodicity na deníky, týdeníky, čtrnáctideníky, měsíčníky a čtvrtletníky. Dle obsahu časopisů jsou to zpravodajské deníky, tituly společenského a životního stylu, tituly pro děti či mládež a zájmové a hobby tituly. Významný milník tištěných médií vnímáme r. 1450, kdy Johann Gutenberg vynalezl knihtisk (Reifová et al., 2004, s. 137).

Média soukromá, tedy média zřízená jako soukromé společnosti, dělíme na média komerční nebo média, která mají za cíl poskytovat skupině společnosti nějakou službu (soukromá nezisková média). Hlavním zdrojem jejich příjmů je výnos z reklamy. Média

soukromá se vyskytují převážně v oblasti tištěných médiích, a to hlavně komerčního typu. V sekci netištěných médií se vyskytují jak média soukromá (především komerční), tak média veřejné služby. **Média veřejné služby** fungují na základě zřízení zákonem, aby naplňovala veřejný zájem v oblasti mediální komunikace. Takováto média mají poskytovat nepředpojaté zpravodajství, služby celospolečenským zájmům, péči o komunikační rovnoprávnost některých menšin atd. Média veřejné služby jsou chráněna před závislostí na finančních zdrojích. V České republice se jedná o ČT, ČRo a ČTK (Reifová et al., 2004, s. 137- 138). V České republice existuje tzv. duální systém. To znamená, že vedle sebe koexistují vysílatelé, kteří vysílají na základě přidělené licence a finance získávají především z prodeje vysílacího času inzerentům, a vysílatelé, jejichž existenci zajišťuje zákon, viz výše. (Burton a Jiráček, 2001, s. 97)

Funkce médií

Rozlišujeme typické ustálené funkce médií. Je však důležité si uvědomit, že funkce se mění v závislosti na typu uspořádání společnosti, kulturním kontextu a sociálních, politických a ekonomických podmínkách (Burton a Jiráček, 2001, s. 140- 143).

- **Zábavní funkce** – média poskytují zábavu a rozptýlení. Jsou prostředkem zábavy a určují nejběžnější způsoby trávení volného času.
- **Informační funkce** – média poskytují nezbytné informace o světě, o jeho geografické, společenské a politické existenci.
- **Kulturní funkce** – média předkládají materiály, v nichž se odráží naše kultura a jež se stávají její součástí.
- **Sociální funkce** – média podporují naši socializaci, nabízejí příjemcům představy a vztahy, jejichž pochopení a zvládnutí jim pomáhá úspěšně jednat jako členům společnosti.
- **Politické funkce**- média poskytují příjemcům představu o politických událostech, tématech a aktivitách.

Masová média

Příjemci nejsou konkrétní uživatelé novin, časopis atp., nýbrž množiny příjemců, tedy „masa“. **Masu** definujeme jako velký soubor, který není diferenciován, chápán především v negativní podobě, postrádající pořádek (McQuail, 2007, s. 58). Pojmenování plyne z velikosti a anonymity příjemců. Dále je masové publikum velmi rozptýlené, neinteraktivní, heterogenní, neorganizované a neschopné samostatné akce.

Masovost komunikace také souvisí s rozvojem technických možností výroby a přenosu sdělení. Nejdřív se jednalo o tisk (od první třetiny 19. století), pak vysílání elektromagnetických vln, v poslední době o přenos digitalizovaných dat telekomunikačními a počítačovými sítěmi. Digitalizace umožnila rozvoj internetu. (Mičienka a Jiráček, kol., 2007, s. 17- 18)

Masová komunikace je neosobní, jednosměrná, často manipulativního typu. Mezi další charakteristiky řadíme (McQuail, 2007, s. 59- 60; srv. Jiráček a Köpplová, 2007, s. 39):

- Jde o komunikaci velkého rozsahu, kdy oproti jiným způsobům komunikace probíhá současně s mnoha příjemci, veřejně (bez omezení přístupu), bezprostředně a se stejným vlivem.
- Podavateli jsou profesionální komunikátoři s propočítaným vztahem k příjemcům, jež jsou zastřešováni formálními organizacemi s vnitřní hierarchií, pravomocí a odpovědností, užívajícími vyspělé technologie sloužící k multiplikaci vyrobeného sdělení a jeho distribuci s pomocí rozmanitých zprostředkujících technik.
- Obsah masové komunikace se nevyznačuje kreativitou, jedinečností či překvapivostí, ale dává přednost standardizovanému postupu/obsahu.
- Jako produkt má směnnou hodnotu (na mediálním trhu) i užitnou hodnotu (pro příjemce).
- Vztah mezi podavatelem a příjemcem je nezávazný. Obě strany tento vztah uzavírají dobrovolně bez jakéhokoli závazku. Je to také vztah anonymní, neosobní – není adresována konkrétním osobám.
- Jde o jednosměrný tok informací, bez možnosti výměny role podavatele a příjemce, a to nepřímo s určitou periodicitou, která je nabízena průběžně.
- Potýkáme se s určitou asymetrií v masové komunikaci – podavatel má zpravidla větší prestiž, větší moc, zdroje, zkušenosti, znalosti a autoritu než příjemce.
- Existence publika.

Pozitivní a negativní aspekty médií

Jak jsme již zmínili, média v sobě neukrývají pouze negativní vlivy. Mohou přispět k rozvoji kvalit jednotlivých členů rodiny i podporou některých rodinných funkcí. Je nutné je nejen konzumovat, nýbrž je umět konstruktivně uchytit. Především by měla přispět k rozvoji komunikace mezi členy rodiny. Například diskuse nad obsahem po

společném užívání je velice důležitá z důvodu učení dětí posuzovat kvality mediálních obsahů. Děti si pak po pravidelné interakci s rodiči nad mediálními obsahy s důrazem na negativní aspekty pěstují určitý druh „autoimunity“ vůči nekvalitním mediálním produktům. Výběr kvalitních mediálních obsahů však neznamená ignorování negativních prvků v médiích. Ba naopak, je potřeba s dětmi pracovat i na takovýchto jevech a přímo o nich diskutovat. Je důležité, aby dítě pochopilo důvody, proč tomu tak je, proto je potřeba vždy ladit obsahy vzhledem k věku, lépe, vospělosti dítěte. Avšak není ani dobré negativní jevy cíleně vyhledávat či na ně upozorňovat, jelikož je vždy lepší volit obsahy s pozitivním poselstvím. (Kačínová, 2008, s. 4-6)

Mezi **pozitivní možnosti** médií řadíme (Říčan, 2013, s. 107- 108; srv, Buermann, s. 126):

- **neustálý přísun informací** – média nám umožňují získávat informace a komunikovat téměř kdekoliv.
- **Sociální sítě** – dávají prostor osobním kontaktům, rychlé výměně a sdílení informací atp.
- **Korespondence** ve dvojici a vytváření nových komunit – pozitivum, které nám internet umožňuje, je možnost komunikace v kyberprostoru, jež láká především možnostmi seznámit se přes internet s lidmi stejného smýšlení a vyměňovat si s nimi názory a zkušenosti.
- **Počítačové hry** – na jedné straně hromada agrese na straně druhé bystří postřeh a trénují myšlení.
- **Možnost spoluúčasti** – nová komunikační média přispěla k tomu, že bylo zčásti odstraněno lineární poskytování informací – jsou interaktivní.

Z výsledků výzkumu prováděného při BrighamYoung University v USA zaměřeného na **pozitivní aspekty užívání médií v rodinách s adolescenty**, jehož se zúčastnilo 633 adolescentů spolu s rodiči, vyplynulo, že pozitivní užívání médií společně se často asociovalo s obecným rodinným fungováním (pro děvčata), zapojením rodičů (pro děvčata i chlapce) a zpřístupněním dospívajících rodičům (pro chlapce). Výzkum odhalil, že rodiny užívají média rozmanitým způsobem zahrnujícím zábavu (v největším počtu (30 % respondentů), hlavně v této kategorii dominovala televize a s ní spojené sledování filmů), informace (27 % respondentů, nejsilnější média v této kategorii byla televize a internet), emoční spojení = média napomáhají k vytváření a udržování pout v rodině (13 %, nejvíce zmiňované bylo prohlížení fotek a textování či volání pomocí

mobilního telefonu), diskuse – média jako urychlující katalyzátor (11 % respondentů, především televize) a dokumentaci či záznam událostí pro budoucnost (9 % respondentů, hlavně sem patřily fotografie a domácí videa). (Coyne, Padilla-Walker, Fraser, Fellows, and . Day, 2014).

Negativní aspekty užívání médií (Říčan, 2013, s. 108-115, srv. Helus, 2004, s. 65- 66):

- **Zobrazované násilí** – dnes víme, že děti obojího pohlaví, každého věku, každé rasy, z každé společenské vrstvy, na každém stupni inteligence, mohou být nepříznivě ovlivněny sledováním násilných pořadů na obrazovce. Největší riziko zobrazovaného násilí tkví v tom, že láká děti k napodobování či oslabuje empatii pro násilí jako něco, co je běžné.
- **Vliv médií na zločinnost** je významným problémem dnešní doby. Například kvalifikovaný odhad, který se týkal severoamerické mládeže a provedený Hamburgem (1992), uvedl, že průměrný dospívající ve věku osmnácti let má za sebou jedenáct tisíc hodin strávených ve škole a patnáct tisíc hodin strávených sledováním televize. Jiná studie tvrdí, že již velmi malé děti, již roční, dokáží napodobovat to, co viděly v televizi. Samotný problém však netkví tolik v času stráveného u médií, nýbrž v obsahu. Samotné zlo a násilí nemusí mít destruktivní účinky, je-li dětem konstruktivně prezentováno. Dítě, o které se dospělý jedinec nezajímá či disponuje určitými dědičnými a konstitučními faktory anebo přísluší ke skupině sdílící deviantní normy, pak může násilí považovat za adekvátní způsob prosazování lidských potřeb (Matoušek a Matoušková, 2011, s. 100 – 105). Obecně ale zobrazované násilí není hrozbou jen pro nedostatečně vychovávané děti, nýbrž snadněji přijímají negativní vzory.
- Asi nejděsivější výsledek přinesl Centerwall (1992). Podle něho se u jedinců, kteří sledují pořady zobrazující násilí v době dětství a časného dospívání, zvyšuje kriminalita s odstupem deseti až patnácti let. *„Mladiství pachatelé násilných trestných činů v USA podle Centerwalla přiznávají, že čtvrtina až třetina akcí, za něž byli trestáni, byla přímo inspirována tím, co předtím viděli v televizi“* (Matoušek a Matoušková, 2011, s. 108).
- **Pornografie** – riziko pornografie u dětí a mládeže je především v neautentickém zobrazování sexuální reality. Samostatným problémem je pak fakt lehké dostupnosti napříč internetem.

- **Kýč** – neboli nepravda o pravdě. Média si dokonale přikrášlují realitu, aby se zalíbila, a mnohdy má od samé reality daleko. Média tak vytvářejí iluzi o světě. Jako příklad si můžeme uvést telenovely a jejich pohádkově vykreslený partnerský svět. Produkováním tzv. „špinavých údajů“ míníme zprávy, které zkreslují skutečnost a navozují tak v konzumentech nesprávné, účelově zkreslené poznání. Média jsou tak účinným nástrojem manipulace (Helus, 2007, s. 35).
- **Nadměrná emoční stimulace** – média umožňují stimulovat lidskou mysl emočními signály takové intenzity, jaká se v běžném životě vyskytuje jen zřídka. Respektive ztrácejí citlivost pro to, co ve svém reálném životě prožívají či mohou prožít.
- **Náhradní život** – nemalé procento populace konzumuje denně televizi. Diváci tak unikají do jiného světa, jiných problémů, namísto aby žili svůj aktuální reálný život kvalitně bez obrazovky a aktivně.
- Dle výzkumu Stašové, Slaninové a Junové (2015) co se týče **mediálních vzorů dětí a mládeže**, převažují reálné osoby ze současnosti, tedy je zde znatelná propojenost s realitou a skutečným životem. Můžeme usuzovat, že média se významně podílejí na formování životních postojů dětí a jejich rozhledu (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 108- 111).
- **Zkreslený a ochuzený obraz světa** – což je důležité především u menších dětí, které se teprve učí odlišovat skutečnost od televizního obrazu, kdy hrozí, že si vytvoří falešný obraz světa. S tím souvisí i redukci řeči na odposlouchané, primitivní dialogové obraty.
- **„Karikované dětství“** – souvisí s prezentováním dětství jako něčeho bizarně trpaslíkového, šaškovského apod. Dětství potřebuje mít svou vážnost, hloubku a důstojnost.
- **Zdravotní následky** – fyzické dopady mediální konzumace nesmíme opomenout. Řadíme sem křivení páteře, zrakové problém atp.

3.2 Mediální výchova v rodině i mimo ni

Jak uvádí Mičienka, Jirák a kol. (2007, s. 293), média se stávají rozhodujícím socializačním faktorem. Mediální sdělení má nestejnorodý charakter, vyznačuje se velmi svébytným vztahem k přírodní i sociální realitě a je vytvářeno s různými záměry. Cílem mediální výchovy je potřeba rozvíjet novou kompetenci – **mediální gramotnost**, tedy schopnost „žít s médii“, abychom byli schopni správně vyhodnotit mediální sdělení. *„Mediální gramotnost můžeme definovat jako soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v málo přehledné a neprůhledně strukturované nabídce mediálních produktů, které vytvářejí prostředí, v němž se současný člověk pohybuje* (Mičienka, Jirák a kol., 2007, s. 293).

Mediální gramotnost je tvořena za prvé **poznatky** potřebnými pro získání kritického odstupu od médií, jakož i pro maximální využití potenciálu médií, a **dovednostmi** pro zvládnutí onoho kritického odstupu. Mediální gramotnost zahrnuje poznatky o fungování médií (vlivu vlastnictví, legislativě, apod.) a o společenské roli médií (politické, kulturní apod.). Další významnou složkou mediální gramotnosti je **znalost hlavních mediálních produktů**. (Mičienka, Jirák a kol., 2007, s. 7- 13)

Burton a Jirák (2001, s. 24) uvádí další **důvody**, proč zvyšovat mediální gramotnost. Patří mezi ně především potřeba zjistit, jak média fungují a jak vznikají mediovaná sdělení. Dále sem řadíme přesvědčení, že média jsou mocná a vlivná, a v neposlední řadě skutečnost, že média mají obrovskou ekonomickou moc, že jsou pro nás hlavním zdrojem informací a zábavy a že konstruují sdělení, která mohou ovlivnit náš pohled na svět.

Vývoj mediální výchovy

První, kdo uvažoval o použití novin ve škole, byl ve druhé třetině 17. století **J. A. Komenský**. Jeho cílem bylo spíše využití novin pro získávání aktuálních informací než pro mediální gramotnost, jak ji chápeme dnes. Byl však také prvním, kdo se pokusil o výklad mechanismu působení médií ve společnosti – novináře přirovnával k píšťcům, kteří lákají na různé melodie. (Mičienka, Jirák a kol., 2007, s. 7- 13)

Systematičtější úvahy o mediální výchově přicházejí až ve století dvacátém, kdy se objevují názory, že by se noviny měly stát součástí výuky. Však až v meziválečném období se začaly (především v Německu) množit požadavky, aby byl zařazen do výuky nejen obsah novin, nýbrž i základní poučení o procesu mediální produkce.

Hlavní impulsy pro rozvoj mediální výchovy přišly po druhé světové válce. Na jedné straně to byla snaha vyrovnat se s neblahou zkušeností s médii – proto prosazení mediální výchovy v Německu jako „kritické čtení novin“. V Německu nese mediální výchova v Evropě největší tradici. Existuje zde i obor mediální pedagogika. Druhým impulzem byla komercializace médií v 50. a 60. letech v USA, kdy nastupující generaci dělalo stále větší problémy rozeznat v televizním vysílání zpravodajskou informaci od reklamního sdělení. V Evropě do 70. let nebyla komercializace televizních vysílání tak silná, a tak se zde (vyjma Německa) rozvíjela mediální výchova pomaleji.

Na našem území zaznamenáváme největší „mediální boom“ po roce 1989. Spolu se společensko - technologickými změnami vzrostla i intenzita obav spojených s důsledky masivní mediální produkce. Rozvoj interaktivních médií nastolil problém odlidštění a degenerace mezilidských vztahů. Od roku **2007** je v České republice mediální výchova jako průřezové téma vsazena do Rámcového vzdělávacího programu, jelikož se ukazuje, že i v českém prostředí je nezbytné mediální výchovu zařadit do obsahu vzdělávání.

Jak uvádí Stašová, Slaninová a Junová (2015, s. 166- 169), bohužel se mediální výchova většinou realizuje formou dílčích témat do jiných předmětů. Dle výzkumné sondy realizovaného studenty na jaře 2014 při Katedře sociální pedagogiky PdF Univerzity Hradec Králové se ukázalo, že pouze ve dvou školách z celkových sedmnácti je mediální výchova jako samostatný volitelný předmět. Tematicky vévodí tradiční témata jako výroba reklamy apod. Sporadicky se objevují témata jako bezpečnosti na internetu. Mezi hlavní příčiny neefektivního vyučování mediální výchovy řadíme nedostatek financí a absenci kvalifikovaného pedagoga.

3.2.1 Rodinná mediální výchova

Kritické reflektování a posuzování mediální kvality se stává pro rodiče čím dál obtížnější. Děti se musí naučit selektovat obsahy, které podporují jejich vývoj, a eliminovat negativní vlivy médií. Základem směřování mediální výchovy „správným“ směrem je posilování výchovy k hodnotám. Rodinnou mediální výchovu můžeme **definovat** jako proces směřující k tomu, aby se dítě stalo selektivním, poučeným a kritickým mediálním konzumentem. (Kačínová, 2008, s. 1)

Úlohy rodičů v oblasti mediálního působení lze shrnout do dvou bodů:

- **Posílení mediální gramotnosti rodičů** – orientace ve světě médií, specifika jednotlivých druhů médií, způsob tvorby mediálních produktů, psychologie působení na děti a mládež, schopnost analyzovat a kriticky hodnotit kvalitu mediálních produktů. Do této sekce můžeme zařadit schopnost rodičů realizovat tzv. „**rodinnou mediální politiku**“. Tedy určit pravidla užívání médií a kontrolovat jejich dodržování, včetně rodičů, kteří musejí vždy stát vzorem. Cílem efektivní rodinné mediální výchovy je dosáhnout rovnováhy mezi využíváním médií a jinými aktivitami rodiny.
- **Prohloubení etické formace rodičů** – orientace na hodnotové ideály, které panují v dané společnosti. Tedy respekt k normám. (Kačinová, 2008, s. 4- 6)

Mezi **základní pravidla** efektivní rodinné mediální výchovy řadíme (Šed'ová, 2007, s. 33- 34; srv. Říčan, 2013, s. 115- 124):

- omezení času tráveného s médii,
- výběr kvalitních programů zahrnující vědomou selektivitu v mediální konzumaci,
- uvědomělé rodičovské chování v roli modelu – sám rodič musí být schopen výběru kvalitních pořadů a korigace času stráveného s médii,
- vytvoření vhodného mediálního prostředí – do této sekce řadíme umístění médií, jejich dostupnost v domácnosti apod.,
- společná mediální konzumace a komunikace o mediálních otázkách, zvyšování mediální gramotnosti dítěte, kam například patří i společné užívání médií a paralelní komunikaci,
- vyjadřování názorů i mimo rodinu – tj. vyjadřování názorů mimo rodinu o mediálních otázkách.

Rodičovský monitoring užívání médií neboli mediace (v anglosaské literatuře) má rozdílnou podobu. Přesto však je důležitý při snižování negativních důsledků mediálního působení. „*Výzkumy rodičovské mediace v oblasti používání televize (Valkenburg et al., 1999; Nathason, 2001; Warren, 2005) identifikovaly tři rozdílné styly mediace – restriktivní, společné dívání a instruktivní mediaci* (Stašová in Kraus, 2015, s. 172). Při **restriktivní** mediaci rodič omezuje čas strávený u některých pořadů či úplný zákaz. **Společné dívání** (co-viewing) zahrnuje společnou konzumaci mediální zábavy bez aspektu zpětné kritické vazby. **Instruktivní mediace** na rozdíl od

neaktivního společného dívání se vztahuje k diskusi mezi rodiči a dětmi nad mediálním obsahem a schopnost kritického uvažování.

Cíle rodinné mediální výchovy

Dle Šedřové (2007, s. 33- 34) by **cíl rodinné mediální výchovy** měl směřovat k ustavení pozitivních mediálních návyků dítěte a zvyšování jeho mediální gramotnosti, a to ve smyslu negativním (zamezení nežádoucím účinkům mediální konzumace) i pozitivním (maximalizace užítku, který mohou média dětem přinášet). Nejčastěji se jedná o pravidla, jimiž rodiče dětské sledování televize regulují pomocí kontroly stráveného času u médií, dále odlišení vhodných a nevhodných pořadů.

Základním cílem mediální výchovy v rámci rodinné výchovy je formování způsobilosti dětí a mládeže kriticky posuzovat mediální obsahy, objevovat v nich to hodnotné, pozitivní, co podporuje jejich vývoj, a eliminovat negativní aspekty mediálního světa. Jde o dlouhodobý cíl, kterému předchází řada dílčích aspektů (Kačínová, 2008, s. 2-4):

- kvalita rodinných hodnot,
- úroveň mediálního chování rodičů,
- schopnost rodičů posuzovat kvalitu mediálních obsahů,
- kvalita socializačních prostředí mimo rodinu, v nichž se jedinec pohybuje.

3.3 Výzkumné studie – média a rodina

Mediální výchova v současných rodinách

Výzkumu Stašové, Slaninové a Junové (2012) realizovaný při Univerzitě Hradec Králové, který se zabýval problematikou mediální výchovy v současných rodinách, se zúčastnilo 962 rodičů dětí ve věku 6 – 17 let, zároveň se výzkumu zúčastnily i samotné děti (466) týchž rodičů.

Co se týče **stanovování pravidel** v oblasti užívání médií, vidí rodiče nutnost vždy stanovovat pravidla u používání počítače (51,8 %), dále pro sledování televize (42, 9 %), pro hraní her (39, 0 %) a pro používání mobilního telefonu (30, 6 %). U všech zmíněných typů médií pak více než polovina vnímala potřebu alespoň občasně regulace. **Konkrétní metody** používané pro učení zacházení s médii jsou především: velmi častý zájem o to, co dítě sleduje atd. (50, 9 %), zpětná vazba obsahu medií

(49, 0%), omezení času tráveného u médií (42, 8 %). 61, 8 % rodičů uvedlo, že občas nenechávají dítě u televize/počítače samotné). Co se týče omezení času tráveného u médií (restriktivní monitoring médií v rodině). 68 % uvedlo, že se jedná především stanovení času při používání počítače, 60 % při sledování televize a 61 % při hraní počítačových her. (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 146-160)

Respondenti (ženy) uváděli v 28 %, že rozhodují společně s partnerem o používání médií v rodině. Muži společnou dohodu s partnerkou uváděli o něco častěji (36 %). Ženy pak více uváděly, že se jedná o záležitost celé rodiny (včetně dětí) v 31 %. 50 % matek oproti 30, 8 % otců si častěji povídá s dětmi o mediálním obsahu. Zároveň byly i matky těmi, které kontrolují plnění nastavených pravidel. Ženy se tedy jeví iniciativnější. Obecně však nebyly ve výzkumu nalezeny, co se pohlaví týče, v pohledu na rodinnou mediální výchovu zásadnější odlišnosti. Muži i ženy jsou přesvědčeni o potřebách mediální regulace stejnou měrou. (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 146-160)

V porovnání výsledků dětských a rodičovských perspektiv nacházíme jisté odchylky. Děti uváděly daleko nižší monitoring ze strany rodičů, než rodiče přiznávali. Rodiče také častěji uváděli, že vědí, co konkrétně děti dělají s médii, než vykazují jejich děti. Naopak stejného výsledku se dostalo matkám, jako iniciátorkám mediálních aktivit. Děti však jsou v menší míře přesvědčeny o zapojení do mediálních aktivit, než deklarují rodiče. (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 157- 160)

Rodinná socializace dětského televizního diváctví

V roce 2001 – 2005 realizovala Klára Šed'ová výzkumné šetření na téma *Rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Respondenty zde tvořily rodiny předškolních dětí (3 – 6 let) z důvodu téměř plné odkázanosti těchto dětí na rodinnou socializaci. Technika sběru dat probíhala hloubkovým polostrukturovaným rozhovorem (Šed'ová, 2007, s. 37- 43).

Nyní si přiblížíme dětský televizní režim, který zahrnuje množství času dítěte u televize, sledované pořady a modus sledování. **Čas dětí strávených u televize** se pohyboval od 10 minut denně až po odpovědi „bez limitu“, kdy rodiče uváděli, že je televize puštěná celý den. Mezi **sledovanými pořady** se nacházely jednak pořady čistě určené pro věkovou skupinu, také pořady pro dospělé, kdy rodiče tolerují či dokonce podporují sledování. Rodiče často ovlivňují výběr pořadů dle svého úsudku oblíbenosti a kvality

pořadu. **Modus sledování**, tedy aranžmá situace, v níž se sledování televize odehrává, byl v zásadě trojího druhu: televize je zapnutá kvůli dítěti, televize je zapnutá kvůli dospělým (soustředěné přihlížení) a televize jako kulisa (periferní přihlížení, kdy se primárně sleduje pořad pro dospělé a dítě se věnuje jiné činnosti). (Šeďová, 2007, s. 51-60)

Co se týče **omezování přístupu k televizi**, nacházíme tři skupiny. Velmi restriktivní přístup, kdy rodiče pouštějí dítěti jen vybrané pořady. Semrestriktivní přístup – rodiče se snaží dítěti vyhovět a najít vhodný program. A permisivní přístup, kdy rodiče akceptují přání dítěte, a to i v případě ne zrovna ideálního pořadu z pohledu rodičů. **Monitoring televizního sledování** pak probíhá především v rodinách s ne zcela restriktivním přístupem, jelikož opačná strana rodičů monitoring nepotřebuje (Šeďová, 2007, s. 51-60).

Vybavenost médií v rodinách – vývoj

Český statistický úřad každoročně realizuje Výběrové šetření u *informačních a komunikačních technologií v domácnostech a jejich využívání jednotlivci*, jehož výsledky publikuje ve výstupu s názvem *Informační společnost v číslech* (informace čerpány z nejaktuálnějšího vydání - 2015). Šetření je prováděno zhruba na 10 tis. jednotlivců ve věku starších 16 let.

Mobilní telefon vlastní, kdy sledované období je 2011 – 2013, cca 98 % sledovaných rodin za každý rok přibližně stejně. V sekci mobilní telefon v domácnostech dále není nijak významná diferenciací dle věku či postavení osoby v čele domácnosti, jelikož výsledky nenaznačují rozdíly. Zajímavý je však vývojový údaj, kdy sledujeme, že v roce 1999 mobilní telefon udávalo 10 % domácností. (2015, s. 4)

Osobní počítač (stolní i přenosný) vlastní 72, 4 % respondentů (2014). Rozlišení dle typu domácnosti - bezdětné domácnosti 64, 7 %; s dětmi 93, 7 %; domácnosti důchodců vykazují 9,9 %. Můžeme usuzovat, že velké procento obsazené rodinami s dětmi náleží především z důvodu trávení volného času u počítačových her či internetu, kdy často v současných rodinách absentují kvalitnější varianty trávení volného času. Vývojový nárůst od roku 1993 činí 67 %. Největší **kvantitativní nárůst médií** v českých domácnostech zaznamenáváme v 90. letech 20. století. Během let 2001 – 2013 se zvýšil počet domácností, které byly vybaveny počítačem z 15 % na 68 %. (2015, s. 6)

Připojení k internetu se zvýšila oproti roku 2012 (65,4 %) na 72, 1 % za rok 2014. Opět největší počet z celkového počtu sledovaných rodin vykazují rodiny s dětmi (93 % za rok 2014). (2015, s. 8)

Užívání a možnosti regulace médií v rodinách

Dle norského výzkumu při Norwegian University of Science and technology zaměřeného na jednání týkající se **mediálního užívání** mezi **mládeží** a jejich **rodiči**. Jako příklad si uvedeme dvě z mnoha zkoumaných rodin. **Rodina A** disponuje dětmi ve věku 9 a 11 let (chlapci), základní problém se jeví frekvence sledování TV. Otec (sales konzultant) sleduje často TV (především sport), také hodně času tráví u PC (hlavně kvůli internetu). Matka (příležitostné zaměstnání) užívá médií zřídka. Rodiče udávají, že u mladšího z dětí je potřeba více regulace sledování TV. Nicméně udávají, že pasivní postupy, které občas užívají, jako např. zákaz sledování televize v obývacím pokoji a dítě se přesune do vlastního pokoje, kde má další televizi, nejsou účinné. Proto se rodiče snaží o jeho **aktivizování** - zahrnovat syna **jinými aktivitami**, o kterých vědí, že je dělá rád (lego apod.). Základní pravidlo v této rodině tedy zní – **žádná televize přes den** a méně **mediálního užívání dětmi**. (Hagen, 2007, s.11-13)

Rodina B se kromě rodičů skládá ze třech dětí (děvčata ve věku 7– 13). Oba rodiče užívají PC jen k práci, TV kvůli zpravodajství. Co se týče vzdělání – otec je profesor na univerzitě, manželka všeobecná doktorka. První z dcer (řazeno věkově vzestupně) je nadšenec pro PC hry. Druhá spíše sleduje TV po příchodu ze školy, na PC si občas zahraje hry, jinak její největší časovou výplní jsou koně. Třetí, nejstarší, používá PC spíše pro školu a televizi sleduje ráda i po škole, včetně telenovel. Hlavním problémem v této rodině byla také otázka sledování TV, hlavně co se týče obsahu. Rodiče jsou radikální, kdy říkají, že je **TV ztráta času** a jejich děti sledují **hloupé programy**. Děti se cítí ukřivděny, jelikož v porovnání s vrstevníky tráví u TV méně nebo stejně času. Otec přiznal, že si nemyslí, že jeho děti tráví přespříliš času u TV, nýbrž tvrdí, že je to zbytečné. Matka razantněji tvrdila, jak hloupá je to záležitost. PC hry nevadí ani jednomu rodiči. Řešení v této rodině nebylo ze strany rodičů navrženo. V dalších rodinách byla například stanovena maximální hranice hodina denně strávená u TV a PC dohromady. (Hagen, 2007, s. 13-15).

Vztah mezi užíváním médiích v rodinách a rodinnými vazbami

Výzkum uskutečněný v Utahu (USA) při Brigham Young University zkoumal **vztah mezi užíváním médií** v rodinách a **rodinnými vazbami**. Cílovou skupinou bylo 153 adolescentů s průměrným věkem 14 let. Výsledky ukázaly, že mobilní telefon (vzájemné posílání textových zpráv či telefonování vykazovalo zhruba 60 % respondentů) a sledování televize (70 % uvádělo společné sledování nejméně jednou týdně) či filmů byly nejčastější mediální aktivity v rodinách. Dále se projevilo, že rodiny, ve kterých dochází ke společné mediální konzumaci (sledování TV či filmů, hraní video/pc her), vykazují vyšší stupeň rodinných vazeb. Naopak sociální sítě, z pohledu adolescentů, spíše vedou k individualizaci rodinných členů (respondenti uváděli, že až 60 % rodičů nikdy nepoužívalo sociální sítě ke komunikaci). (Padilla – Walker, Coyne, and Fraser, 2012, s. 426-440)

Frekvence a způsob užívání médií v Českých rodinách

Informace o frekvenci a způsobu užívání médií v Českých rodinách jsme čerpali z výzkumu od Kraus et al. (2015), který probíhal v rámci projektu *Rozvoj a podpora multidisciplinárního vědeckovýzkumného týmu pro studium současné rodiny na UHK*, jehož název byl *Životní styl současné rodiny*, kdy jedna ze zkoumaných oblastí nesla pojmenování *Média v rodině*. Cílovou skupinou výzkumu byly rodiny napříč celou ČR. Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím studentů PdF UHK. Celkový počet respondentů byl 1307.

Z výzkumu vyplynulo, že každý den používá televizi téměř 90 % respondentů, PC pak 84 %. Jako hlavní mediální konzumenti vystali rodiče (73%). Zajímavý údaj pak bylo společné sledování pořadů, tedy jaké pořady sledují rodiče a děti společně, kdy na prvním místě byly filmy (94 %), pak zpravodajství (93 %), seriály (90%), dále dokumentární či naučné pořady a také pořady pro děti. Mezi důvody společného sledování televize respondenti udávali především možnost „líbí se nám stejný program“ a „máme rádi společné sledování“. (Stašová, 2015, s. 183 – 191)

Vnímání médií v současných rodinách

Výzkum *Životní styl současné rodiny* (Stašová, 2015, s. 192-197) se také zabýval otázkou postojů dotázaných k médiím v životě rodiny. Následuje výčet výroků a procentuální podíl odpovědí „velmi nebo spíše souhlasím“:

- „Elektronická média, která máme doma, nám usnadňují komunikaci a domluvu“ se ztotožnilo skoro 80 % dotázaných
- 50% se pak vyjádřilo pro „Elektronická média, která máme doma, nám umožňují být samostatní a nezávislí“
- výrok „Média, která máme doma, nám umožňují, abychom se každý mohli věnovat svým koníčkům a své zábavě“ označilo 45 % respondentů
- „Více času většinou strávíme u médií než tím, že bychom spolu doma mluvilo“ – pro tvrzení hlasovalo téměř 40 %
- s tím souvisí i výrok „Domácí média nás vzdalují v rodině od sebe navzájem“, se kterým rovněž souhlasilo 40 % dotázaných
- média jako společníka pro volný čas vidí 30 % respondentů. 27 % dotázaným by se bez médií žilo lépe. 13 % respondentů uvedlo, že se kvůli médiím často doma hádají.

Co se týče některých **sociodemografických charakteristik** odpovědí na otázku „kvůli médiím se doma často hádáme“, čím **nižší** bylo **vzdělání** dospělého člena rodiny, tím **vyšší** frekvence hádek. Vzdelání ženy pozměňovalo vyjádření k výroku „média jsou pro nás dobrým prostředkem k tomu, abychom mohli společně trávit čas“. Vzdelanější ženy častěji s tímto výrokiem nesouhlasily, můžeme soudit, že jsou pro jiné, kvalitnější způsoby trávení volného času. Dále například muži i ženy s nižším vzděláním častěji uváděli, že spíše tráví více času u médií, než aby spolu doma mluvili. Překvapivě se projevil aspekt **počtu dětí** v rodině a negativní vnímání médií. Čím méně bylo v rodině dětí, tím bylo vnímání negativní funkce médií silnější. (Stašová, 2015, s. 192- 197)

4 Výzkumné šetření

Média pozměňují život současné rodiny, její životní styl, komunikaci, kulturu i celý rodinný systém. Především v současné době masivní medializace společnosti. Množství studií věnovala pozornost tomu, jak jsou obvykle média používána jednotlivci v rodině i mimo ni. Většina takových studií ukazuje na zvyšující se objem času, který dnes děti a mládež tráví u televizních obrazovek, u počítačů, na sociálních sítích aj. (Stašová in Kraus, 2015, s. 168 – 169). Úměrně počtu studií nalézáme i počet různých názorů. Někteří tvrdí, že důsledkem medializace rodiny není individualizace, nýbrž integrace životního stylu rodiny, kdy média zvyšují kohezi uvnitř rodiny. (Stašová in Kraus, 2015, s. 165– 174). Příklady výzkumných studií jsou uvedeny v kapitolách 2.4. Odměny a tresty v rodině versus média – příklady odborných studií a 3.3. Výzkumné studie – média a rodina.

4.1 Formulace výzkumného cíle, předpokladu a hypotéz

Cíl empirického šetření

Výzkumné šetření si klade za cíl zmapovat, jak jsou používána média při odměňování a trestání dětí staršího školního věku v rodinách. Zjišťuje, kdo z rodičů odměňuje a trestá častěji, jak často jsou děti trestány a odměňovány a jaká konkrétní média jsou při tom využívána. Dotazník také mapuje subjektivní pocit respondentů na největší trest a nejlepší odměnu.

Formulace obecného předpokladu a hypotéz

Předpokládám, že média budou využívána při trestání a odměňování dětí staršího školního věku. Vycházím z předpokladu, že masivní růst médií prostupující do všech oblastí společenského života, včetně rodiny, ovlivňuje její fungování, a tedy i způsob odměňování a trestání. U ověření předpokladu, tedy konkrétně do jaké míry jsou domácnosti respondentů vybaveny médii, ověříme položkou č. 1 (Stašová in Kraus, 2015, s. 165)

H1: Četnost trestání má souvislost pohlavím.

Pojem trestání vysvětlujeme v úvodu a v teoretické části diplomové práce. Pohlavím míníme ženské i mužské, respektive rozdílnost hojnosti trestání v závislosti na tom, zda jsou trestáni chlapci či dívky.

Při formulaci této hypotézy jsem vycházela z odborné literatury, konkrétně z Janošové (2008, s. 147 - 156), která se zabývala stejnou cílovou skupinou a uvádí, že chlapci jsou častěji a přísněji trestáni také z důvodu pomalejšího zrání, jež se projevuje větší dráždivostí, labilitou a unavitelností, která se nezdá projevuje v rušivém chování.

Toto tvrzení podporuje výzkumné šetření *Výchovné prostředky v souvislosti s rodičovskými výchovnými styly* realizované v rámci stejnojmenné bakalářské práce, kdy jeden ze závěrů šetření byl takový, že chlapci jsou více trestáni než dívky. (Cásková, 2010, s. 43).

Tato hypotéza je sycena otázkami 1, 4 a 10. Tuto hypotézu budu statisticky testovat.

H2: Rodiče využívají trestání pomocí zákazu počítače/notebooku více, než odejmutím kapesného.

Pojem trestání vysvětlujeme v úvodu a v teoretické části diplomové práce. Slovem „více“ míníme procentuální rozdíl mezi četností trestání pomocí médií a bez nich, který bude činit minimálně 5 %.

Tato hypotéza byla stanovena na základě výzkumného šetření (1994; 2003) realizovaného MUDr. Evou Vaničkovou, CSc. (2004, s. 57 – 65), z něhož vyplynulo, že nejčastěji používají rodiče na své děti hubování (62,1 %), poté nastupuje výprask (27 %), příkaz splnit povinnost (22,7 %), zákaz počítače, mobilu (21,2 %), nemluvení rodičů (16 %), odejmutí kapesného (15 %). Přitom v roce 1994 byly výsledky výzkumného šetření odlišné, a to především v souvislosti s výskytem médií, kdy zákaz televize byl ve stejném poměru jako zákaz chození ven, který při opakovaném šetření v roce 2004 vymizel ze škály trestů. Domnívám se tedy, že dnes, o další dekádu později, role médií bude pokračovat ve stoupající tendenci, ba dokonce může převýšit ostatní tresty.

Tato hypotéza dále vychází z domněnky podpořené údaji z ČSU, kdy 98 % domácností vlastní mobilní telefon, téměř 75 % PC a připojení k internetu okolo 70 %. Značí to tedy, že domácnosti jsou téměř plně medializovány a trestat pomocí médií, kupříkladu omezení času stráveného u TV či úplný zákaz sledování se tak jeví jako komfortní (rodiče nemusí vymýšlet jiné tresty). Dále tuto hypotézu podporuje množství studií věnovaných tomu, jak jsou obvykle média používána jednotlivci v rodině i mimo ni.

Většina takových studií ukazuje na zvyšující se objem času, který dnes děti a mládež tráví u televizních obrazovek, u počítačů, na sociálních sítích aj. (ČSÚ, 2015, s. 4-8, srv. Stašová in Kraus, 2015, s. 168 – 169).

Tato hypotéza je sycena otázkami 11 a 13.

H3: Děti ocení jiné odměňování více nežli pomocí médií.

Odměňováním pomocí médií se míní odměňování prostřednictvím např. televize, notebooku či PC. Pojem „více“ označuje procentuální rozdíl mezi četností trestání pomocí médií a bez nich, který bude činit minimálně 5 %.

Daná hypotéza vychází ze závěru výzkumného šetření realizovaného pomocí serveru vyplnto.cz autorkou Petrou Huskovou, jež uskutečňovala výzkumné šetření na téma Odměny a tresty ve výchově dětí. Celkem elektronický dotazník vyplnilo 211 respondentů. Cílovou skupinou byla všeobecná populace (především věkové rozpětí 21 – 25) a jejich zkušenosti s odměňováním a trestáním v dětství (jak ve škole, tak v rodině). Respondenti jako největší odměnu udělovanou rodiči (z jejich pohledu) uvedli v 40 % pochvalu, dále peníze (6 %), spojenost rodičů (3 %)… (Husková, online, 2011)

Hypotézu podporuje dále výzkumné šetření realizované v roce 2003 MUDr. Evou Vaničkovou, CSc. (Vaničková, 2004, s. 57-65), kdy odměna do rodičů formou pochvaly převyšuje všechny ostatní udělované odměny (84 %). A tudíž usuzujeme, že i z pohledu dětí je pochvala i přes technický pokrok nejváženější odměnou.

Dále byla daná hypotéza stanovena na základě domněnky, že pro děti staršího školního věku se jeví užívání médií jako samozřejmá součást jejich života a nespátřují v tom aspekt odměny.

Tato hypotéza je sycena otázkami 8 a 9.

H4: Děti staršího školního věku hodnotí zákaz médií významněji nežli děti mladšího školního věku.

Dětmi staršího školního věku jsou obecně chápány děti 12 – 15 let (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 142- 143). Ve výzkumném šetření reprezentují starší školní věk

osmé třídy, tedy věková skupina 13 – 14 let. Slovem významněji je chápán procentuální rozdíl, který bude činit minimálně 5 %.

Tato hypotéza vychází z výzkumného šetření Bursíkové (2014) realizovaného v rámci bakalářské práce na téma *Odměny a tresty z pohledu školních dětí* (5. a 6. třída). Cílem výzkumné části bylo zjistit, jak školní děti přistupují k trestu a odměně, jestli se jim jeví jako přiměřené či nepřiměřené. Vyhodnocení položky „*Jaký trest, který Ti rodiče udělili, byl pro tebe nejhorší?*“ vyšlo tak, že většina respondentů uvedlo možnost „zákaz elektroniky“ (46 %). Dále děti jako nejhorší trest označili trest odmítnutím (39,3 %) a zákaz koníčků (4,9 %) (Bursíková, 2014, s. 34).

Tato hypotéza je sycena otázkami 2, 14 a 15.

H5: Matky častěji nežli otcové výchovně usměřňují své děti.

Pojmem „častěji“ se označuje procentuální rozdíl mezi četností výchovného usměřňování od matek a otců, který bude činit minimálně 5 %. Pojmem výchovně usměřňují, míním, že častěji jak trestají, tak odměňují v porovnání s muži (otci).

Hypotéza vychází z domněnky, že ve výchově stále přetrvávají genderové stereotypy, tedy že otcové hrají při výchově spíše pasivnější roli a matky jsou i přes dnes vyvážené role brány pořád za ty zodpovědnější. Ženská reprodukční role tak ženy dle funkcionalistů přímo předurčuje k péči o rodinu, výchově dětí a práci v domácnosti, zatímco muže jejich biologická konstituce uzpůsobila roli živitele a ochránce rodiny (Kašpárková, 2006, s. 16-17).

Tato hypotéza je sycena otázkami 7 a 12.

4.2 Výzkumné metody a průběh šetření

Ke splnění výzkumného cíle, zodpovězení výzkumného předpokladu a ověření hypotéz byl zvolen kvantitativně orientovaný výzkum – dotazník.

Dotazník definujeme jako „*způsob kladení otázek a získávání odpovědí*“ (Gavora, 2010, s. 121). Podstatou dotazníku podle Pelikána (2011, s. 105) je: „*zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímají.*“ Jedná se o nejfrekventovanější formu hromadného zjišťování údajů. Z tohoto důvodu pokládáme dotazník za ekonomický výzkumný nástroj – můžeme získat velké množství informací při malé investici času (Gavora, 2010, s. 121).

Výzkumné šetření bylo prováděno u žáků osmých tříd. V úvodu výzkumného šetření byli respondenti informováni o tom, že dotazník je anonymní. Dále z důvodu toho, že byl dotazník distribuován v prostředí základních škol, jakožto nejsnadnějšímu přístupu k cílové skupině, byly mezi sociodemografické charakteristiky zařazeny pouze položky týkající se věku, pohlaví a vybavenosti domácností médii, jelikož většina základních škol by v opačném případě nebyla ochotna (ze zkušenosti) dotazník přijmout kvůli stížnostem rodičů.

Dotazník byl anonymní a obsahoval 15 otázek/položek. V dotazníku se mísily otázky uzavřené, které nabízely hotovou alternativní odpověď. Výhodou těchto otázek je jejich lehké zpracování. Dále byl použit jistý typ polouzavřených otázek jako prevence před zkresleným odpovídáním, kdy do některých otázek byla vložena možnost „jiné (prosím, popište).“ Pak byla aplikována jedna škálovaná otázka, která poskytovala odstupňované hodnocení jevu (Gavora, 2010, s. 124 – 127).

Předvýzkum

Definitivní podoba dotazníku byla ověřena na všech žácích osmého ročníku Základní školy Luštěnice. Předvýzkum byl použit pro ověření, zda lidé rozumějí každé otázce tak jako zadavatel. Pro tento účel byli osloveni vybraní žáci osmého ročníku Základní školy Luštěnice. Byl jim předložen dotazník a byli požádáni, aby při vyplňování nahlas uvažovali. Výsledkem sondy bylo přeformulování některých nesrozumitelných otázek pro lepší pochopení cílové skupiny. Dále jsem se zaměřila především na časovou dotaci vyplňování (10 – 15 min) a zda data, která jsou získávána, dávají smysl. Po předvýzkumu byly provedeny ještě nějaké úpravy v podobě odstranění maximálního počtu odpovědí u některých položek, jelikož se tento pokyn ukázal jako nadbytečný.

Také byly zařazeny dodatečné odpovědi jako například v položce č. 6 „Z nabízených možností mě rodiče nejčastěji odměňují“ byla přidána odpověď „nijak z nabízených možností“. Položka č. 9 „Co je pro tebe největší odměnou“ byla obohacena o možnost „nic z uvedeného“. Položka č. 13 se zvýšila také o možnost „nijak z nabízených možností“.

Administrace

Administrace dotazníků probíhala v únoru tohoto roku fyzicky na každé jednotlivé základní škole a víceletých gymnáziích v Hradci Králové v rámci prevence neochoty vyplnění. Dotazníky byly povětšinou ponechány u ředitele či zástupce základních škol a gymnáziích s telefonickým kontaktem a po vyplnění jsem byla informována či jsme se rovnou domluvili na termínu předání vyplněných dotazníků. Dotazníky byly předány ředitelkám základních škol v papírové podobě pro lepší manipulaci a dostupnost vzhledem k cílové skupině. Vzhledem k celkem vysokému počtu základních škol ve městě předcházelo samotné administraci vytvoření seznamu základních škol, jejich polohy, případné dostupnosti MHD a také barevné rozdělení škol do částí dle oblasti (fialová – hlavní nádraží, Pražské předměstí, Kukleny, Lipky, centrum města; zelená – Moravské předměstí, Malšovice; oranžová – Slezské předměstí; hnědá – Malšovice, Nový Hradec Králové).

Návratnost

Návratnost, tedy poměr počtu odeslaných dotazníků k počtu vyplněných a vrácených dotazníků, byla opět zajištěna fyzicky v každé základní škole. Za požadovanou minimální návratnost dotazníkového výzkumu se považuje 75 %. Dosáhnout takové návratnosti je však těžké, a tak se někdy připouští i nižší (Gavora, 2010, s. 130). Celkově bylo rozdáno 612 dotazníků. Návratnost činila 515 dotazníků, tedy 84,15 %. Návratnost tedy můžeme považovat za dostatečnou.

Tabulka 1 - Návratnost dle jednotlivých škol

Název školy	Počet ponechaných dotazníků/počet žáků 8. tříd	Počet vyplněných dotazníků	Návratnost v %
První soukromá ZŠ v Hradci Králové, s.r.o.	16	14	87,50
ZŠ a MŠ Jiráskovo náměstí	24	17	70,83
ZŠ a MŠ Josefa Gočára	47	36	76,60
ZŠ a MŠ Kukleny	45	39	86,67
ZŠ a MŠ Štefcova	35	30	85,71
ZŠ a MŠ Úprkova	46	30	65,22
ZŠ a MŠ Mandysova	29	21	72,41
ZŠ a MŠ Pěšinova	19	15	78,95
ZŠ Bezručova	65	58	89,23
ZŠ Habrmanova	39	34	87,18
ZŠ Milady Horákové	50	45	90,00
ZŠ Sever	50	46	92,00
ZŠ SNP	57	51	89,47
Gymnázium Boženy Němcové	90	79	87,78
Celkem	612	515	84,15

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumným souborem byli zvoleni žáci osmých tříd v Hradci Králové. Výzkumný vzorek mého dotazníkového šetření zahrnoval celkem 515 respondentů. Z toho bylo 251 dívek a 264 chlapců. V rámci výzkumného šetření byly osloveny všechny základní školy a víceletá gymnázia v Hradci Králové. Do výzkumného šetření se zapojilo 13 ZŠ a jedno víceleté gymnázium. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na jedince ve starším školním věku, který je charakterizován v kapitole x. Konkrétně se jednalo o žáky 8. tříd následujících základních škol: První soukromá základní škola v Hradci Králové, s.r.o.; Základní škola Habrmanova; Základní škola Milady Horákové; Základní škola Bezručova, Základní škola Sever; Základní škola SNP, Základní škola a Mateřská škola Mandysova; Základní a Mateřská škola Kukleny; Základní a Mateřská škola Jiráskovo nám.; Základní škola a Mateřská škola Pěšinova; Základní a Mateřská škola Úprkova; Základní a Mateřská škola Štefcova, Základní a Mateřská škola Josefa Gočára a Gymnázium Boženy Němcové. Do výzkumného šetření se nezapojila Základní škola Štefánikova; Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína a 1. Soukromé jazykové gymnázium především z důvodu přehlcenosti dotazníkovými šetření od společnosti Scio (mapy škol atp.).

Pro potřeby fiktivního průzkumného šetření byl použit záměrný výběr. Gavora (2000, s. 64) uvádí, že: „*záměrný vzorek se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání.*“

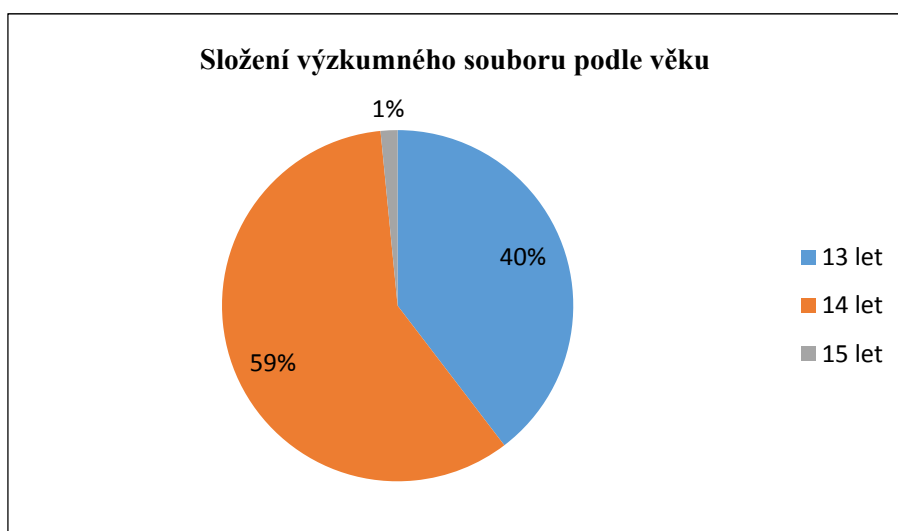
Šed'ová v důsledku svého výzkumu ohledně socializace dětí v předškolním věku v kontextu televizní obrazovky, kdy potvrzuje význam proměnné věku, upozorňuje na fakt, že děti předškolní děti či děti mladšího školního věku se musí většinou plně podřídit rodičům. Čím starší, tím méně intervenují v oblasti používání elektronických médií. (Stašová in Kraus, 2015, s. 165 – 174). Obecným jevem v daném věku je puberta. Odměny a tresty především, přicházejí denně. Žáci tohoto věku jsou již schopné vyjádřit svůj názor a adekvátně se zamyslet nad danými otázkami.

Tabulka 2 - - Složení výzkumného souboru dle pohlaví

Pohlaví	Četnost	%
Dívky	251	48,7
Chlapci	264	51,3
Celkem	515	100

Z celkového počtu 515 respondentů tvořili o něco větší část chlapci (264; 51,3 %). Dívky pak reprezentovaly v počtu 251 (48,7 %). Jak lze vidět z předchozích údajů, složení výzkumného souboru dle pohlaví lze považovat za vyrovnané.

Graf 1 - Složení výzkumného souboru podle věku

Složení výzkumného souboru dle věku uvádím spíše pro zajímavost vzhledem k úzkému zaměření cílové skupiny, kdy bylo předem jasné, že se budeme pohybovat ve věkovém rozpětí 13-14 let. Třináctiletých ve výzkumném souboru bylo 204 (39,6%), čtrnáctiletých pak 303 (60,8 %). Výzkumného šetření se zúčastnilo i 8 patnáctiletých (1,6 %), kteří se v osmém ročníku nacházeli z důvodu opakování ročníku či odložení školní docházky.

4.4 Interpretace dat a analýza výzkumného šetření

V této části jsou interpretovány výsledky každé položky z výzkumného šetření. Vždy ke každé položce je uveden graf či tabulka zachycující absolutní četnosti a procentuální podíly.

Položka č. 3 - Vyber, co doma vlastníte:

Tabulka 3 - Výsledky položky č. 3

Média	Četnost	%
Televize	498	96,7
PC, notebook	505	98,1
Tablet	379	73,6
Mobilní telefon	505	98,1
Herní konzole	286	55,3

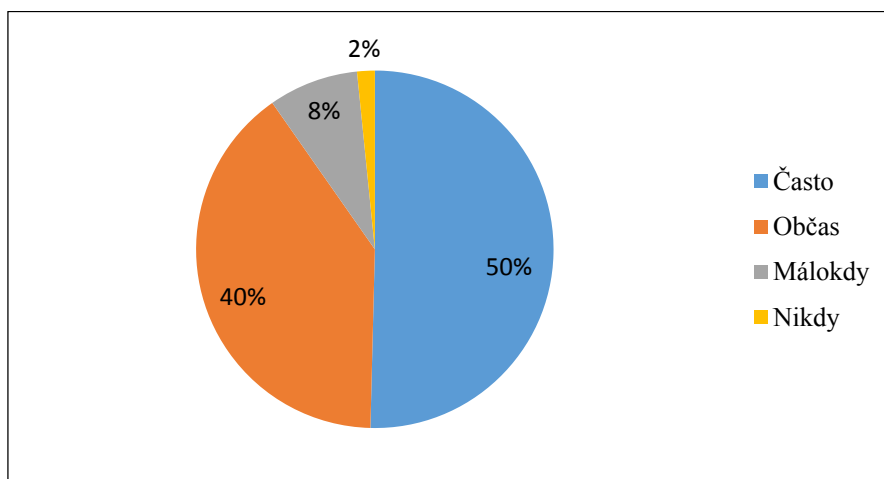
Tato položka tvořila jádro celého výzkumného šetření. Jejím cílem bylo zjistit, zda vůbec jsou dnešní rodiny mediálně vybaveny natolik, aby se odměňování a trestání pomocí médií mohlo stát přirozenou součástí výchovného usměrňování. Daná média byla zvolena na základě rozhovorů s cílovou skupinou třináctiletých a čtrnáctiletých v souvislosti s jejich mediálním konzumováním.

Jako nejfrekventovanější média se ukázaly PC/notebook a mobilní telefon, kterými je vybaveno 98,1 % rodin zkoumaných respondentů. Tento téměř stoprocentní údaj se dal předpokládat a očekávat. Spíše se můžeme zamyslet nad 2 %, kteří označili, že nevlastní mobilní telefon. Domníváme se, že takto vyplněná odpověď, tedy nevlastním mobilní telefon, vedla respondenta spíše z důvodu, že on sám jej nevlastní. Na druhém místě se umístila televize. Naopak u televize je výsledek 96,7 % velmi překvapivý. Spíše by se dalo očekávat, že PC/notebooky pomalu televize vytlačují. Tento vysoký počet přisuzujeme zejména tomu, že rodiče respondentů nevyrostli v mediálním „boomu“ a televize je pro ně stále přirozenou součástí rodinné mediální vybavenosti. O poznání méně, 73,6 % rodin má doma tablet. Dalo se očekávat nižší číslo nežli u předchozích mediálních gigantů, především díky tomu, že všechny funkce tabletu snadno nahradí PC či notebook. Tablet tak jako doplňkové médium i přesto činí vysoké procento. Cílová

skupina tablet užívá především pro hry, které jsou v tomto věku velice atraktivní zábavou, což dokazuje i 55,3 % rodin s herní konzolí.

Položka č. 4 - Když se chovám pěkně, jsem hodný/á nebo se mi něco povede, doma mě pochválí:

Graf 2 - Výsledky položky č. 4

Z grafu výše je zřejmé, že nejfrekventovanější odpověď na tuto položku zněla „často“, a to v 49,32 % (254). Na druhém místě se umístila položka „občas“ se 39,03 % (201). S velkým odskokem skončily odpovědi „málokdy“ (7,96 %; 41) a „nikdy“ (1,55 %; 8). Tento výsledek můžeme považovat za velice pozitivní, když časté či občasné odměňování figuruje v 90 % rodin.

Tabulka 4 - Výsledky položky č. 4 dle pohlaví

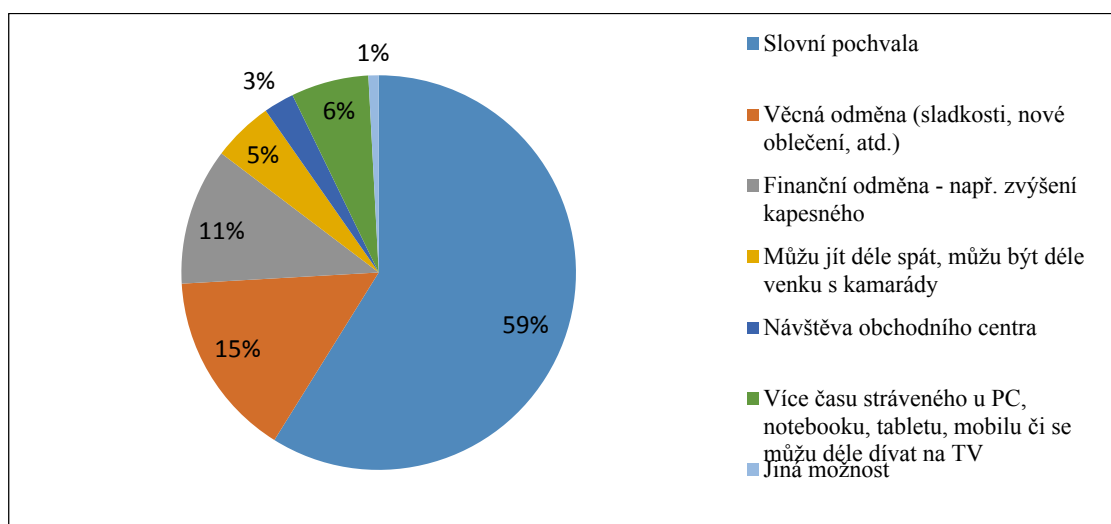
Frekvence odměňování	Četnost			
	Dívky	%	Chlapci	%
Často	134	53,4	119	46,1
Občas	99	39,4	113	43,8
Málokdy	16	6,4	26	10,1
Nikdy	0	0	7	2,7

Genderový aspekt frekvence odměňování se ukázal jako nejednoznačný. Dívky uváděly položku „často“ o 7 % více nežli chlapci. Tento výsledek je však zanedbatelný pro viditelné závěry/rozdíly v četnosti odměňování chlapců a dívek. Odpověď „občas“ ba

naopak uvádělo více chlapců o 5 %. „Málokdy“ označilo 6,4 % dívek a 10,1 % chlapců. I u této odpovědi je výsledek téměř vyrovnaný. Zajímavostí je však poslední odpověď „nikdy“, kdy odpovědi patřili pouze chlapcům, z nichž 2,7 % uvedlo, že nejsou nikdy odměňováni.

Položka č. 5 - Rodiče mě nejčastěji odměňují následujícími způsoby:

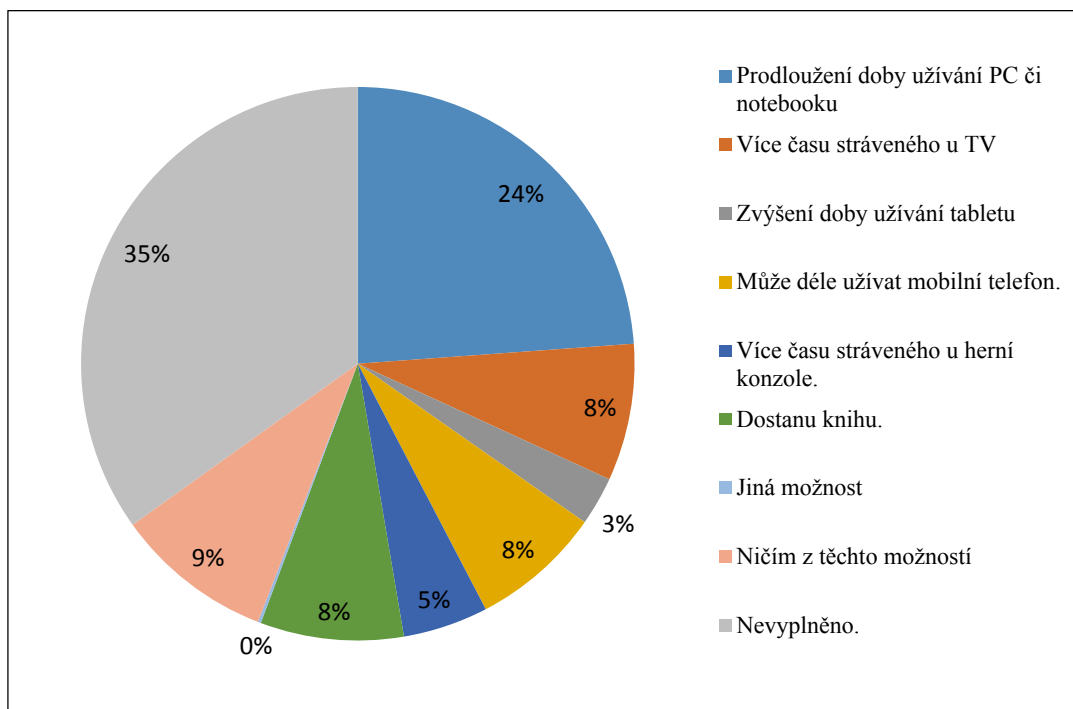
Graf 3 - Výsledky položky č. 5

Nejvíce jsou děti staršího školního věku (osmé třídy) v Hradci Králové odměňovány slovní pochvalou (58,9 %; 425). Dále jsou to věcné odměny (15,2 %; 110). Téměř podobný výsledek se dostal finanční odměně (11,2 %; 81). Více času stráveného u médií je odměňováno 6,4 % (46) respondentů. Odměnu ve formě prodloužení pobytu s kamarády či posunutá večerka je aplikována v 4,9 % (36) rodin. Návštěvu obchodního centra, ať už za účelem nakupování či konzumace v McDonald/KFC, označilo 2,5 % (18) respondentů. Odpověď „jiná možnost“ využilo 0,8 % respondentů a šlo ve dvou případech o společný výlet s rodiči, pak po jedné odpovědi oblíbené jídlo, sport a povolení zúčastnit se skautských akcí.

Položka č. 6 - Z nabízených možností mě rodiče nejčastěji odměňují:

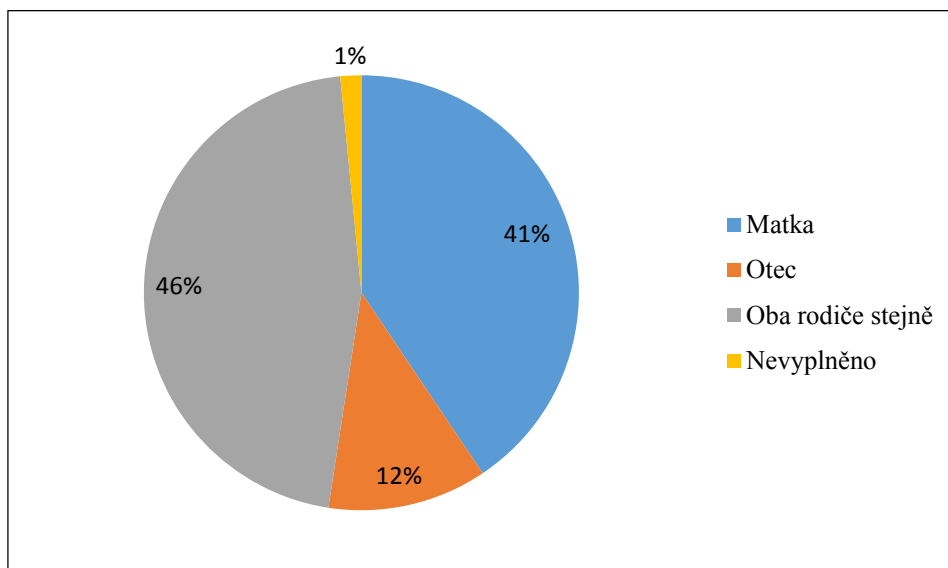
Graf 4 - Výsledky položky č. 6

Položka č. 6 mířila na odměňování pomocí médií, kdy se měli respondenti zamyslet nad tím, jakými konkrétními médii jsou odměňováni z nabízených možností. Jelikož z předchozí položky vidíme, že odměňování pomocí médií se dostalo malého výsledku, je pochopitelné, že nejvíce respondentů tuto otázku ponechala nezodpovězenou (34,2 %; 196), i když v nabídce byla možnost „ničím z těchto možností“, kterou využilo 9,1 % (52) tázaných. Tato skupina respondentů, kteří uvedli „ničím“ či neodpověděli, ukrývá také ty, kteří nejsou pomocí médií odměňováni, jelikož mohou užívat média, jak dlouho chtějí. Dalším důvodem proč většina respondentů na otázku neodpověděla, se ukázalo při vybírání dotazníků a rozhovory s učiteli také to, že se položka jevila totožná z předchozí otázkou a často respondenti uváděli: viz výše, což bylo hodnoceno jako nevyplněno. Z vyplněných odpovědí se jako nejfrekventovanější médium při odměňování ukázal PC/notebook (23,3 %; 134), což můžeme říci, že souvisí s obecnou frekvencí užívání PC/notebooku vůbec. Knize, TV a mobilnímu telefonu se dostalo stejného výsledku (7,8 %; 45). Překvapivý výsledek může být 4,9 % (28) podíl odměňování pomocí herní konzole, jež předběhla odměňování pomocí tabletu 2,8 %; 16). Jiná možnost se objevila v jednom případě a odpověď zněla: „Rodiče mi koupí novou hru na PC“.

Položka č. 7 - Kdo z rodičů tě odměňuje častěji?

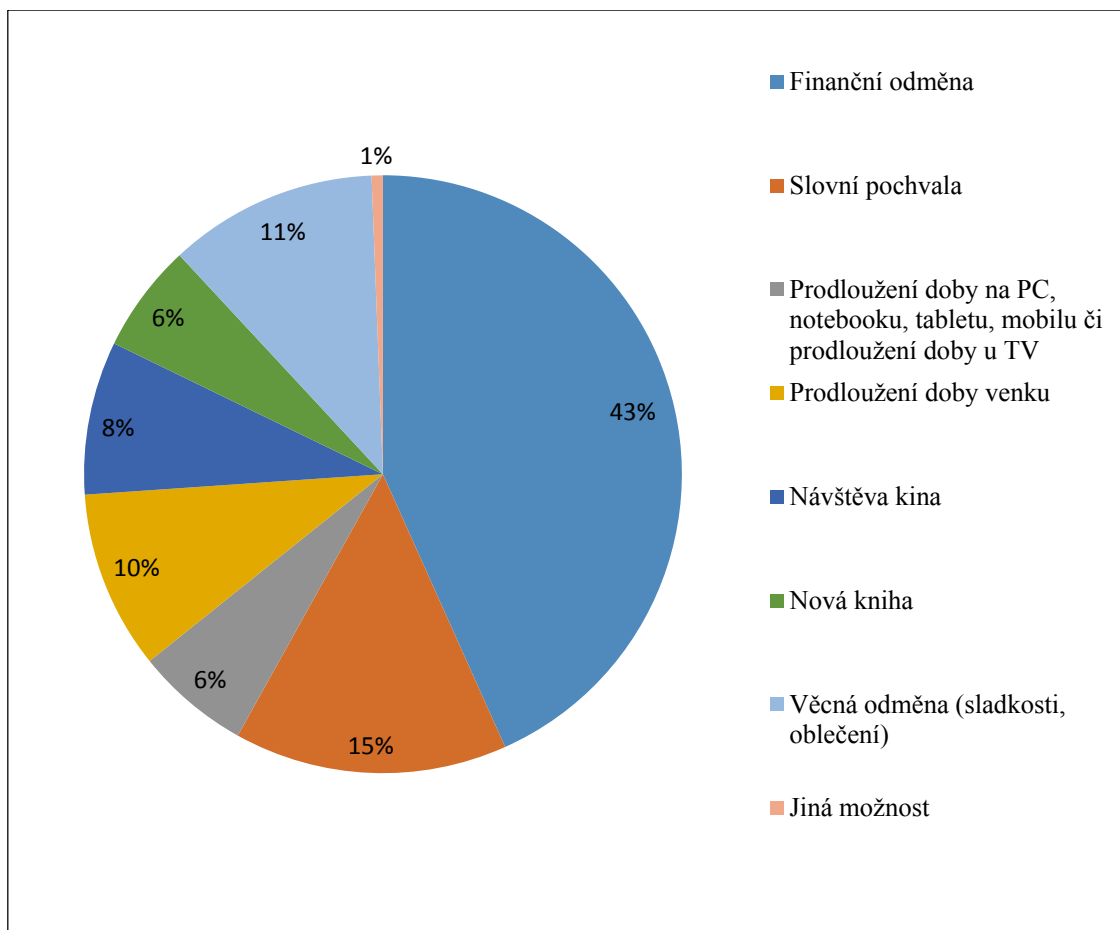
Graf 5 - Výsledky položky č. 7

Otázka č. 7 zjišťovala, kdo z rodičů více odměňuje či zda je odměňování v rodině vyrovnané a nakolik záleží na rodinných rolích. Dle našich respondentů v 46,0 % (241) jsou odměňováni jak matkou, tak otcem ve stejné míře. Jen o pět procent méně (40,6 %; 209) respondentů udalo, že je více odměňuje matka. Otce jako hlavu rodinného odměňování uvedlo 11,9 % (61) respondentů. Pokud tedy vynecháme možnost „oba rodiče stejně“, s přehledem vítězí matka. Tuto položku nevyplnilo 8 respondentů.

Položka č. 8 - Kdyby sis mohl/a vybrat - jak bys byl/a nejraději rodiči odměňován/a ?

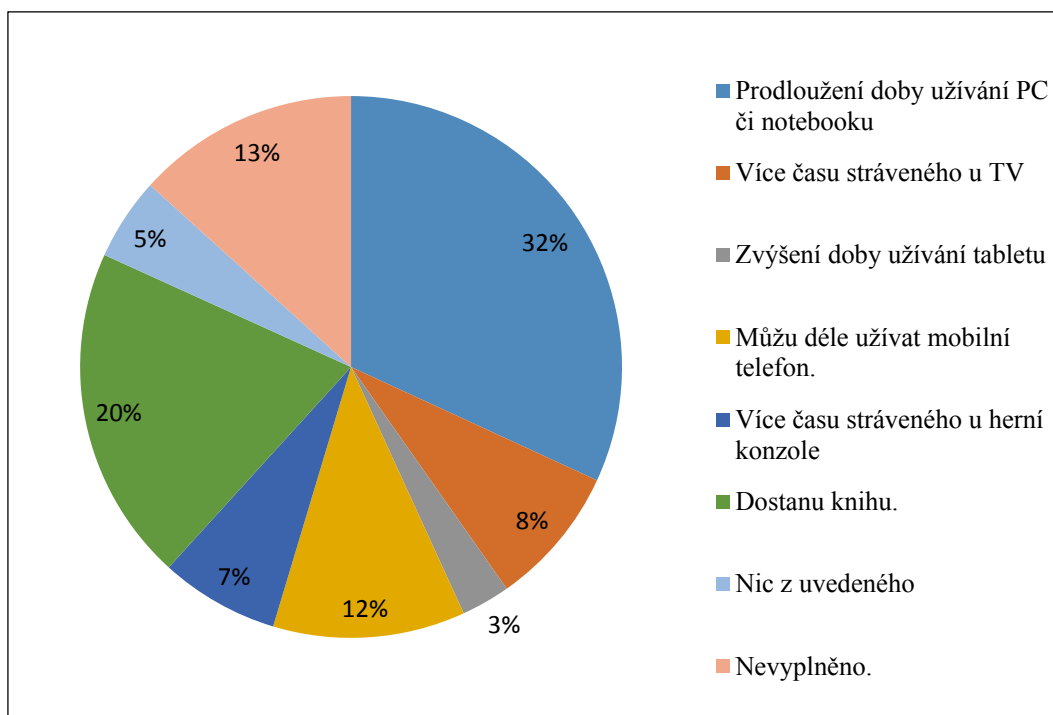
Graf 6 - Výsledky položky č. 8

8. otázka se ptala, jak by si děti přály být odměňovány, kdyby to bylo na nich. 43,3 % (287) hlasovalo pro finanční odměnu, která je pro ně v tomto věku důležitou hodnotou, především proto, aby vynikly mezi svými vrstevníky. Slovní pochvalu vybralo 14,8 % (98) dětí, což je velice příjemný výsledek, že se slovní pochvala umístila hned za odměnou finanční. 11,3 % (75) dotazovaných by si přálo být odměňováno pomocí věcných odměn/dárků. Skoro totožné procento (9,7%; 64) své odměny rádo vyměnilo za prodloužení doby venku s kamarády. O něco méně (8,3 %; 55) dětí by rádo bylo odměňováno návštěvou kina. Média elektronická a obdržela 6,2 % (41), velice podobně s knihou 5,9 % (39). Jiná možnost se objevila ve čtyřech případech. Jednalo se o rodinný výlet (3 x) a možnost být sama doma (1 x).

Položka č. 9 - Co je pro Tebe největší odměnou z nabízených možností:

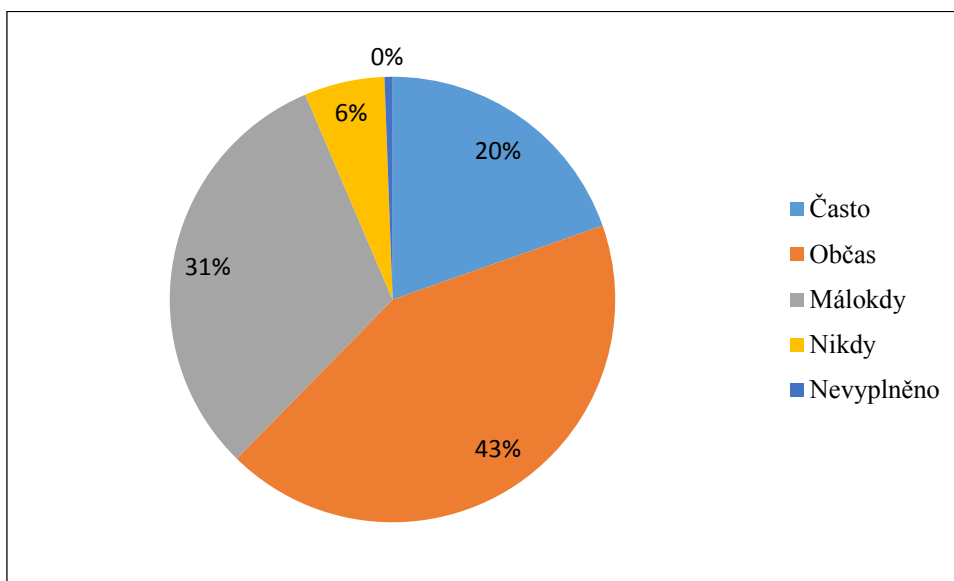
Graf 7 - Výsledky položky č. 9

Položka č. 9 zjišťovala, podobně jako předchozí otázka, jak by si respondenti přáli být odměňováni. Tentokrát měli pouze na výběr z médií. Jelikož z předchozí položky vidíme, že přání být odměňován pomocí médií se dostalo malého výsledku, určitá část respondentů tuto otázku ponechala nezodpovězenou (13,3 %; 73), i když v nabídce byla možnost „nic z uvedeného“, kterou využilo 4,9 % tázaných. Dalším důvodem proč většina respondentů na otázku neodpověděla, se ukázalo při vybírání dotazníků a rozhovory s učiteli. Položka se jevila totožná z předchozí otázkou a často respondenti uváděli: viz výše, což bylo hodnoceno jako nevyplněno. Nejraději by respondenti byli odměňováni pomocí PC/notebooku (31,9 %; 175). Můžeme říci, překvapivě, 20,0 % (110) respondentů by rádo bylo odměňováno darem, novou knihou. 11,5 % (63) uvedlo mobilní telefon, což značí existenci určité regulace v oblasti mobilního užívání. Televize jako oblíbené médium pomalu klesá, což dokazuje i 8,4 % (46) dětí, které by si přály trávit u TV více času. Herní konzole v tomto případě také nepatřila k favoritům a dostala pouze 7,1 % (39), což samozřejmě je i z důvodu, že na rozdíl od PC/notebooku, nevlastní herní konzoli téměř všechny domácnosti. Nejméně zajímavá odměna je pro respondenty zvýšení doby užívání tabletu (2,9 %; 16).

Položka č. 10 - Když zlobím nebo něco provedu, máma nebo táta mě potrestají:

Graf 8 - Výsledky položky č. 10

Respondenti uvedli, že jsou trestáni ve 42,7 % (220) občas. Celkem vysoké číslo obdržela možnost „málokdy“ (31,2 %; 161). Časté trestání figuruje u 19,6 % (101) tázaných. Nikdy rodiče netrestají 5,8 % (30) respondentů. Tuto otázku nevyplnili 3 respondenti. Můžeme tedy soudit, že u žáků osmých tříd v Hradci Králové, převažuje občasné trestání a trestání „málokdy“.

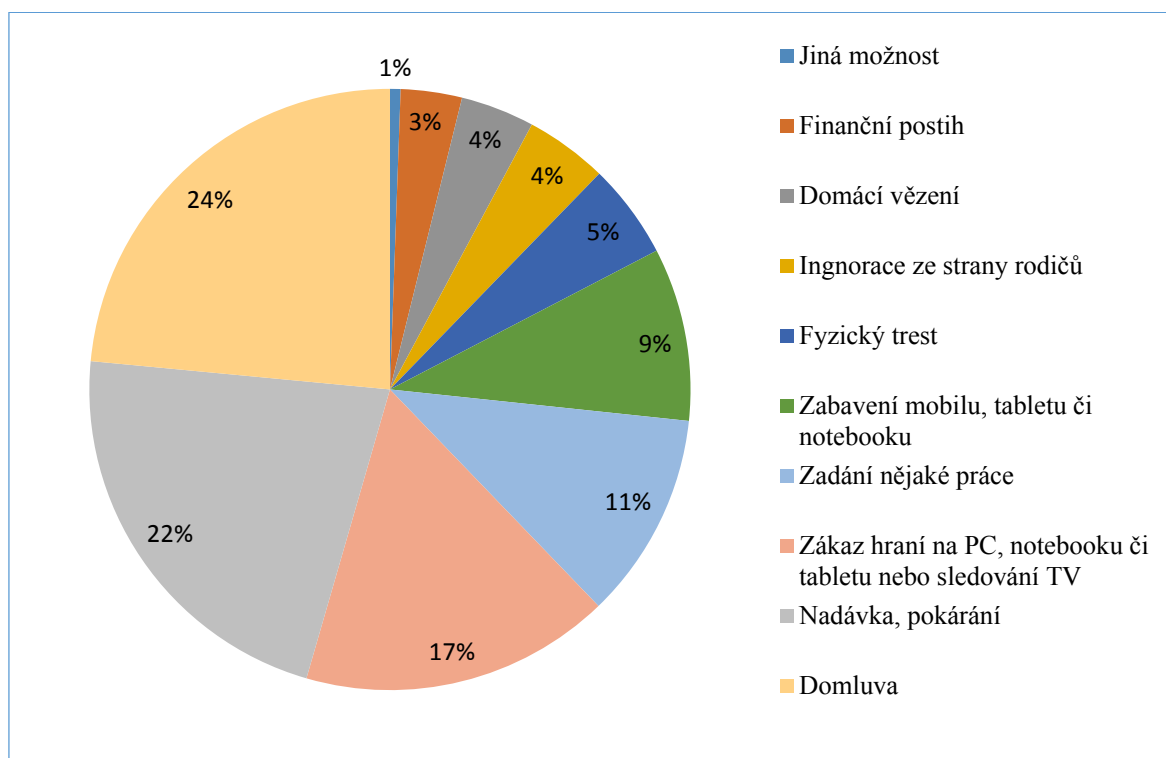
Tabulka 5 - Výsledky položky č. 10 dle pohlaví

Frekvence trestání	Četnost			
	Chlapci	%	Dívky	%
Často	66	25,0	35	13,9
Občas	124	47,0	96	38,3
Málokdy	61	23,1	97	38,7
Nikdy	10	3,8	20	8,0
Nevyplněno	0	0,00	3	1,2

Genderový aspekt frekvence trestání se oproti odměňování jeví více jednoznačně. Chlapci jsou častěji trestáni (25,0 %) oproti dívkám (14,0%). Tak občasné trestání vykazují více chlapci (47,0) nežli dívky (38, 3 %). Málokdy trestají rodiče chlapce v 23, 1 %, dívky v 38, 7 %. Nikdy není trestáno 3, 8 % chlapců a 8,0 % dívek. Na tuto otázku neodpověděly 3 dívky.

Položka č. 11- Rodiče mě nejčastěji trestají následujícími způsoby:

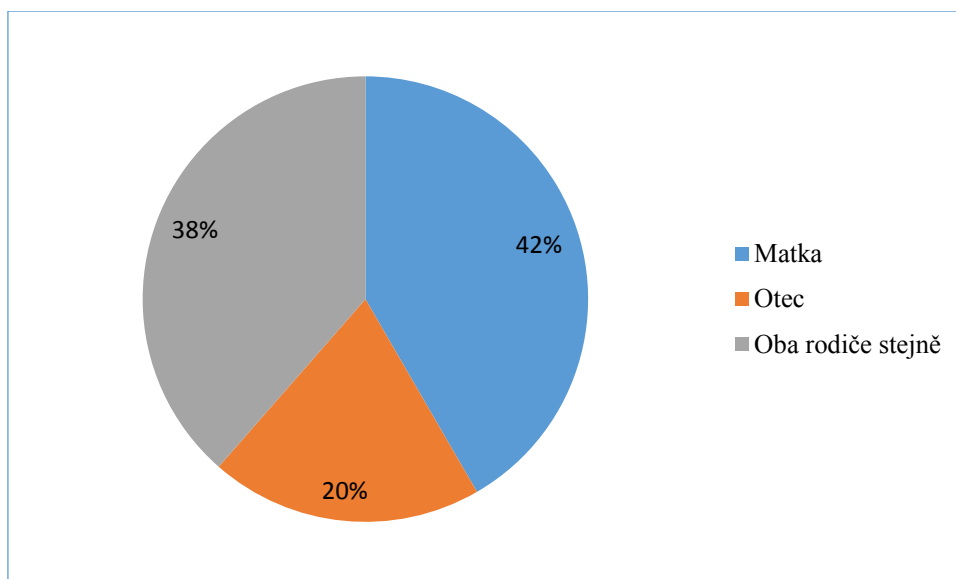
Graf 9 - Výsledky položky č. 11

Respondenti uváděli, že nejvíce jsou trestáni pomocí domluvy (23,5 %; 207). Další trest v pořadí je vlastně vygradování domluvy, a to nadávka či pokárání (22,0 %; 194). Mediální položka ve formě zákazu užívání médií obsadila třetí místo (16,7 %; 147). Zabavení médií pak často používá 9,3 % (82) rodičů. Což je oproti odměňování pomocí médií značný posun. 11,1 % (98) respondentů zařadilo mezi nejčastější tresty „Zadání nějaké práce“. 5,1 % (48) patří fyzickému trestání, nejčastěji děti podtrhávaly možnost „pohlavek“. Naopak domácí vězení (3,9 %; 35), ignoraci (4,4%; 39) nebo finanční postih (3,2 %; 29) nepatří mezi špičky často používaných trestů. Jinou možnost využilo 5 respondentů, kteří shodně uvedli „zákaz kroužku“. Do analýzy této otázky nebyli započítáni jedinci (30), kteří uvedli v otázce č. 10 „nikdy mě netrestají“.

Položka č. 12- Kdo z rodičů tě trestá častěji?

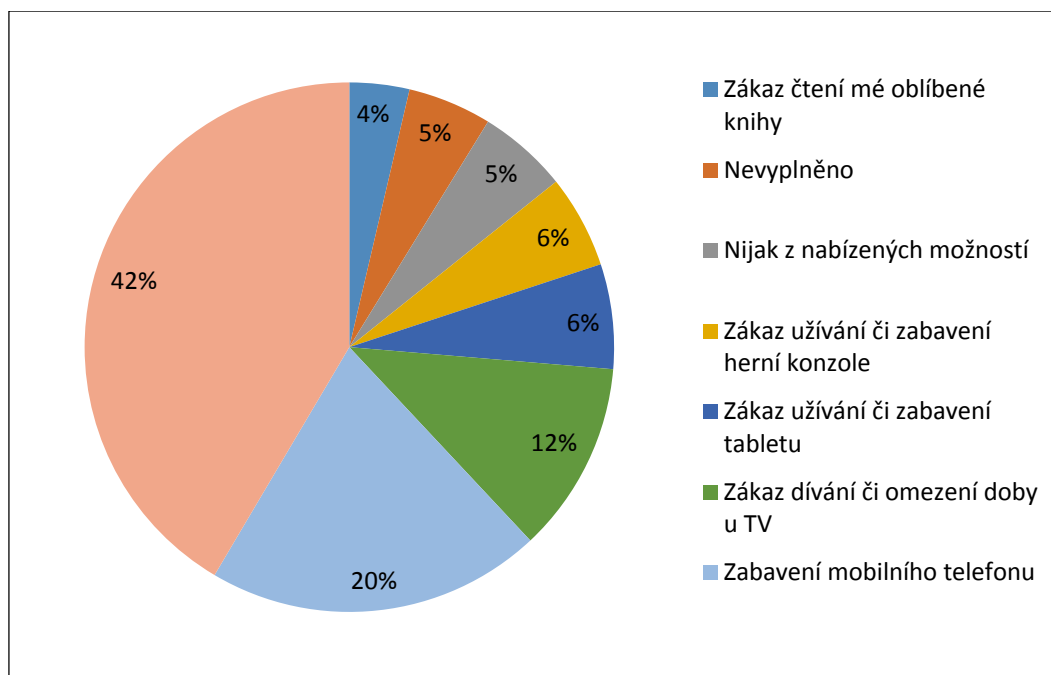
Graf 10 - Výsledky položky č. 12

Otázka č. 12 zjišťovala, kdo z rodičů nese především úlohu kárce. Nejvíce procent (41,7 %; 202) dětí trestá nejčastěji matka. Avšak nevidíme zde významný rozdíl oproti odpovědi „oba rodiče stejně“, již uvedlo 38,6 % (187) respondentů. Co je znatelnější, je úloha otce jako výchovného činitele, která jak u odměňování a trestání je nízká (19,8 %; 96). Do analýzy této otázky nebyli započítáni jedinci (30), kteří uvedli v otázce č. 10 „nikdy mě netrestají“.

Položka č. 13- Z nabízených možností mě rodiče nejčastěji trestají:

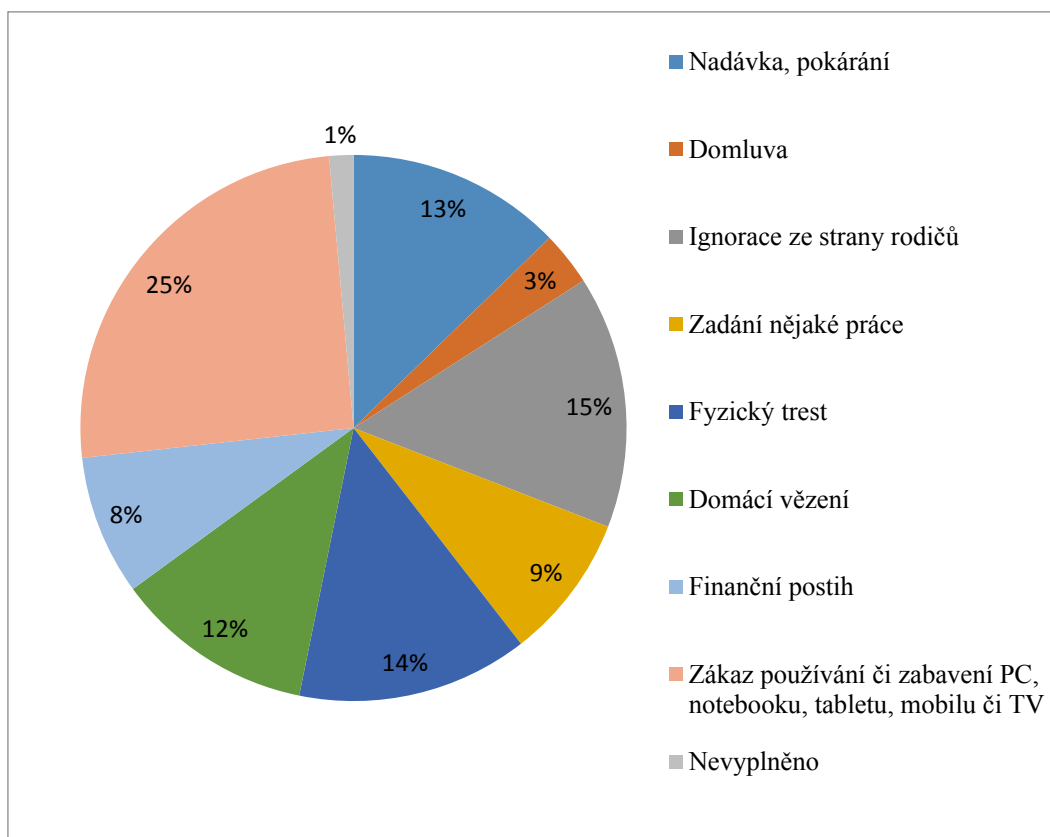
Graf 11 - Výsledky položky č. 13

Položka č. 13 mířila na trestání pomocí médií, kdy se měli respondenti zamyslet nad tím, jakými konkrétními médii jsou trestáni z nabízených možností. Určité procento, můžeme usuzovat především těch, kteří neuvedli mediální trestání v otázce č. 11, ponechalo tuto položku nezodpovězenou (5,1 %; 28), i když v nabídce byla možnost „ničím z těchto možností“, kterou využilo také 5,5 % (30) tázaných. Dalším důvodem proč většina respondentů na otázku neodpověděla, se ukázalo (při vybírání dotazníků a rozhovory s učiteli) také to, že se položka jevila totožná s otázkou č. 11 a často respondenti uváděli, viz výše, což bylo hodnoceno jako nevyplněno. Přesto největší roli v souvislosti se zákazem či omezením doby u médií obsadil PC/notebook (41,5%; 227), což můžeme říci, že souvisí s obecnou frekvencí užívání PC/notebooku vůbec. Další významnou část grafu zabírá mobilní telefon (20,5 %; 112). Na pomyslné třetí příčce se umístila televize (11,7 %; 64). Obecně můžeme soudit, že pořadí médií souvisí s jejich oblíbeností obecně, dle daného pořadí. Ostatní média označil téměř shodný počet respondentů – tablet (6,4 %; 35), herní konzoli (5,7%; 31) a knihu (3,7 %; 20). Do analýzy této otázky nebyli započítáni jedinci (30), kteří uvedli v otázce č. 10 „nikdy mě netrestají“.

Položka č. 14 - Co je pro tebe největším trestem:

Graf 12 - Výsledky položky č. 14

Tato položka směřovala ke zjištění subjektivního názoru, jaký je pro ně největší trest/jak by rozhodně nechtěly být trestány. Poprvé média obsadila jasné prvenství (25,3 %; 159) a předstihla tak všechny ostatní formy trestání. Na druhém místě nejobávanějšího trestu se zajímavě umístila ignorace od rodičů (15,0 %; 94). Další hrozbou pro respondenty je fyzický trest (13,7 %; 86), ve stejném poměru jako nadávka či pokárání (12,7 %; 80). Domácí vězení označilo 11,8 % (74) odpovídajících. Zadání nějaké práce (8,6 %; 54) a finanční postih (8,2 %; 52) jsou také téměř vyrovnané. Nejméně obávanou je domluva (3,2 %; 20). K této otázce se nevyjádřilo 9 respondentů (1,4 %).

Položka č. 15 - Co je pro tebe největším trestem při používání médií?

Tabulka 6 - Výsledky položky č. 15

Pořadí	Médium					
	PC/notebook	Tablet	Kniha	Mobilní telefon	TV	Herní konzole
1.	98	26	42	132	10	10
2.	85	42	40	70	49	20
3.	44	75	26	39	79	38
4.	44	71	47	38	74	33
5.	31	92	47	36	44	72
6.	33	30	134	23	18	98

V poslední položce se děti měly vyjadřovat ke konkrétním médiím v souvislosti se zakazováním či omezováním doby jejich užívání tak, aby byl zřejmý subjektivní názor respondentů na jednotlivá média. Největší trest pro respondenty souvisí s odejmutím či omezení užívání doby mobilního telefonu, kdy ho vsadili na 1. místo 132 x. Na druhém místě se umístil PC/notebook s četností 98 x. Dále pak kniha, jež byla jako největší trest zvolena 42 x a přeskočila tak i tablet s četností 26 x. Televize se na prvním místě umístila pouze v 10 případech. Naopak nejméně obávaný zákaz se ukázal v souvislosti s knihou (134 x).

Tato otázka se bohužel potýkala s velkou četností nevyplněnosti, a to v 151 případech. Do této skupiny spadají respondenti, které netrestají rodiče pomocí médií – mohou je užívat, jak dlouhou chtějí – tak především taci, kteří nepochopili formu otázky. Což zde můžeme zmínit zajímavý fakt, že studenti Gymnázia Boženy Němcové, jakožto jediného gymnázia ve výzkumném vzorku, měli zdaleka nejmenší počet „nevyplněno“ a s otázkou si poradili nejlépe.

4.5 Vyhodnocení hypotéz a diskuse

Tato část se věnuje ověření výzkumných hypotéz, které jsme formulovali v kap. 4.2.

První hypotéza – Četnost trestání má souvislost pohlavím – byla testována na základě položek č. 1, 4 a 10. Odpovědi na jednotlivé položky jsou rozpracovány v grafech č. 1, 4, 5, 11 a 12 tabulkách č. 1, 5, 6. Při této hypotéze jsme vycházeli z literatury, kde bylo uváděno, že chlapci jsou více trestáni nežli dívky (Janošová, 2008, s. 147-156). Tuto hypotézu podpořil výsledek položky č. 4, kdy dívky uvedli časté chválení ve 134 případech (53, 4 %) oproti chlapcům, u kterých byla uváděná frekvence častého odměňování nižší – 119 (46,1 %). Málokdy je chváleno 26 chlapců (10,1 %) oproti menšímu číslu dívek – 16 (6, 4 %). Nikdy také nechválí žádnou dívku, ale 7 chlapců (2,7 %). Výsledky těchto odpovědí, tedy naznačují, že dívky jsou více odměňovány nežli chlapci.

Co se týče trestání, často je trestáno 66 (25,0 %) chlapců, za to pouze 35 dívek (14,0). Občas trestají doma 124 chlapců (47, 0 %) a 96 (38,3 %) dívek. Málokdy trestají 61 (23, 1 %) chlapců a 97 (38, 7 %) dívek. Nikdy není trestáno 10 (3, 8 %) chlapců a 20 (8,0 %) dívek. Jak se ukázalo ve všech typech frekvence trestání, četnější odpovědi patřily chlapcům. Můžeme tedy říci, v souladu s uváděnou literaturou, že chlapci jsou častěji trestáni nežli dívky. Z čehož vyplývá, že tuto hypotézu lze potvrdit jako **pravdivou**.

Tuto hypotézu jsem se rozhodla **statisticky testovat** a ověřit závislost pohlaví na četnosti trestání. K ověření byla stanovena nulová a alternativní hypotézu.

H₁⁰: Neexistuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a množstvím trestání.

H₁^A: Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a množstvím trestání.

Vystává tedy otázka, zda existuje závislost mezi pohlavím a četností trestání? Bylo zvoleno testové kritérium – Test dobré shody na hladině významnosti 0,05. Pro výpočet testového kritéria jsme vycházeli z údajů v tabulce č. 7.

Tabulka 7 - Frekvence trestání dle pohlaví

Frekvence trestání	Pohlaví		Σ
	Chlapci	Dívky	
Často	66	35	101
Občas	124	96	220
Málokdy	61	97	158
Nikdy	10	20	30
Σ	261	248	509

Vypočítala jsem hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 24,29818$ a následně porovnála s kritickou hodnotou. Dále pak stupeň volnosti, $f = (4-1) * (2-1) = 3$. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$ jsem dospěla k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2 (24,29818)$ je nižší než kritická (7,815), a proto zamítáme H^0 a **přijímáme H^A** na hladině významnosti 0,05. Podrobnější postup výpočtu testu dobré shody lze nahlédnout v přílohách ((Příloha A – Výpočet χ^2 – kvadrátu (test dobré shody)).

Závěr k H1: Podle zjištěných údajů existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a četností trestání, tj. H1 přijímáme jako platnou.

Druhá hypotéza – Rodiče využívají trestání pomocí zákazu počítače/notebooku větší měrou než finanční trest – byla sycena položkami č. 11 a 13. Odpovědi na položky jsou součástí grafů č. 13 a 15. Stanovení hypotézy se opíralo především o realizovaná výzkumná šetření. Závěry daných položek dokazují, že nejvíce jsou děti trestány domluvou (207; 23, 5 %), dále pak nadávkou (194; 22, 0%) a na třetím místě se umístil zákaz užívání médií (147; 16, 7 %). Dále pak, dle pořadí, zadání nějaké práce (98; 11,1 %), zabavení médií (82; 9,3 %), fyzický trest (45; 5,1 %), ignorace od rodičů (39; 4,4 %), domácí vězení (35; 4, 0 %), finanční postih (29; 3,3 %). Z předcházejících výsledků je tedy zřejmé, že zákaz PC/notebooku je užíván častěji nežli finanční trest, který dokonce zvolilo nejméně respondentů.

Vaničková, dle výsledků svého výzkumu (2004, s. 57-65) uváděla, že nejčastěji děti rodiče trestají hubováním, což je ve shodě s našimi závěry, kdy 45, 5 % respondentů zvolila možnosti domluva a nadávka. Na druhém místě Vaničková uvedla fyzický trest, dále pak příkaz plnit povinnosti, zákaz médií, nemluvení rodičů a odejmutí kapesného. V daném výzkumném šetření se fyzický trest umístil až za zákazem médií, příkazem plnění povinností a zabavení médií. Umístění trestů nemluvení rodičů a odejmutí kapesného skončily podobně na posledních místech. Lze tedy usuzovat, že desetiletý posun od šetření realizovaného Vaničkovou média významněji prostoupila oblast trestání.

Hypotéza se zaměřovala na jedno konkrétní médium – PC/notebook, a to záměrně. Jelikož, jak vyplynulo z další položky, mezi médii je pro trestání právě PC či notebook užíván nejhojněji (227, 41, 5 %). Dále šlo o zabavení mobilního telefonu (112, 20, 5 %), omezení doby u TV či jeho zákaz (64; 11, 7 %), zákaz či omezení doby užívání tabletu (35, 6, 4 %), zákaz či omezení doby užívání herní konzole (31; 5, 7 %) a na posledním místě se umístilo jediné neelektronické médium – kniha (20; 3, 7 %).

Na základě zjištěných výsledků lze považovat **hypotézu za platnou**.

Hypotéza č. 3 – děti ocení jiné odměňování více nežli pomocí médií – byla testována na základě položek č. 8 a 9. Odpovědi na jednotlivé položky jsou součástí grafů č. 5, 6, 8 a 9. Při stanovování hypotézy se vycházelo z výzkumného šetření. Základ dané hypotézy tvoří výsledky otázek č. 5, 6, tedy jak jsou fakticky děti odměňovány. Když se vezmou v potaz veškeré odměny, nejvíce rodiče odměňují své děti pomocí slovní pochvaly (425; 58, 9 %), věcné odměny (110; 15, 2 %), finanční odměny (81; 11, 2 %), více času stráveného u médií (46; 6, 4 %), prodloužení pobytu venku s kamarády (36; 5 %) a návštěvy obchodního centra (18; 2,5 %). Jako nejdůraznější odpověď se tak jeví nemediální odměňování. Média obsadila v tomto směru 4. místo oproti trestání, které se umístilo na místě třetím.

Pokud respondenti měli volit, jak jsou odměňováni pouze z možností mediálních odpovědí, čekaně nejvíce procent obdržela možnost PC/notebook (134; 22, 3 %), což dokazuje, stejně jako u trestání, kdy nejužívanějším médiem byl také PC/notebook, jeho využívanost v rodinách. Překvapivě na druhé místo dostali respondenti neelektronické médium – knihu (47; 8,2 %). Dále pak nastupují média elektronická, dle pořadí –

televize (45; 7,8 %), mobilní telefon (43; 7,5 %), herní konzole (28; 4,9 %) a tablet (16; 2,8 %).

Dále, nejvíce respondentů v celých 43, 3 % (287) by si přálo být odměňováno pomocí finanční odměny. Dále pak 98 (14,8 %) respondentů označilo slovní pochvalu. O něco méně (75; 11, 3 %) by si přálo být odměňováno pomocí věcné odměny. Prodloužení doby venku s kamarády zvolilo 9, 7 % (64) dětí. Návštěvu kina pak 55 (8,3 %) osob. Být odměňováno pomocí médií, které máme běžně doma, což znamená například prodloužení doby u PC/notebooku, tabletu apod., udalo 41 (6, 2 %) jedinců. Na posledním místě se umístila kniha (39; 5,9 %). Jak vidíme, všechna média se umístila na posledních místech. Dohromady mediální odpovědi tvoří 20, 4 %.

Závěry výzkumného šetření Huskové (2011, online) říkají, že největší odměnou ve školním věku byla pro respondenty slovní pochvala, která získala velkou většinu odpovědí. Jako druhou „nejoblíbenější odměnu“ volili odměnu finanční. V našem případě respondenti ve stejném poměr jako ve srovnávaném výzkumném šetření volili slovní pochvalu, udělili největší procento odměně finanční. Slovní pochvala se dočkala druhého místa, a však ji volilo o cca 40 % respondentů méně než odměnu finanční.

Když se zaměří na konkrétních 20, 4 % jedinců, kteří si zvolili mediální odměňování jako nejlepší odměnu, je v centru zájmu, jaké médium je tím nejžádanějším. Tím nejfrekventovanějším se opět jevil PC/notebook, a to v 175 případech (31,2 %). S odstupem cca 10 % se umístila kniha (110, 20,4 %). Delší užívání mobilního telefonu označilo 11, 5 % (63) dětí. Jako jedním z posledních médií by si respondenti přáli být odměňováni pomocí prodloužení času stráveného u TV (46; 8,4 %). Více času na hraní u konzole by chtělo 39 (7,1 %) jedinců. Nejméně lákavým médiem z hlediska odměňování je pro jedince tablet (16; 2,9 %).

Na základě zjištěných výsledků, přijímáme **hypotézu jako platnou.**

Čtvrtá hypotéza – Děti staršího školního věku hodnotí zákaz médií méně významně nežli děti mladšího školního věku – byla sycena položkami č. 2, 14 a 15. Odpovědi na jednotlivé položky jsou rozpracovány v grafech č. 2 a 16 a tabulkách č. 2 a 6. Při stanovování dané hypotézy jsme vycházeli z výzkumného šetření realizovaného v rámci bakalářská práce (Bursíková, 2014). Jako největší trest respondenti zvolili zákaz používání či zabavení médií (159; 25,3 %). Druhá se objevila

ignorace od rodičů (94; 15,0 %). Fyzického trestání se obává 86 (13,7 %) respondentů a předběhlo tak trestání psychické jako je nadávka (80; 12,7 %) a domluvu (20; 13,2 %). Domácí vězení je nejhorším trestem pro 74 (11,8 %) jedinců. Příkaz plnit nějaké povinnosti (54; 8,6 %) se jeví vyrovnaně s finančním postihem (52; 8,3 %).

Výzkumné šetření Bursíkové (2014, s. 34) ukazuje, že pro její cílovou skupinu je nejhorším trestem zákaz elektroniky. Dále je to trest odmítnutím a zákaz koníčků. I pro naši cílovou skupinu, tedy starší školní věk, je zákaz elektroniky tím nejobávanějším. Shodně s výzkumným šetřením v avizované bakalářské práci je ignorace od rodičů. Naopak zákaz koníčků, jenž respondenti mohli napsat do možnosti „jiné“, se neobjevil v žádném případě.

Pokud respondenti měli volit pouze z médií a určit tak zákaz jakého média je pro ně největším trestem, ukázal se nejobávanější zákaz používání či zabavení mobilního telefonu, jenž jako největší trest byl označen 132 respondenty. Dalším nejvíce četným médiem z hlediska přiděleného počtu pořadí „1“, tedy nejobávanější, se ukázal PC (98). Dále pak kniha (42), tablet (26), TV (10) a herní konzole (10).

Na základě těchto údajů je nutné tuto hypotézu **vyvrátit jako nepravdivou.**

Hypotéza č. 5 – Matky častěji nežli otcové výchovně usměrňují své děti – byla testována na základě položek č. 7 a 12. Odpovědi na jednotlivé položky jsou součástí grafů č. 8 a 14. Při stanovování hypotézy se vycházelo z tradičního pojetí rolí v domácnosti závislých na genderu. Jeden takový pohled udává Kašpárková (2006, s. 16-17), která udává, že jednou z ženských rolí je dle funkcionalistů role výchovná.

Respondenti v 46,0 % (237) uváděli, že odměňování v jejich rodinách je generově vyvážené. Pokud se však zaměříme na rozdíl mezi pohlavími, jen matku jako tu, která odměňuje, zvolilo 209 (41 %) respondentů. Oproti tomu jenom otce pouze 61 (11,9 %). U trestání z pohledu subjektu trestání vítězí matka i nad možností „oba rodiče stejně“, a tuto možnost zvolilo 202 (41, 7 %) jedinců. Od obou rodičů je trestáno 187 (38,6 %) dětí. Otce zvolilo pouze 96 (19,8 %) respondentů.

Můžeme tedy říci, že generové stereotypy ve výchově stále převládají, a na základě zjištěných výsledků přijímáme **hypotézu jako platnou.**

4.6 Závěrečné zhodnocení výzkumného šetření

Obecným cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak jsou používána média při odměňování a trestání dětí staršího školního věku v rodinách. Nejprve byla zkoumána samotná vybavenost rodin médii. Ta se dočkala očekávaných výsledků, aneb můžeme konstatovat, že současné rodiny dotazovaných respondentů jsou hojně mediálně vybaveny. Zajímavé však bylo sledovat pořadí kvantit jednotlivých médií: 1. /2. PC/notebook (98,1 %) 1. /2. Mobilní telefon (98,1 %) 3. Televize (96,7 %) 4. Tablet (73,6 %) a herní konzole (55,3 %).

Odměňování jsou žáci osmých tříd základních škol v Hradci Králové často ve 49,2 %; občas 39,0 %; Málokdy 8 % a nikdy není odměňováno 1,6 % respondentů. Nejvíce jsou odměňováni 1. slovní pochvalou (58,9 %), 2. věcnou odměnou (15,2 %), 3. finanční odměnou (11,2 %), 4. **Více času stráveného u PC, notebooku, tabletu, mobilu či prodloužení doby u TV využívá 6,4 %** rodičů 5. prodloužení večerky či pobytu venku s kamarády označilo (5,0 %) a 6. návštěvu obchodního centra (2,5 %). Pokud pak budeme hodnotit **frekvenci odměňování dle jednotlivých médií**, nejčastěji rodiče využívají 1. **PC/notebook** (23,3 %) 2. Kniha (8,2 %) 3. TV (7,8 %) 4. Mobilní telefon (7,5 %) 5. Herní konzole (7,9 %) 6. Tablet (2,8 %). Dle subjektů odměňování jsou respondenti nejvíce odměňováni oběma rodiči (46,0 %).

Pokud se porovnají odpovědi, jak jsou respondenti odměňováni, versus jak by si odměňování přáli být, pak u respondentů zvítězily 1. Finanční odměna (43,3 %) 2. Slovní pochvala (14,8 %) 3. Věcná odměna (11,3 %) 4. Prodloužení doby venku (9,7%) 5. **Návštěva kina (8,3 %) 6. Prodloužení doby na PC, notebooku, tabletu, mobilu či prodloužení doby u TV (6,2 %) 7. Nová kniha (5,9 %)**. Dle jednotlivých médií by chtěli být respondenti odměňováni – 1. **Prodloužení doby užívání PC či notebooku** (31,9 %) 2. Kniha – dar (20,0 %) 3. Prosloužení doby užívání mobilního telefonu (11,5 %) 4. Více času u TV (8,4 %) 5. Více času stráveného u herní konzole (7,1 %) 6. Zvýšení doby používání tabletu (2,9 %).

Trestání jsou žáci osmých tříd základních škol v Hradci Králové často v 19,6 %, občas v 42,72%, málokdy jsou respondenti trestáni v 31,3 % a nikdy v 5,8 %. Nejčastěji jsou trestáni 1. Domluvou (23,5 %) 2. Nadávkou, pokáráním (22,0 %) 3. **Zákaz hraní na PC, notebooku či tabletu nebo sledování TV (16,7 %) 4. Zadání nějaké práce (11,1 %) 5. Zabavení mobilu, tabletu či notebooku (9,3 %) 6. Fyzický trest (5,1 %)**

7. Ignorace ze strany rodičů (4,4 %) 8. Domácím vězením (4,0 %) a finančním postihem (3,3 %). Pokud pak budeme hodnotit největší odměnu z hlediska objektů odměňování dle **jednotlivých médií**, nejčastěji rodiče využívají 1. **Zákaz používání nebo zabavení PC/notebooku** (41,5 %) 2. Zabavení mobilního telefonu (20,5 %) 3. Zákaz dívání či omezení doby u TV (11,7 %) 4. Zákaz užívání či zabavení tabletu (6,4 %) 5. Zákaz užívání či zabavení herní konzole (5,7 %) 6. Zákaz čtení knihy (3,7 %). Dle subjektů trestání jsou respondenti nejvíce trestáni matkou (41,7 %).

Při porovnání výsledků odpovědí, jak jsou respondenti trestáni, s těmi, jak by trestání být nechtěli, vyjde, že nejvíce se respondenti obávali 1. **Zákazu používání či zabavení PC, notebooku, tabletu, mobilu či TV** (25,3 %) 2. Ignorace ze strany rodičů (15,0 %) 3. Fyzického trestu (13,7 %) 4. Nadávky, pokárání (12,7 %) 5. Domácího vězení (11,8 %) 6. Zadáni nějaké práce (8,6 %) 7. Finančního postihu (8,3 %) a domluvy (3,2 %). Respondenti dále seřadili média jako největší trest (při omezení jejich užívání či zabavení) následovně 1. **Mobilní telefon** (132 x) 2. PC/notebook (98x) 3. Kniha (42 x) 4. Tablet (26x) 5. /6. TV (10) 5. /6. Herní konzole (10).

Závěr

V práci se pomocí nastudování teoretických východisek podařilo naplnit obecný cíl, a to zmapovat a ucelit poznatky o odměnách a trestech v souvislosti s významem médií v dnešní rodině a upozornit na pozvolné, přesto důkladné, prostupování médií do všech oblastí našeho života. Práce kromě obecného vhledu do problematiky odměn, trestů a médií vymezila hlavní charakteristiky současné rodiny. V úvodní kapitole práce neopominula zdůraznit důležitost výchovy v rodině jako podklad pro povahu udělovaných odměn a trestů. Opěrná část práce se zaměřovala na odměny a tresty v souvislosti s médii se zaměřením na rodinné prostředí, především rodinnou mediální výchovu. Práce je průběžně sycena výzkumnými šetřeními provedenými na dané téma jak v Českém prostředí, tak ze zahraničí.

Cílem empirické části bylo zmapování používání médií při odměňování a trestání dětí staršího školního věku. Z výsledků vyplynulo, že téměř všechny rodiny respondentů mají doma počítač či notebook, mobilní telefon a televizi. Tím pádem výzkumné šetření ohledně role médií při odměňování a trestání bylo vhodné. Při odměňování se média ukázala méně významná oproti nemediálnímu odměňování. Nejčastěji rodiče své děti odměňují téměř v 60 % slovní pochvalou oproti 6 % mediálního odměňování, kdy většinu zabrala odpověď počítač či notebook. Ani největší odměnu pro ně samotné respondenti nevolili ve většině mediální formy. To můžeme soudit především z důvodu, že jim čas u médií není nijak výrazně omezován a čas navíc většinou nepotřebují. Respondenti by nejraději byli odměňováni finančně, a to v 43,3 %. Mediálně by si přálo být odměňováno 20,4 % respondentů.

V souvislosti s trestáním se ujímají média výraznější role. Pořád většina odpovědí patří nemediálním formám, a to domluvě (23,5 %) a nadávce (22,0 %). Přesto médiím patří 16,7 % všech odpovědí a celkové třetí místo. Opět nejčastěji je využíván zákaz používání či omezení doby u PC či notebooku (41,5 %). Největší obavu mají respondenti z trestu zákaz používání či zabavení PC, notebooku, tabletu, mobilu či TV (25,3 %), tudíž média obsadila prvenství z pohledu nejobávanějšího trestu. Můžeme tedy soudit, že jsou pro respondenty média důležité a bojí se jejich omezení, přestože by si jimi nepřály být ve většině odměňovány. Konkrétně se nejvíce obávají zabavení mobilního telefonu (132 x).

Jako námět pro další zkoumání bych navrhla rozšíření výzkumného šetření do dalších měst, ideálně po celé České republice pro pozorování, zda se zkoumaná problematika liší lokálně i jak je na tom Česká republika obecně. Zajímavé by bylo také upravit dotazník pro žáky mladšího školního věku a porovnat výsledky daného výzkumného šetření s cílem do jaké míry věk ovlivňuje odměňování a trestání pomocí médií třeba i v rámci jednoho města. Výsledky tohoto výzkumného šetření upozorňují na rostoucí roli médií v odměňování a trestání dětí, proto by minimálně bylo zajímavé opakovat výzkumné šetření, např. za 10 let, a porovnat výsledky, kdy se dá opět předpokládat zvýšení mediálního podílu na odměňování a trestání. Z pedagogického aspektu, rostoucí vliv médií znamená pro pedagogy a vychovatele uvědomění si rizika médií a vyšší snahu pozvednout schopnost jedinců s nimi adekvátně zacházet – najít správnou hranici mezi mediálním užíváním a zneužíváním. Role pedagogů a vychovatelů je tedy rolí usměrňující především mezi rodinami a jedinci, kdy všichni musíme pochopit, že média nám v mnohém život ulehčují, nýbrž některé sféry rodinného fungování by měly zůstat plně reálné.

Seznam literatury a dalších zdrojů

BUERMANN, Uwe. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Hranice: Fabula, 2009, 239 s. ISBN 978-80-86600-58-1.

BURSÍKOVÁ, Aneta. *Odměny a tresty z pohledu školních dětí*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta.

BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister&Principal, 2001, 391 s. ISBN 80-85947-67-6.

CÁSKOVÁ, Lenka. *Výchovné prostředky v souvislosti s rodičovskými výchovnými styly*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd.

COYNE, S. M., L. M. PADILLA-WALKER, A. M. FRASER, K. FELLOWS a DAY. "Media Time = Family Time": Positive Media Use in Families With

Adolescents. *Journal of Adolescent Research* [online]. Brigham Young University: Sage, 2014, 29(5), 426 – 440 [cit. 2016-02-26]. DOI: 10.1177/0743558414538316.

ISSN 0743-5584. Dostupné z:

<http://jar.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0743558414538316>

ČAPEK, Jan a Markéta ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010, 115 s. ISBN 978-80-7367-779-4.

DELAROCHE, Patrick. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 138 s. ISBN 978-80-7367-347-5.

DINKMEYER, Don C a Gary D MCKAY. *Efektivní rodičovství krok za krokem*. Vyd. 2., opr. Praha: Portál, 2008, 141 s. ISBN 978-80-7367-445-8.

DOBSON, James C. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: Návrat domů, 1997, 203 s. ISBN 80-85495-58-9.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

- HAGEN, I., Sarah M. COYNE, Ashley M. FRASER, K. FELLOWS a R. D. DAY. 'We can't just sit the whole day watching TV': Negotiations concerning media use among youngsters and their parents. *Young* [online]. Brigham Young University: Sage, 2007, 15(4), 369-393 [cit. 2016-02-26]. DOI: 10.1177/110330880701500403. ISSN 1103-3088. Dostupné z: <http://you.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/110330880701500403>
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004, 232 s. ISBN 80-7178-888-0.
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- HUSKOVÁ, Petra. Odměny a tresty ve výchově dětí. In: *Vyplntocz* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <https://www.vyplntocz.cz/realizovane-pruzkumy/odmeny-a-tresty-ve-vychove-d/>
- Informační společnost v číslech - 2015: Domácnosti. In: *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20561093/061004-15_B.pdf/70b6fb06-d9d6-4593-9a3f-d2a5087da25b?version=1.0
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Divčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4.
- KAČINOVÁ, V.: Perspektivy výučby mediální výchovy na základních školách a osemročných gymnáziích. In: *Mediálněkompetence v informační společnosti. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v Smoleniciach 12. – 13. apríla 2007.* /Ed. S. Magál– M. Mistrík – D. Petranová. Trnava : FMK UCM, 2007, s. 136 – 139. ISBN 978-80-8105-004-6.
- KAST-ZAHN, Annette. *Jak naučit děti pravidlům*. Brno: ComputerPress, 2008, 184 s. ISBN 978-80-251-2042-2.
- KAŠPÁRKOVÁ, Simona. *Gender aspekt ve výchově dětí v rodině*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce PhDr. Alena Schauerová.

- KOPŘIVA, Pavel et. al. *Respektovat a být respektován*. 5. vydání. Kroměříž: Spirála, 2012, 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LAŠEK, Jan a Irena LOUDOVÁ. *Rodina jako základ vývoje morálky a občanských postojů dětí*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 116 s. ISBN 978-80-7435-335-2.
- Linhart, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, Hana. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 1267 s. ISBN 80-7184-310-5.
- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007, 447 s. ISBN 978-80-7367-338-3.
- MERTIN, Václav. *Výchova bez trestů*. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2013, 123 s. ISBN 978-80-7478-028-8.
- MIČIENKA, Marek a Jan JIRÁK. *Základy mediální výchovy*. Praha: Portál, 2007, 295 s. ISBN 978-80-7367-315-4.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- PADILLA-WALKER, Laura M., Sarah M. COYNE, Ashley M. FRASER, K. FELLOWS a R. D. DAY. Getting a High-Speed Family Connection: Associations Between Family Media Use and Family Connection. *Family Relations* [online].

Brigham Young University: Sage, 2012, 61(3), 426-440 [cit. 2016-02-26]. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2012.00710.x. ISSN 01976664. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1741-3729.2012.00710.x>

PELIKÁN, Jiří. *Pomáhat být: otevřené otázky teorie provázející výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2002, 159 s. ISBN 80-246-0345-4.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 2., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 270 s. ISBN 978-80-246-1916-3.

PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. Brno: BizBooks, 2014, 230 s. ISBN 978-80-265-0169-5.

PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada, 2001, 83 s. ISBN 80-247-9063-7.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-7178-926-7.

ROGGE, Jan-Uwe. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005, 182 s. ISBN 80-7178-990-9.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013, 174 s. ISBN 978-80-262-0343-8.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SALADIN-GRIZIVATZ, Catherine. *Rodičovská autorita*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 98 s. ISBN 80-7178-676-4

SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 195 s. ISBN 978-80-262-0634-7

SINGLY, Françoisde. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 80-7178-249-1.

SLAMĚNÍK, Ivan a Jozef VÝROST. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007, 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

STAŠOVÁ, Leona, Iva JUNOVÁ a Gabriela SLANINOVÁ. *Nová Generace: Vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 212 s. ISBN 978-80-7435-567-7.

STAŠOVÁ, Leona. Média a současná rodina. In: KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 165 -197. ISBN 978-80-7435-544-8.

ŠEĐOVÁ, Klára. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007, 157 s. ISBN 978-80-7315-149-2.

TEMPLAR, Richard. *100 zlatých pravidel jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada, 2008, 251 s. ISBN 978-80-247-2694-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Hradec Králové: Karolinum, 2008, 467 s. ISBN 9788024609560.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice - popis - následky*. Praha: Grada, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 - Návratnost dle jednotlivých škol.....	68
Tabulka 2 - - Složení výzkumného souboru dle pohlaví.....	70
Tabulka 3 - Výsledky položky č. 3.....	71
Tabulka 4 - Výsledky položky č. 4 dle pohlaví.....	72
Tabulka 5 - Výsledky položky č. 10 dle pohlaví.....	78
Tabulka 6 - Výsledky položky č. 15.....	83
Tabulka 7 - Frekvence trestání dle pohlaví	85
Graf 1 - Složení výzkumného souboru podle věku	70
Graf 2 - Výsledky položky č. 4	72
Graf 3 - Výsledky položky č. 5	73
Graf 4 - Výsledky položky č. 6	74
Graf 5 - Výsledky položky č. 7	75
Graf 6 - Výsledky položky č. 8	76
Graf 7 - Výsledky položky č. 9	77
Graf 8 - Výsledky položky č. 10	78
Graf 9 - Výsledky položky č. 11	79
Graf 10 - Výsledky položky č. 12	80
Graf 11 - Výsledky položky č. 13	81
Graf 12 - Výsledky položky č. 14	82

Seznam příloh

PŘÍLOHA A

Dotazník

PŘÍLOHA B

Výpočet χ^2 – kvadrátu (test dobré shody)

Příloha A – Dotazník

Média jako odměna a trest v současné rodině – dotazník k diplomové práci

Ahoj,

jmenuji se Anna Lobotková a následující otázky mi pomohou získat informace o tom, jakým způsobem tě rodiče odměňují a trestají pomocí médií (např. PC, notebook, televize). Tím, že tento dotazník pravdivě a upřímně vyplníš, mi pomůžeš s výzkumem, který provádím pro svoji diplomovou práci na vysoké škole.

Tento dotazník je zcela anonymní, nepodepisujete se svým jménem, nikdo se nedozví, kdo dotazník vyplnil.

1. Jsem:

- a. dívka
- b. chlapec

2. Můj věk:

3. Vyber, co doma vlastníte:

- a. televize
- b. PC, notebook
- c. tablet
- d. mobilní telefon
- e. herní konzole

4. Když se chovám pěkně, jsem hodný/á nebo se mi něco povede, doma mě pochválí:

- a. často
- b. občas
- c. málokdy
- d. nikdy

5. Rodiče mě nejčastěji odměňují následujícími způsoby:

- a. slovní pochvala
- b. věcná odměna (sladkosti, nové oblečení, atd.)
- c. finanční odměna – např. zvýšení kapesného
- d. můžu jít déle spát, můžu být déle venku s kamarády
- e. návštěva obchodního centra
- f. více času stráveného u PC, notebooku, tabletu, mobilu či se můžu déle dívat na TV
- g. Jestli tě napadá jiná možnost, napiš:

6. Z nabízených možností mě rodiče nejčastěji odměňují:

- a. prodloužení doby užívání PC či notebooku
- b. více času stráveného u TV
- c. zvýšení doby užívání tabletu
- d. může déle užívat mobilní telefon

- e. více času stráveného u herní konzole
- f. dostanu knihu
- g. jestli tě napadá jiná možnost, napiš:
- h. ničím z těchto možností

7. Kdo z rodičů tě odměňuje častěji?

- a. matka
- b. otec
- c. oba rodiče stejně

8. Kdyby sis mohl/a vybrat – jak bys byl/a nejraději rodiči odměňován/a ?

- a. finanční odměna (peníze)
- b. slovní pochvala od rodičů
- c. prodloužení doby na PC, notebooku, tabletu, mobilu či prodloužení doby u TV
- d. prodloužení doby venku
- e. návštěva kina
- f. nová kniha
- g. věcná odměna (sladkosti, nové oblečení)
- h. Jestli tě napadá jiná možnost, napiš

9. Co je pro Tebe největší odměnou z nabízených možností?

- a. prodloužení doby užívání PC či notebooku
- b. více času stráveného u TV
- c. zvýšení doby užívání tabletu
- d. může déle užívat mobilní telefon
- e. více času stráveného u herní konzole
- f. dostanu knihu
- g. nic z uvedeného

10. Když zlobím nebo něco provedu, máma nebo táta mě potrestají:

- a. často
- b. občas
- c. málokdy
- d. nikdy

11. Rodiče mě nejčastěji trestají následujícími způsoby:

- a. nadávka, pokárání
- b. domluva
- c. ignorace ze strany rodičů (=nemluví s tebou)
- d. zadání nějaké práce (utřít nádobí, vynést odpadky)
- e. rodiče použijí fyzický trest (facka, pohlavek)
- f. domácí vězení
- g. finanční postih - omezení nebo zabavení kapesného
- h. zákaz oblíbené činnosti - např. hraní PC, notebooku či tabletu, sledování TV
- i. zabavení mobilu, tabletu či notebooku
- j. Jestli tě napadá jiná možnost, napiš

12. Kdo z rodičů tě trestá častěji?

- a. matka
- b. otec
- c. oba rodiče stejně
- d. jiná možnost:

13. Z nabízených možností mě rodiče nejčastěji trestají:

- a. zákaz používání nebo zabavení PC či notebooku
- b. zákaz užívání či zabavení tabletu
- c. zákaz dívání či omezení doby u TV
- d. zákaz užívání či zabavení herní konzole
- e. zákaz čtení mé oblíbené knihy
- f. zabavení mobilního telefonu
- g. Nijak z nabízených možností.

14. Co je pro tebe největším trestem:

- a. nadávka, pokárání
- b. domluva
- c. ignorace ze strany rodičů (=nemluví s tebou)
- d. zadání nějaké práce (utřít nádobí, vynést odpadky)
- e. rodiče použijí fyzický trest (facka, pohlavek)
- f. domácí vězení
- g. finanční postih - omezení nebo zabavení kapesného
- h. zákaz používání či zabavení PC, notebooku, tabletu, mobilu či TV

15. Co je pro tebe největším trestem při používání médií? Přiřaď k jednotlivým možnostem čísla (1 - největší trest až 6 - nejmenší trest) podle toho, o jak velký trest se podle tebe jedná:

- a. zákaz používání nebo zabavení PC či notebooku
- b. zákaz užívání či zabavení tabletu
- c. zákaz čtení mé oblíbené knihy
- d. zabavení mobilního telefonu
- e. zákaz dívání či omezení doby u TV
- f. zákaz užívání či zabavení herní konzole

Moc ti děkuji za spolupráci.

Příloha B - Výpočet χ^2 – kvadrátu (test dobré shody)

Pozorované četnosti - P

Frekvence trestání	Pohlaví		celkem
	Chlapci	Dívky	
Často	66	35	101
Občas	124	96	220
Málokdy	61	97	158
Nikdy	10	20	30
CELKEM	261	248	509

Očekávané četnosti - O

Frekvence trestání	Pohlaví		celkem
	Chlapci	Dívky	
Často	51,7898	49,2102	101
Občas	112,809	107,191	220
Málokdy	81,0177	76,9823	158
Nikdy	15,3831	14,6169	30
CELKEM	261	248	509

Dílčí χ^2 -kvadráty

Frekvence trestání	Pohlaví		celkem
	Chlapci	Dívky	
Často	3,89904	4,10342	8,00246
Občas	1,11009	1,16828	2,27837
Málokdy	4,94593	5,20519	10,1511
Nikdy	1,88374	1,98249	3,86623
CELKEM	11,8388	12,4594	24,2982